

S. Gregorii Magni Registrum epistularum Nagy Szent Gergely (540 körül – 604): Levelek

SZÖVEGKIADÁSOK

- Sancti Gregorii Papae I cognomento Magni opera omnia*, kiad. MIGNE, Jacques-Paul (Patrologiae cursus completus, Series latina, 75–79), Paris 1849, III, 990–991 (1.3., ott: IX, 52), 1027 (1.1., ott: IX, 105), 1128–1130 (1.2., ott: XI, 13).
- Gregorii I Papae Registrum epistolarium*, kiad. EWALD, Paul – HARTMANN, Ludwig M. (Monumenta Germaniae Historica, Epistolae, 1–2), Berlin 1891–1899, II, 147–149 (1.3., ott: IX, 147 apparátusában), 195 (1.1., ott: IX, 208), 269–272 (1.2., ott: XI,10) [H].
- * *S. Gregorii Magni Registrum epistularum*, kiad. NORBERG, Dag (Corpus Christianorum, Series Latina, 140–140A), Turnhout 1982, 768 (1.1.), 873–876 (1.2.), 1110–1111 (1.3.) [N].

MAGYAR FORDÍTÁS

- Szakraális művészet a keresztény ókorban*, szerk. BUGÁR M. István (Catena Fordítások, 6), Budapest 2004, II, 19–20 (1.1., az első bekezdés elhagyásával).

IRODALOM

A szövegahagyományhoz:

- NORBERG, Dag: „Qui a composé les lettres de saint Grégoire le Grand?”, in: *Studi medievali* 3. ser. 21 (1980), 1–17.

Az autentikus levelekhez:

- BROWN, Peter: „Images as a Substitute for Writing”, in: *East and West. Modes of Communication*, szerk. CHRYSOS, Evangelos – WOOD, Ian (Transformation of the Roman World, 5), Leiden 1999, 15–34.
- CAMILLE, Michael: „Seeing and Reading: Some Visual Implications of Medieval Literacy and Illiteracy”, in: *Art History* 8 (1985), 26–49.
- CHAZELLE, Celia M.: „Pictures, Books, and the Illiterate: Pope Gregory I’s Letters to Serenus of Marseilles”, in: *Word & Image* 6 (1990), 138–153.
- KESSLER, Herbert L.: „Pictorial Narrative and Church Mission in Sixth-Century Gaul”, in: *Pictorial Narrative in Antiquity and the Middle Ages*, szerk. KESSLER, Herbert L. – SIMPSON, Marianna Shreve (Studies in the History of Art, 16), Washington 1985, 75–91.
- LADNER, Gerhart B.: „Der Bilderstreit und die Kunst-Lehren der byzantinischen und abendländischen Theologie” (1931), in: *Uő.: Images and Ideas in the Middle Ages. Selected Studies in History and Art* (Storia e letteratura, Raccolta di Studi e testi, 155–156), Roma 1983, I, 13–33.
- WOLF, Gerhard: *Salus populi Romani. Die Geschichte römischer Kultbilder im Mittelalter*, Weinheim 1990, 148–151.

A 8. századi interpolációhoz:

- KESSLER, Herbert L.: „Real Absence. Early Medieval Art and the Metamorphosis of Vision”, in: *Morfologie sociali e culturali in Europa fra tarda antichità e alto medioevo* (Settimane di studio del Centro Italiano di Studi sull’Alto Medio, 45), Spoleto 1998, 1157–1211.
- THÜMMEL, Hans Georg: „Die Stellung des Westens zum byzantinischen Bilderstreit des 8./9. Jahrhunderts”, in: *Crises de l’image religieuse: de Nicée II à Vatican II – Krisen religiöser Kunst. Vom 2. Nicaenum bis zum 2. Vatikanischen Konzil*, szerk. CHRISTIN, Olivier – GAMBONI, Dario, Paris 2000, 55–74.

1.1.

Nagy Szent Gergely első levele Serenushoz (Reg. epist., IX,209), 599. július

GREGORIVS SERENO episcopo Massiliensi

Quod fraternitati uestrae tam sero scripta transmittimus, non hoc torpori sed occupationi deputate. Latorem uero praesentium dilectissimum filium nostrum CYRIACVM monasterii patrem uobis in omnibus commendamus, ut 5 nulla hunc in Massiliensi ciuitate mora detineat, sed ad fratrem et coepiscopum nostrum SYAGRIVM cum sanctitatis uestrae solacio Deo protegente proficiscatur.

Praeterea indico dudum ad nos peruenisse quod fraternitas uestra quosdam imaginum adoratores aspiciens easdem ecclesiis imagines confregit atque proiecit. Et quidem zelum uos, ne quid manufactum adorari possit, habuisse laudauimus, sed frangere easdem imagines non debuisse iudicamus. Idcirco enim pictura in ecclesiis adhibetur, ut hi qui litteras nesciunt saltem in parietibus uidendo legant, 10 quae legere in codicibus non ualent. Tua ergo fraternitas et illa seruare et ab eorum adoratu populum prohibere debuit, quatenus et litterarum nescii haberent, unde scientiam historiae colligerent, et populus in picturae adoratione minime peccaret.

GERGELY SERENUS marseille-i püspökhöz

Hogy testvériségteknek oly későn küldünk levelet, ne restségünknek, hanem elfoglaltságunknak tulajdonítsátok. A jelen levél átadóját, igen kedves fiunkat, CYRIACUST, egy monostor atyját, néktek mindenben ajánljuk, hogy senki ne tartóztassa fel Marseille városában, hanem szentségeitek támogatásával és Isten oltalmával útnak indulhasson SYAGRIVS testvérünkhöz és püspöktársunkhoz.

Ezen kívül elmondom, hogy nemrég fülünkbe jutott, hogy testvériségtek, némelyeket képeket imádni látván, ugyane képeket széttörte és kivetette a templomokból. És ugyan dícsértünk titeket elszántságotokért, hogy ne lehessen imádni valami kezek által készített dolgot, de úgy ítéljük meg, hogy nem kell széttörni ugyane képeket. Ugyanis a festményt azért használják a templomokban, hogy azok, akik nem ismerik a betűket, legalább a falakon látva olvassák, amit könyvekben nem képesek olvasni. Tehát testvériségednek meg is kell őriznie azokat, és a népet is el kell tiltania az imádatuktól, hogy az írástudatlanok számára is legyen valami, ahol össze tudják szedni a történetek ismeretét, ugyanakkor a nép semmiképpen ne vétkezzék a festmény imádásában.

1.2.

Nagy Szent Gergely második levele Serenushez (Reg. Epist. XI,10), 600. október

GREGORIUS SERENO Episcopo Massiliensi

Litterarum tuarum primordia ita sacerdotalem in te esse benivolentiam demonstrabant, ut maior nobis fieret de fraternitate tua laetitia. Sed tanto eorum finis a suis dissensit initiis, ut non unius sed diuersarum esse mentium talis 5 crederetur epistula. Ex illo autem, quod de scriptis nostris, quae ad te misimus, dubitasti, quam sis incautus apparuit. Nam si diligenter ea quae fraterno amore monuimus attendisses, non solum minime dubitasses sed immo, quid te sacerdotali grauitate oporteret agere cognouisses. Neque 10 enim CYRIACVS quondam abbas, qui scriptorum nostrorum portitor exstitit, istius disciplinae uel eruditionis fuit, ut uel ipse aliud facere, sicut putas, auderet uel tu de eius tibi persona suspicionem falsitatis assumeres. Sed dum monita salubria pensare postponis, contigit ut iam non solum actu 15 uerum etiam esses interrogatione culpabilis. Perlatum siquidem ad nos fuerat quod inconsiderato zelo succensus sanctorum imagines sub hac quasi excusatione, ne adorari debuissent, confringeres. Et quidem quia eas adorari uetisses omnino laudauius, fregisse uero reprehendimus. Dic, frater, a quo factum sacerdote aliquando auditum est quod fecisti? Si non aliud, uel illud te non debuit reuocare, ut despectis aliis fratribus solum te sanctum et esse crederes sapientem? Aliud est enim picturam adorare, aliud per 20 picturae historiam quid sit adorandum addiscere. Nam quod legentibus scriptura, hoc idiotis praestat pictura cernentibus, quia in ipsa ignorantibus uidetur quod sequi debeant, in ipsa legunt qui litteras nesciunt; unde praecipue gentibus pro lectione pictura est. Quod magnopere a te, qui inter gentes habitas, attendi decuerat, ne, dum recto zelo 30 incaute succenderis, ferocibus animis scandalum generares. Frangi ergo non debuit quod non ad adorandum in ecclesiis sed ad instruendas solummodo mentes fuit nescientium collocatum. Et quia in locis uenerabilibus sanctorum depingi historias non sine ratione uetustas admisit, si zelum discretionis condisses, sine dubio et ea quae intendeas salubriter obtinere et collectum gregem non dispergere, sed dispersum potius poteras congregare, ut pastoris in te merito nomen excelleret, non culpa dispersoris incumberet. Haec autem dum in hoc animi tui incaute nimis motu exse-

GERGELY SERENUS marseille-i püspökhöz

Leveled eleje – hogy nagyobb legyen a testvériséged felett érzett örömünk – azt mutatja, hogy megvan benned a papi jóakarát. Azonban a vége olyannyira eltér az elejétől, hogy nem egy elme, hanem különböző elmék művének 5 lehetjük ezt a levelet. Abban pedig, hogy kételkedtél írásunk felől, amit neked küldtünk, megmutatkozik, hogy mennyire óvatlan vagy. Ugyanis ha gondosan ügyeltél volna arra, amire testvéri szeretettel intettünk, akkor nemcsak hogy egyáltalán nem kételkedtél volna, hanem fel is ismerted volna, hogy mit kellene tenned papi méltósággal. CYRIACUS egykori apát, aki írásunkat elvitte, nem olyan tanultsággal és műveltséggel rendelkezett, hogy – miként véled – arra merészkedne, hogy maga másikat csináljon, vagy személyét 10 illetően akár a hamisság gyanújával élhetnél. De miközben elmulasztod megfontolni az üdvös intést, úgy tűnik fel, hogy már nem csak cselekedetedben, hanem (intésünk) megkérdőjelezésében is megrovandó vagy. Tudniillik jelentették nekünk, hogy meggondolatlan buzgalomtól feltűzelve elpusztítod a szentek képeit, arra hivatkozva, hogy nem tartozunk nekik imádattal. Azért, hogy megtiltottad az imádatukat, bizony dícsérünk, az elpusztításukért ellenben megfeddünk. Mondd, testvér, mely papról lehetett valaha hallani, hogy azt tette, amit te tettél? Ha más nem is, ez 25 nem kellett volna hogy visszatartsd attól, hogy más testvéreket megvetve csak magadat hidd szentnek és bölcsnek? Mert más a festményt imádni, és más a festmény története által megtanulni, hogy mit kell imádni. Ugyanis amit az írás nyújt az olvasóknak, azt nyújtja a festmény az őt néző tudatlanoknak, hiszen a tudatlanok benne látják, amit követniük kell, benne olvasnak az írástudatlanok; ezért különösen az idegenek számára helyettesíti a festmény az olvasást. Éppen neked, aki idegenek között laksz, illetett volna leginkább odafigyelni arra, hogy – miközben meggondolatlanul lángra lobbansz az igaz buzgalomtól – ne idézz elő megütközést a durva lelkekben. Nem kell tehát elpusztítani azt, amit nem imádás, hanem egyedül a tudatlanok elméjének eligazítása végett állítottak fel a templomokban. És mivel a régiek nem ok nélkül engedték meg a tiszteleltre méltó helyeken a szentek történeteinek a megfestését, ha 40

queris, ita tuos scandalizasse filios perhiberis, ut maxima eorum pars a tua se communione suspenderet. Quando ergo ad ouile dominicum errantes oues adducas, qui quas habes retinere non praeuales ? Proinde hortamur ut uel nunc studeas esse sollicitus atque ab hac te praesumptione compescas et eorum animos quos a tua disiunctos unitate cognoscis paterna ad te dulcedine, omni annisu omnique studio reuocare festines.

Conuocandi enim sunt diuersi ecclesiae filii, eisque scripturae sacrae est testimoniis ostendendum quia omne manufactum adorare non liceat, quoniam scriptum est : *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli seruias* ; ac deinde subiungendum : Quia picturas imaginum, quae ad aedificationem imperiti populi factae fuerant, ut nescientes litteras ipsam historiam intendentes, quid dictum sit discerent, transisse in adorationem uideras, idcirco commotus es, ut eas imagines frangi praeciperes. Atque eis dicendum : Si ad hanc instructionem, ad quam imagines antiquitus factae sunt, habere uultis in ecclesia, eas modis omnibus et fieri et haberi permitto. Atque indica quod non tibi ipsa uisio historiae, quae pictura teste pandebatur, displicuerit sed illa adoratio, quae picturis fuerat incompetenter exhibita. Atque in his uerbis eorum mentes demulcens eos ad concordiam tuam reuoca. Et si quis imagines facere uoluerit, minime prohibe, adorare uero imagines omnimodis deuita. Sed hoc sollicite fraternitas tua admoneat ut ex uisione rei gestae ardorem compunctionis percipiant et in adoratione solius omnipotentis sanctae trinitatis humiliter prosternantur.

Cuncta uero haec et amore sanctae ecclesiae et tuae fraternitatis loquimur. Non ergo ex mea correptione frangatur a zelo rectitudinis, sed magis adiuuetur in studio pie dispensationis. (- - -)

61 Mt 4,10; Lc 4,8

62 Quia + quoniam H

a különbségtételre alapoztad volna a buzgalmat, kétségtelesenül célravezetően érhetted volna el azt is, amit szándékoztál, és nem az összegyűjtött nyájat elszéleszteni, hanem az elszéledtet jobban egybeterelni lettél volna képes, hogy a pásztor neve méltán tüntessen ki téged, ne pedig a szétszélesztő vétke nehezédjék rád. És amíg lelkednek eme óvatlan indulatában ezt igencsak véghezvitted, fiaidat – azt mondják – olyannyira megbotránkoztattad, hogy legnagyobb részük megtagadja veled a közösséget (az oltáriszentségben). Mikor vezessed így a tévelygő juhokat az Úr akolához, hogyha azokat sincs erőd megtartani, akik nálad vannak? Ezért arra biztatunk, hogy akár most törekedj gondosnak lenni, és ezentúl fékezd meg a makacsságodat, és édességgel, teljes erőfeszítéssel és teljes fáradozással igyekezz magadhoz visszatéríteni azoknak a lelkét, akikről megtudod, hogy eltávolodtak a veled, atyjukkal való egységtől.

Az egyház szétszóródott fiait pedig össze kell hívni, és a szentírás tanúságával meg kell nekik mutatni, hogy nem szabad imádni semmilyen kézzel készített dolgot, mivel-hogy írva van: *Az Urat, a te Istenedet imádd, és csak neki szolgálj*; és ehhez hozzá kell fűzni, hogy mivel láttad, amint ama képek festményei, amelyeket a járatlan nép épülésére csináltak – hogy az írástudatlanok a történetre irányítván figyelmüket, felfogják azt, ami mondatik –, imádat tárgyává váltak, ezért indítatva vagy, hogy elrendeld e képek elpusztítását. Azt is mondani kell nekik, hogy ha akarjátok a templomban a képeket eme útmutatáshoz, amelyhez azokat régtől fogva készítik, azoknak a készítését és birtoklását minden módon megengedem. És mond meg, hogy nem a történetnek, amely a róla tanúskodó festmény révén megmutatkozik, a látványa maga van ellenedre, hanem az imádat, amelyben a festményt azt meg nem illető módon részesítették. És ezekkel a szavakkal kedveskedvén elméjüknél vezesd vissza őket a veled való egyetértésbe. És ha valaki képeket akar csinálni, semmiképpen ne tiltsd meg, viszont a képek imádását mindenképpen kerüld el. De emlékeztessen arra testvériséged, hogy a véghezvitt dolgok látványából a bűnbánat hevét tegyék magukévá, és csak a mindenható Szentháromság előtt boruljanak le alázatos imádatban.

Mindezt a szent egyház és testvériséged szeretetéből mondjuk. A feddése miatt tehát ne törjön meg a helyesség iránti buzgalmad, hanem legyen nagyobb segítségedre a jámbor igazgatásra való igyekezetben. (- - -)

1.3.

Nagy Szent Gergely Secundinushoz írt levelének interpolált változata (Reg. Epist., App. X), 8. század

(- - -) Imaginis eius quam nobis tibi dirigendam per DULCIDIUM diaconem tuum rogasti, ualde nobis tua postulatio placuit, quia illum in corde tota intentione quaeris, cuius imaginem prae oculis habere desideras, ut uisio corporalis cotidiana reddat exsertum et, dum picturam uides, ad illum animo inardescas, cuius imaginem uidere desideras. Ab re non facimus, si per uisibilia inuisibilia demonstramus. Sic homo qui alium ardentem uidere desiderat aut sponsam amando desiderat, quem uidere conatur, si contingit ad balneum ire aut ad ecclesiam, praecedere festinus in uia se praeparat, ut de uisione hilaris recedat. Scimus quia tu imaginem Saluatoris nostri ideo non petis, ut quasi Deum colas, sed ob recordationem filii Dei in eius amore recalescas, cuius te imaginem uidere desideras. Et nos quidem non quasi ante diuinitatem ante ipsam prosternimur, sed illum adoramus quem per imaginem aut natum aut passum uel in throno sedentem recordamur. Et dum nos ipsa pictura quasi scriptura ad memoriam filium Dei reducimus, animum nostrum aut de resurrectione laetificat aut de passione emulcat. Ideoque direximus tibi surtarias duas, imaginem Saluatoris et sanctae Dei genetricis Mariae, beatorum Petri et Pauli apostolorum per supradictum filium nostrum diaconem et unam crucem, clauem pro benedictione. Ab ipso (sis a) maligno defensus, cuius signo te esse munitum credis, ut ex eo te protegat, qui iuuenilia assertiones te suggerit recordari, ut bonis tuis actibus perseuerans alios in eius accedas amore, per quem solitarium te fecisti habitare, ut, uitata eius malitia qui tibi in corde suggerit retro acta alias, mentis quasi facibus inardescas, pro cuius amore uitam etiam uelis finire. Ipse te protegat usque in finem, qui cunctum mundum est dignatus redimere Iesus Christus dominus noster, qui est in saecula.

(- - -) Óhajod (Krisztus) képe iránt, amelyet diakónusod, DULCIDIUS révén kértél tőlünk eljuttatni hozzád, felettébb nagy tetszésünkre volt, mert szívedben minden erőddel azt keresed, akinek a képét szemed előtt kívánod bírni, hogy mindennapi testi látvány mutassa meg, és miközben látod a festményt, lelkeddel az iránt hevülsz, akinek a képét látni kívánod. Nem teszünk kárt, ha látható dolgokkal láthatatlanokat mutatunk meg. Ahogy felkészíti magát az ember, aki egy másikat hevesen kíván látni, vagy szerelmében sietve elébe kíván menni jegyesének, akit látni igyekszik, amikor éppen a fürdőbe vagy a templomba megy, hogy a látványtól vidáman térjen vissza. Tudjuk, hogy a Megváltónk képét nem azért kéred, hogy Istenként tiszteld, hanem hogy Isten fiára való emlékezésből újra felhevülj annak szeretetére, akinek a képét látni kívánod. És nem mint istenség előtt borulunk le (a kép) előtt, hanem azt imádjuk, akit a kép által – vagy születésében, vagy szenvedésében, vagy trónon ülve – emlékezetünkbe idézünk. És amíg a festmény, mint afféle írás segítségével visszaidézzük emlékezetünkbe Isten fiát, lelkünket megörvendeztetni a feltámadás és ellágyítja a passió révén. Ezért fiunk, a fentebb említett diakónus által eljuttatunk hozzád két táblát, a Megváltó és az Istenszülő Szűz Mária, (illetve) a boldog Péter és Pál apostolok képét, és egy keresztet, kulcsot az áldáshoz. A gonosz ellen védelmeztetsz általa, aminek a jele által védettnek hiszed magad – oltalmazva attól, aki azt sugalmazza, hogy idézd fel fiatalkori megnyilatkozásaidat –, hogy jó cselekedeteid mellett kitarva másokat szeretetre gyűjts az iránt, aki miatt elkülönült életre szántad magad, hogy – elkerülvén, máskor meg elfojtván az álnokságát annak, aki a szívedben sugalmaz – elmédnek mintegy fáklyáival lánggra lobbanj, és akinek a szeretetéért az életednek is véget vetnél. Ő védelmezzon téged végig, aki méltóztatott megváltani az egész világot, Jézus Krisztus, a mi örökkön lévő urunk.

5 exortum, ut H || 9 quem : qui H || 10 festine uiam H | se : tendentibus H || 21 beati H || 22 apostoli H || 24 sis a om. H | signo : sancto ligno H || 25 iuuenilia : in illa H | assertione H †assertione N || 28 uitata : uitae H | quae te H || 29 aliis mentibus H | inardescat H

Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ Ἑκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως
S. Ioanni Damasceni Traditio certa orthodoxae fidei (uersio Burgundii Pisani)
Damaszkuszi Szent János (650 körül – 750 körül): Az igaz hit szabatos átadása, 726 előtt;
Pisai Burgundio (1110 körül – 1193) latin fordítása, 1153–1154

SZÖVEGKIADÁSOK

Sancti patris nostri Joannis Damasceni, monachi, et presbyteri Hierosolymitani, opera omnia quae exstant, et ejus nomine circumferuntur,
kiad. MIGNE, Jacques-Paul (Patrologiae cursus completus, Series graeca, 94–96), Paris 1864, I, 1168–1176.

* *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, kiad. KOTTER, Bonifatius – VOLK, Robert, Berlin – New York 1969 skk., II, 206–208.

* *Saint John Damascene, De fide orthodoxa. Versions of Burgundio and Cerbanus*, kiad. BUYTAERT, Eligius M. (Franciscus Institute Publications, Text Series, 8), St. Bonaventure – Louvain – Paderborn 1955, 330–335.

MAGYAR FORDÍTÁS

BELTING, Hans: *Kép és kultusz. A kép története a művészet korszaka előtt* (1990), ford. SAJÓ Tamás – SCHULZ Katalin, Budapest 2000, 539 (részletek).

IRODALOM

Az Átadás általános kérdéseihöz:

THÜMMEL, Hans Georg: „Zur Entstehungsgeschichte der sogenannten Pege gnoseos des Ioannes von Damaskos”, in:
Byzantinoslavica 42 (1981), 20–30.

János képekről szóló tanításához:

LANGE, Günter: *Bild und Wort. Die katechetischen Funktionen des Bildes in der griechischen Theologie des sechsten bis neunten Jahrhunderts* (1969), Paderborn 1999², 106–140.

OLEWIŃSKI, Dariusz Józef: *Um die Ehre des Bildes. Theologische Motive bei der Bilderverteidigung bei Johannes von Damaskus* (Münchener Theologische Studien, 2.67), St. Ottilien 2004.

THÜMMEL, Hans Georg: *Bilderlehre und Bilderstreit. Arbeiten zur Auseinandersetzung über die Ikone und ihre Begründung vornehmlich im 8. und 9. Jahrhundert* (Das östliche Christentum, N.F. 40), Würzburg 1991.

Nyugati recepciójához:

MINGES, Parthenius: „Zum Gebrauch der Schrift »De fide orthodoxa« des Joh. Damaszenus in der Scholastik”, in: *Theologische Quartalschrift* 96 (1914), 225–247.

Περὶ εἰκόνων

Ἐπειδὴ δέ τινες ἡμῖν καταμέμφον-
ται προσκυνούσι τε καὶ τιμῶσι τὴν τε
τοῦ σωτήρος καὶ τῆς δεσποίνης ἡμῶν
εἰκόνα, ἔτι δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων
καὶ θεραπόντων Χριστοῦ, ἀκουέτω-
σαν, ὡς ἐξ ἀρχῆς ὁ θεὸς τὸν ἄνθρω-
πον κατ' οἰκειάν εἰκόνα ἐποίησε.
Τίνος οὖν ἔνεκεν ἀλλήλους προσκυ-
νοῦμεν, εἰ μὴ ὡς κατ' εἰκόνα θεοῦ
πεποιημένους ; Ὡς γὰρ φησιν ὁ θεο-
φόρος καὶ πολὺς τὰ θεῖα Βασίλειος,
ἢ τῆς εἰκόνας τιμῆ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον
διαβαίνει πρωτότυπον δέ ἐστι τὸ εἰκο-
νιζόμενον, ἐξ οὗ τὸ παράγωγον γίνε-
ται. Τίνος ἔνεκεν ὁ Μωσαϊκὸς λαὸς
τῆ σκηνῆ κυκλόθεν προσεκύνει εἰκό-
να καὶ τύπον φεροῦση τῶν ἐπουρα-
νίων, μᾶλλον δὲ τῆς ὅλης κτίσεως ;
Φησὶ γοῦν ὁ θεὸς τῷ Μωσῆϊ· Ὅρα, ποι-
ήσεις πάντα κατὰ τὸν δειχθέντα σοι ἐν
τῷ ὄρει. Καὶ τὰ σκιαζόμενα τὸ ἰλαστή-
ριον οὐχὶ ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων ;
Τί δὲ ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις περιώνυμος
ναός ; Οὐχὶ χειροποίητος καὶ ἀνθρώ-
πων τέχνη κατεσκευασμένος ;

Ἡ δὲ θεία γραφή κατηγορεῖ τῶν
προσκυνούντων τοῖς γλυπτοῖς, ἀλλὰ
καὶ τῶν θυόντων τοῖς δαιμονίοις.
Ἔθουον μὲν καὶ Ἕλληνες, ἔθουον δὲ
καὶ Ἰουδαῖοι· Ἕλληνες μὲν δαίμοσιν,
Ἰουδαῖοι δὲ τῷ θεῷ. Καὶ ἀπόβλητος
μὲν ἢ τῶν Ἑλλήνων θυσία ἦν καὶ κα-
τάκριτος, ἢ δὲ τῶν δικαίων τῷ θεῷ
εὐαπόδεκτος. Ἔθουσε γὰρ Νῶε, καὶ
ὠσφράνθη ὁ θεὸς ὀσμὴν εὐωδίας, τῆς
ἀγαθῆς προσαίρεσεως καὶ τῆς πρὸς

De sanctis imaginibus

1. Quoniam autem quidam aduer-
sum nos conqueruntur, adorantes et
honorantes Saluatoris nostri et regi-
nae nostrae et Dei genitricis imagi-
nem, amplius autem et reliquorum
sanctorum et ministrorum Christi,
audiant quod a principio Deus homi-
nem secundum propriam imaginem
fecit. Cuius igitur gratia nos ad inui-
cem adoramus, nisi quod secundum
imaginem Dei facti sumus ? Vt enim
ait deiferus et magnus in diuinis BASI-
LIUS : *Imaginis honor ad protypum pro-*
uenit (id est exemplar). Prototypum
autem est quod imaginatur, ex quo
quod deriuatur fit. Cuius igitur gratia
mosaicus populus tabernaculum in
circuitu adorabat, imaginem et ty-
pum ferens supercaelestium, magis
autem uniuersae creationis ? Ait de-
nique Deus Moysi : *Vide facias omnia*
secundum typum, monstratum tibi in
monte. Sed et cherubim obumbrantia
propitiatorium, nonne opera manu-
um hominum ? Quid autem quod in
Hierosolymis famosum templum ?
nonne manufactum et hominum arte
constructum ?

2. Diuina autem scriptura accusat
adorantes sculptilia, sed et immolan-
tes daemonibus. Immolabant quidem
Graeci, immolabant autem et Iudaei ;
sed Graeci quidem daemonibus, Iu-
daeus autem Deo. Et abiectibilis qui-
dem quae Graecorum immolatio
erat, et condemnabilis ; quae Iudeo-
rum autem Deo acceptabilis. Immo-
lavit enim Noe et odoratus est Dominus
odorem boni odoris bonae electionis,

A szent képekről

1. Minthogy egyesek panaszkod-
nak ránk, hogy imádjuk és tiszteljük
Megváltónknak és királynőnknek,
az Istenszüllőnek, valamint a többi
szenteknek és Krisztus szolgáinak a
képét, hallják meg, hogy Isten kez-
detben az embert saját képe szerint
csinálta. Mivére imádjuk hát egy-
mást, ha nem azért, mert Isten képe
szerint vagyunk csinálva? Ahogy
ugyanis az Istent magában hordozó
és az isteni dolgokban nagy BASILIUS
mondja: *A kép tisztelete a prototypusra*
megy át, azaz a mintára. A prototypos
pedig az, ami leképeztetik, amiből
amazt származtatják. Mivére imádt
hát Mózes népe körben a sátrat, a
mennyen túli dolgokhoz vezető ké-
pet és typoszt, vagyis inkább az egész
teremtés (képét és typosát)? Isten
végte is azt mondta Mózesnek: csi-
nálj mindent azon typos szerint, amely
a hegyen mutatott neked. És a keru-
bok, amelyek az engesztelés eszköztét
beárnyékolják, vajon nem emberkéz
művei-e? Mi aztán a híres szentély
Jeruzsálemben, ha nem kezek műve
és nem emberi mesterség építette?

2. Az isteni írás megfeddi azokat,
akik faragványokat imádnak, de azo-
kat is, akik démonoknak áldoznak.
Márpedig áldoztak a görögök, és ál-
doztak a zsidók is, de a görögök a dé-
monoknak, a zsidók viszont Istennek.
Elvetendő és elítélendő az, ami a gö-
rögök áldozata volt, a zsidóké viszont
Isten számára elfogadható. Ugyanis
Noé áldozatot mutatott be, és az Úr
érezte a jó illat illatát, elfogadván a jó

αὐτὸν εὐνοίας τὸ εὐῶδες ἀποδεχόμενος. Οὕτω τὰ μὲν τῶν Ἑλλήνων γλυπτὰ, ἐπεὶ δαιμόνων ἦσαν ἐξεικονίσματα ἀπόβλητά τε καὶ ἀπηγορευμένα τυγχάνουσι.

Πρὸς δὲ τούτοις τοῦ ἀοράτου καὶ ἀσωμάτου καὶ ἀπεριγράπτου καὶ ἀσχηματίστου θεοῦ τίς δύναται ποιήσασθαι μίμημα ; Παραφροσύνης τοίνυν ἄκρας καὶ ἀσεβείας τὸ σχηματίζειν τὸ θεῖον. Ἐντεῦθεν ἐν τῇ παλαιᾷ οὐκ ἦν τετριμμένη ἡ τῶν εἰκόνων χρῆσις. Ἐπεὶ δὲ ὁ θεὸς διὰ σπλάγχνα ἐλέους αὐτοῦ κατὰ ἀλήθειαν γέγονεν ἄνθρωπος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, οὐχ ὡς τῷ Ἀβραὰμ ὥφθη ἐν εἶδει ἀνθρώπου, οὐχ ὡς τοῖς προφήταις, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἀληθῶς γέγονεν ἄνθρωπος διέτριψέ τε ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, ἐθαυματούργησεν, ἔπαθεν, ἐσταυρώθη, ἀνέστη, ἀνελήφθη, καὶ πάντα ταῦτα κατὰ ἀλήθειαν γέγονε, καὶ ὠράθη ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἐγράφη μὴν εἰς ὑπόμνησιν ἡμῶν καὶ διδασχὴν τῶν τρηναῶν καὶ παρόντων, ἵνα μὴ ἐωρακότες, ἀκούσαντες δὲ καὶ πιστεύσαντες τύχωμεν τοῦ μακαρισμοῦ τοῦ κυρίου. Ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες ἴσασι γράμματα οὐδὲ τῇ ἀναγνώσει σχολάζουσιν, οἱ πατέρες συνείδον ὥσπερ τινὰς ἀριστείας ἐν εἰκόσι ταῦτα γράφειν εἰς ὑπόμνησιν σύντομον. Ἀμέλει πολλάκις μὴ κατὰ νοῦν ἔχοντες τὸ τοῦ κυρίου πάθος, τὴν εἰκόνα τῆς Χριστοῦ σταυρώσεως ἰδόντες, τοῦ σωτηρίου πάθους εἰς ἀνάμνησιν ἐλθόντες, πεσόντες προσκυνοῦμεν οὐ τῇ ὕλῃ, ἀλλὰ τῷ εἰκονιζομένῳ, ὥσπερ οὐ τῇ ὕλῃ τοῦ εὐαγγελίου οὐδὲ τῇ τοῦ σταυροῦ ὕλῃ προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ τῷ ἐκτυπώματι. Τί γὰρ διαφέρει σταυρὸς μὴ ἔχων τὸ τοῦ κυρίου ἐκτύπωμα τοῦ ἔχοντος ; Ὡσαύτως καὶ τῆς θεομήτορος ἡ γὰρ εἰς αὐτὴν τιμὴ εἰς τὸν ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα ἀνάγεται. Ὁμοίως καὶ τὰ τῶν ἁγίων ἀνδραγαθήματα

et bonae ad eum uoluntatis bonum odorem acceptans. Ita Graecorum quidem sculptilia, quae daemonum erant imaginationes, abiectibilia et detestabilia existunt.

3. Cum hiis autem inuisibilis et incorporei et incircumscribibilis et infigurabilis Dei, quis potest facere imaginem ? Insuperbiae igitur summae et impietatis est figurare quod diuinum. Hinc, in ueteri testamento non erat assuetus imaginum usus. Quia uero Deus propter uiscera misericordiae suae secundum ueritatem factus est homo, propter nostram salutem, non ut Abrahae uisus est in specie hominis, non ut prophetae, sed secundum substantiam factus est uere homo, et preambulauit terram et cum hominibus conversatus est, miracula fecit, passus est, crucifixus est, surrexit, assumptus est ; et haec omnia secundum ueritatem facta sunt et uisa sunt ab hominibus, scripta quidem sunt ad memoriam et doctrinam nostram tunc non praesentium, ut non uidentes, audientes et credentes potiamur beatitudine Domini. Quia uero non omnes noscunt litteras, neque lectioni uacant, patres excogitauerunt uelut quosdam triumphos in imaginibus haec scribere, ad uelocem memoriam. Quapropter multociens non secundum mentem habentes Domini passionem, imaginem Christi crucifixionis uidentes et salutaris passionis in rememorationem uenientes, procidentes adoramus ; non materiam, sed imaginatum, quemadmodum neque euangelii materiam neque crucis materiam adoramus, sed typoma (id est figurationem). Quid enim differt crux, non habens Domini typoma (id est figuratorem) ab habente. Similiter et Dei genitricis imaginis non materiam,

választás és az iránta való jóakarát jó illatát. Ezenképpen a görögök faragványai, amelyek démonok leképezései voltak, elvetendőnek és utálatosnak bizonyulnak.

3. Mindezzel együtt ki képes elkészíteni a láthatatlan, testetlen, leírhatatlan és elképzelhetetlen Isten képét? Mert a legnagyobb oktalanság és elvetemültség alakot adni annak, ami isteni. Ezért az Ószövetségben nem volt szokásban a képek használata. Mivel azonban Isten az ő legfelsőbb irgalmasságából, a mi üdvösségünkért igazság szerint emberré lett, nem ahogy Ábrahám látta emberi külsőben, nem ahogy a prófétáknak, hanem lényege szerint lett emberré, és járta be a földet, és élt együtt az emberekkel, tett csodákat, szenvedett, feszítettetett keresztre, támadt fel, emeltetett (mennybe), és mindez igazság szerint ment végbe, emberek látták, ígylát írások vannak róla a mi emlékezetünkre és okulásunkra, akik akkor nem voltunk jelen, és így nem láthattuk, hallhattuk és hihettük az Úr boldogságát. Mivel nem mindenki ismeri a betűket és (nem mindenkinek) van ideje az olvasásra, az atyák kigondolták, hogy ezeket mint valami diadalokat képekre írják, hogy sebes legyen az emlékezet. Ennélfogva gyakran, amikor elménk nincs elfoglalva az Úr szenvedésével, látván Krisztus keresztre feszítésének képét és emlékezetünkbe idézván üdvhozó szenvedését, leborulunk, és nem az anyagot, hanem a képen ábrázoltat imádjuk, miképpen az evangéliumnak sem az anyagát, és a keresztnak sem az anyagát imádjuk, hanem a typomát (azaz az alakzatot). Miben különbözik az a keresztt, amelyen nincs rajta az Úr typomája (azaz alakzata) attól, amelyen rajta van? Ha-

ἐπαλείφοντα ἡμᾶς πρὸς ἀνδρείαν καὶ
ζῆλον καὶ μίμησιν τῆς αὐτῶν ἀρετῆς
καὶ δόξαν θεοῦ. Ὡς γὰρ ἔφημεν, ἡ
πρὸς τοὺς εὐγνώμονας τῶν ὁμοδούλων
τιμὴ ἀπόδειξιν ἔχει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν
δεσπότην εὐνοίας καὶ ἡ τῆς εἰκόνας τι-
μὴ πρὸς τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. Ἔστι
δὲ ἄγραφος ἡ παράδοσις ὡσπερ τὸ κα-
τὰ ἀνατολὰς προσκυνεῖν, τὸ προσκυ-
νεῖν σταυρὸν καὶ ἕτερα πλεῖστα τύ-
τοις ὅμοια.

Φέρεται δὲ καὶ τις ἱστορία, ὡς ὁ
κύριος τῷ Αὐγάρῳ τῆς Ἐδεσηνῶν
πόλεως βασιλεύοντι ζωγράφον ἀπο-
στείλαντι τὴν τοῦ κυρίου ὁμοιογρα-
φῆσαι εἰκόνα μὴ δυνήεντος τοῦ ζω-
γράφου διὰ τὴν ἀποτίλβουσαν τοῦ
προσώπου λαμπρότητα αὐτὸς ἱμάτι-
ον τῷ οἰκείῳ καὶ ζωοποιῶ προσώπῳ
ἐπιθεῖς ἐναπομάζασθαι τῷ ἱματίῳ τὸ
ἑαυτοῦ ἀπεικόνισμα καὶ οὕτως ἀπο-
στεῖλαι ποθοῦντι τῷ Αὐγάρῳ.

Ὅτι δὲ καὶ πλεῖστα οἱ ἀπόστολοι
ἀγράφως παραδεδώκασιν, γράφει Παῦ-
λος ὁ τῶν ἔθνῶν ἀπόστολος· Ἄρα
οὔν, ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς
παραδόσεις ἡμῶν, ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε
διὰ λόγου εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν, καὶ
πρὸς Κορινθίους· Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς,
ἀδελφοί, ὅτι πάντα μου μέμνησθε καί,
καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, τὰς παραδόσεις
κατέχετε.

Ἀναλάβωμεν Λουκᾶν τὸν ἀπόστο-
λον καὶ εὐαγγελιστὴν ἐζωγραφεκέ-
ναι τὸν κύριον καὶ τὴν αὐτοῦ μητέρα,

sed figuram adoramus. Honor enim
qui est ad ipsam, ad eum qui ex ipsa
incarnatus est reducitur. Similiter
autem et sanctorum certamina, eri-
gentia nos ad fortitudinem et imita-
tionem et zelum uirtutis eorum, et
gloriam Dei. Sicut enim diximus :
Honor qui est ad deuotos conseruorum
demonstrationem habet beneuolentiae,
quae est ad communem dominatorem ;
et Imaginis honor ad prototypum (id est
exemplar) *peruenit.* Est autem non
scripta haec traditio, uelut et secun-
dum orientem adorare et crucem
adorare, et alia plurima hiis similia.

4. Fertur autem et quaedam hi-
storia, quod Dominus AUGARO Edes-
sinorum regi, qui pictorem miserat
imaginem Domini similiter figurare,
nequeunte pictore propter coruscantem
a facie eius claritatem, ipse ue-
stimentum propriae faciei diuinae
et uiuificae superimponens, in uesti-
mento illo sui ipsius imaginem abster-
sisse et ita cupienti AUGARO misisse.

5. Quoniam autem et plurima
sancti apostoli ex non scripto tradi-
derunt, scribit Paulus gentium apo-
stolus : *Ergo fratres, state et tenete tradi-
tiones nostras, quas edocti estis siue per*
sermonem, siue per epistulam nostram ;
*et ad Corinthos : Laude autem uos fra-
tres, quoniam omnium meorum memi-
nistis, et sicut tradidi uobis traditiones,*
retinetis.

6. Accepimus Lucam apostolum
et euangelistam pinxisse Dominum
et matrem eius, quorum imagines

sonlóképpen az Istenszülő képének
sem az anyagát, hanem az alakját
imádjuk. A tisztelet ugyanis, amely
őt éri, ahhoz vezetetik vissza, aki
belőle testesült meg. Hasonlóképpen
a szentek viszontagságai, buzdítása
bennünket az ő erejükhez és az ő eré-
nyük utánzásához és követéséhez, és
Isten dicsőségéhez (vezetnek). Ekép-
pen mondjuk ugyanis, hogy *a velünk*
együtt szolgálók közül a jámborak iránti
tiszteletben benne van a közös uralkodó
iránti jóakarát kinyilvánítása, és hogy a
kép iránti tisztelet a prototypushoz (azaz
a mintához) *jut el.* Ez a hagyomány
éppúgy íratlan, mint a kelet felé való
imádkozás és a kereszt imádása és
sok más ezekhez hasonló.

4. Fennmaradt egy bizonyos tör-
ténét is arról, hogy az úr AUGARUSnak,
az edessaiak királyának, aki festőt
küldött, hogy készítse el az Úr képét
(annak) hasonlatosságára, a festő
képtelen lévén erre arcának ragyogó
fénye miatt, maga terített saját isteni
és életadó arcára egy ruhadarabot,
ama ruhadarabba önnön képét bele-
törölte, és így küldte el az epekedő
AUGARUSnak.

5. Azt pedig, hogy a szent aposto-
lok sok íratlan dolgot hagyományoz-
tak át, Pál, az idegenek apostola írja:
Legyetek hát állhatatosak, testvérek, és
*tartsátok meg a hagyományokat, amelye-
ket akár beszédünkéből, akár levelünkéből*
*tanultatok; és a korinthosiaknak: Dí-
csérlek titeket, testvérek, hogy emlékez-
tek minden (rendelkezésemre), és úgy*
*tartjátok meg a hagyományokat, aho-
gyan átadtam nektek.*

6. Úgy hírlik, hogy Lukács apos-
tol és evangélista lefestette az Urat
és az ő anyját, és hogy az képeik meg-

127–139/127–144/127–143 Interpoláció, amely mintegy hat görög kéziratból ismert. Burgundio ezt a szakaszt is János művének tekintette, rendszeren része a latin szövegghagyománynak. A szövegrész valójában Krétai (másképpen Jeruzsálemi) Andrásnak a képtiszteletéről írt művére (PG 97, 1304) megy vissza.

89–92/94–96/96–99 Nagy Szent Vazul: Homília in s. XL martyres (19), 1. || 92–93/97–98/99–101 Nagy Szent Vazul: De Spiritu Sancto 18. || 118–121/119–121/119–122 II Th 2,15 || 122–125/ 122–125/122–126 I Cor 11,2

ὧν τὰς εἰκόνας ἔχειν τὴν Ῥωμαίων
φημίζουσιν πόλιν. Ἐν δὲ Ἱεροσολύ-
μοις μετὰ ἀκριβείας κεῖνται, ἐπεὶ καὶ
Ἰώσηπος Ἰουδαῖος, ὡς τινὲς φασί, κατ'
ἐκείνην τὴν ιδέαν, ἣν ἐν Ἱεροσολύ-
μοις ἔχουσι, ἦν καὶ Ῥωμαίαν καλοῦσι,
τὸν αὐτὸν ἱστορεῖ τρόπον ὁραθῆναι
τὸν κύριον· σύνοφρυον, εὐόφθαλον,
μάκροψιν, ἐπικυφῆ καὶ εὐήλικα, ὅτε
δηλαδὴ φαινόμενος ἄνθρωπος τοῖς
ἀνθρώποις συνανεστέφετο.

130 habere et Romanorum famosam ciui-
tatem. In Hierosolymis autem cum di-
ligentia consistunt, quia et IOSEPHUS
IUDAEUS, ut quidam aiunt, secundum
illam speciem quam et Hierosolymis
135 habent, quam et Romanam uocant, eodem modo historia tradit uisum
fuisse Dominum syophryn (id est
consuperciliatum), euophthalmon
(id est bene oculatum), macropsin
(id est longum uultum habentem),
140 epikyphē (id est accliuem), euilica
(id est bonae aetatis), cum scilicet
apparens homo, cum hominibus con-
uersabatur.

130 vannak a rómaiak híres városában.
Jeruzsálemben viszont biztosan meg-
vannak, mert a zsidó IOSEPHUS, ahogy
némelyek mondják, azon kinézet
szerint, amely Jeruzsálemben is van,
135 és amelyet rómainak is neveznek,
ugyanezen módon beszéli el az Úr
látványát: synophryn (azaz összeérő
szemöldökűnek), euophthalmon (azaz
szépszeműnek), makropsin (azaz
hosszúarcúnak), epikyphé (azaz haj-
lott (hátúnak)), euélika (azaz érett
korúnak), amikor emberként jelent
meg, és együtt élt az emberekkel.

Ὅρος τῆς ἀγίας μεγάλης καὶ οἰκουμενικῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου τὸ δεύτερον
Terminus sanctae magnae ac uniuersalis synodi secundo in Nicaea collecte (uersio
Anastasio Bibliothecarii)

*A második Nikaiában tartott szent nagy és egyetemes zsinat határozata, 787; Anastasius
Bibliothecarius (817 előtt – 879 körül) latin fordítása, 873*

SZÖVEGKIADÁSOK

Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, ..., kiad. MANSI, Giovanni Domenico, Florentiae 1759–1798, XIII, 377–380. [M]
DENZINGER, Heinrich: *Kompendium der Glaubensbekenntnisse und kirchlichen Lehrentscheidungen*, szerk. HÜNERMANN, Peter, Freiburg
im Breisgau 2001³⁹, 276–278 (az első bekezdés nélkül).

* *Conciliorum oecumenicorum generaliumque. Editio critica*, szerk. ALBERIGO, Giuseppe, Turnhout 2006 skk., I, 313–317.

MAGYAR FORDÍTÁSOK

BELTING, Hans: *Kép és kultusz. A kép története a művészet korszaka előtt* (1990), ford. SAJÓ Tamás – SCHULCZ Katalin, Budapest 2000,
540–541 (kihagyással).

DENZINGER, Heinrich – HÜNERMANN, Peter: *Hitvallások és az egyház tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, szerk. ROMHÁNYI Beatrix –
SARBAK GÁBOR, Bányterenyé – Budapest 2004, 217–218 (mint az eredeti kiadásban).

IRODALOM

Általános irodalom:

UPHUS, Johannes Bernhard: *Der Horos des Zweiten Konzils von Nizäa 787. Interpretation und Kommentar auf der Grundlage der
Konzilsakten mit besonderer Berücksichtigung der Bilderfrage*, Paderborn 2004.

THÜMMEL, Hans Georg: *Die Konzilien zur Bilderfrage im 8. und 9. Jahrhundert. Das ökumenische Konzil in Nikaia 787*, Paderborn 2005.

A görög szöveghagyományhoz:

LAMBERZ, Erich: „Studien zur Überlieferung der Akten des VII. Ökumenischen Konzils: Der Brief Hadrians I. an Konstantin VI.
und Irene (JE 2448)”, in: *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 53 (1997), 1–43.

LAMBERZ, Erich: *Die Bischofslisten des VII. Ökumenischen Konzils (Nicaeum II)* (Abhandlungen der Bayerischen Akademie der
Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, NF 124), München 2004.

A latin fordításokhoz:

LAMBERZ, Erich: „Von der Handschrift zum Druck: Die Akten des Nicaeum II in der Editio Romana von 1612”, in: *Annuario
Historiae Conciliorum* 30 (1998), 328–370.

LAMBERZ, Erich: „Die Überlieferung und Rezeption des VII. Ökumenischen Konzils (787) in Rom und im lateinischen Westen”,
in: *Roma fra oriente e occidente* (Settimane di Studio del Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, 49), Spoleto 2002, II,
1053–1099.

3.

(- - -) Καὶ συνελόντες φαμέν· πά-
 σας τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐγγράφως
 καὶ ἀγράφως τεθεσπισμένας ἡμῖν πα-
 ραδόσεις ἀκαινοτομήτως φυλάττο-
 μεν· ὧν μία ἐστὶ καὶ ἡ τῆς εἰκονικῆς
 ἀναζωγραφῆσεως ἐκτύπωσις, ὡς τῆ
 ἱστορίᾳ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος
 συνάδουσα πρὸς πίστωσιν τῆς ἀληθι-
 νῆς καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν τοῦ θεοῦ
 λόγου ἐνανθρωπήσεως καὶ εἰς ὁμοίαν
 λυσιτέλειαν ἡμῖν χρησιμεύουσα· τὰ
 γὰρ ἀλλήλων δηλωτικὰ ἀναμφιβόλως
 καὶ τὰς ἀλλήλων ἔχουσιν ἐμφάσεις.

Τούτων οὕτως ἐχόντων τῆς βασι-
 λικῆς ὥσπερ ἐχόμενοι τρίβου ἐπακο-
 λοθῶντες τῆ τε θεηγόρῳ διδασκαλίᾳ
 τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν καὶ τῆ πα-
 ραδόσει τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας –
 τοῦ γὰρ ἐν αὐτῇ οἰκήσαντος ἁγίου
 πνεύματος εἶναι αὐτήν γινώσκωμεν
 – ὀρίζομεν σὺν ἀκριβεῖα πάση καὶ
 ἐμμελεῖα παραπλησίως τῷ τύπῳ τοῦ
 τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ ἀνατί-
 θεσθαι τὰς σεπτὰς καὶ ἁγίας εἰκόνας
 τὰς ἐκ χρωμάτων καὶ ψηφίδος καὶ
 ἑτέρας ὕλης ἐπιτηδεῖως ἐχούσης ἐν
 ταῖς ἁγίαις τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαις, ἐν
 ἱεροῖς σκεύεσι καὶ ἐσθήσεσι, τοίχοις
 τε καὶ σανίσιν, οἴκοις τε καὶ ὁδοῖς,
 τὴν τε τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆ-
 ρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰκόνα, τῆς
 ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν τῆς ἁγίας
 θεοτόκου, τιμίων τε ἀγγέλων καὶ πάν-
 των ἁγίων καὶ ὁσίων ἀνδρῶν – ὅσω
 γὰρ συνεχῶς διὰ εἰκονικῆς ἀνατυπώ-
 σεως ὀρῶνται, τοσοῦτον καὶ οἱ ταύ-
 τας θεώμενοι διανίστανται πρὸς τὴν
 πρωτοτύπων μνήμην τε καὶ ἐπιπόθη-

(- - -) Et ut compendiose fateamur : Omnes ecclesiasticas siue scripto siue sine scripto sancitas nobis traditiones illibate seruamus, quarum una est etiam imaginalis picturae formatio quae historiae euangelicae praedicationis concinit ad certitudinem uerae et non secundum phantasiam Dei uerbi inhumanationis effectae et ad similem nobis utilitatem commode proficientem. Quae namque se mutuo indicant, incunctanter etiam mutuas habent significationes.

His ita se habentibus regiae quasi continuati semitae sequentesque diuinitus inspiratum sanctorum patrum nostrorum magisterium et catholicae traditionem ecclesiae – nam Spiritus sancti hanc esse nouimus, qui nimirum in ipsa inhabitat – diffinimus in omni certitudine ac diligentia sicut figuram pretiosae ac uiuificae crucis ita uenerabiles et sanctas imagines proponendas, tam quae de coloribus et tessellis, quam quae alia ex materia congruenter in sanctis Dei ecclesiis et sacris uasis et uestibus, parietibus et tabulis, domibus et uis habentur, tam uidelicet imaginem domini Dei et saluatoris nostri Ihesu Christi quam intemeratae dominae nostrae sanctae dei genitricis honorabiliumque angelorum et omnium sanctorum simul et aliorum uirorum.

Quanto enim frequentius per imaginalem formationem uidentur, tanto qui has contemplantur, alacrius eri-

(- - -) És hogy röviden szóljunk: maradéktalanul megőrizzük minden egyházi, írott és íratlan szent hagyományunkat, amelyek közé tartozik a képi ábrázolás készítése is, amely egybecseng az evangéliumi történet hirdetésével (abban, hogy) bizonyosságához vezet afelől, hogy Isten igéjének emberré válása igazában és nem gondolatban ment végbe, és (az evangélium tanúságához) hasonlóan hasznos számunkra. Azok a dolgok ugyanis, amelyek kölcsönösen egymásra utalnak, szükségképpen kölcsönösen azonos jelentéssel is bírnak.

Mindezek alapján, csatlakozván mintegy a királyi ösvényhez és követvén szent atyáink Istentől sugalmazott útmutatását és az egyetemes egyház hagyományát – hiszen tudjuk, hogy ez a Szentlélektől van, aki természetesen abban (az egyházban) lakozik – teljes eltökéltséggel és körültekintéssel határozatot hozunk, hogy amiként a becses és életadó kereszt alakjának, úgy a tiszteletre méltó és szent képeknek is, akár festve vagy mozaikból, akár más anyagból, illő módon lenniük kell Isten szent templomaiban, a szent edényeken és ruhákon, falakon és táblákon, házakon és utakon, mégpedig Urunk, Istenünk és Megváltónk, Jézus Krisztus, valamint szeplőtlen Úrnőnk, a szent Istenszülő, és a tiszteletre méltó angyalok és az összes szent és kegyes férfiak képének.

Minél gyakrabban látják ugyanis a képi alakok által ezeket, azok, akik ezeket szemlélik, annál hevesebben

11–13/11–13/12–15 *Maxius Confessor: Mystagogia 2.*

11 proficiens M || 27–28 ex alia M || 30 et in parietibus ac M || 31 habentur om. M

σιν – καὶ ταύταις ἀσπασμὸν καὶ τιμη-
 τικὴν προσκύνησιν ἀπονέμειν – οὐ
 μὴν τὴν κατὰ πίστιν ἡμῶν ἀληθινὴν
 λατρείαν, ἣ πρέπει μόνῃ τῇ θεΐα φύ-
 σει, ἀλλ’ ὄν τρόπον τῷ τύπῳ τοῦ τι-
 μίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ καὶ τοῖς
 ἀγίοις εὐαγγελίοις καὶ τοῖς λοιποῖς
 ἱεροῖς ἀναθήμασι – καὶ θυμαμάτων
 καὶ φώτων προσαγωγῆν πρὸς τὴν
 τούτων τιμὴν ποιῆσθαι, καθὼς καὶ
 50 τοῖς ἀρχαίοις εὐσεβῶς εἴθισται· ἡ γὰρ
 τῆς εἰκόνοσ τιμῆ ἐπὶ τὸ πρῶτότυπον δια-
 βαίνει, καὶ ὁ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα προ-
 σκυνεῖ ἐν αὐτῇ τοῦ ἐγγραφομένου τὴν
 ὑπόστασιν.

Οὕτω γὰρ κρατύνεται ἡ τῶν ἀγί-
 ων πατέρων ἡμῶν διδασκαλία εἴτουν
 παράδοσις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας
 τῆς ἀπὸ περάτων εἰς πέρατα δεξαμέ-
 νης τὸ εὐαγγέλιον· οὕτω τῷ ἐν Χριστῷ
 λαλήσαντι Παύλῳ καὶ πάσῃ τῇ θεΐα
 ἀποστολικῇ ὁμηγύρει καὶ πατρικῇ
 ἀγιότητι ἐξακολουθοῦμεν, κρατοῦντες
 τὰς παραδόσεις ἃς παρελήφαμεν· οὕτω
 65 τοὺς ἐπινίκιους τῇ ἐκκλησίᾳ προφητι-
 κῶς κατεπάδομεν ὕμνους· Χαῖρε σφό-
 δρα, θύγατερ Σιών, κήρυσσε, θύγατερ
 Ἱερουσαλήμ· τέρπου καὶ εὐφραίνου ἐξ
 ὅλης τῆς καρδιάς σου· περιεῖλε κύριος ἐκ
 70 σοῦ τὰ ἀδικήματα τῶν ἀντικειμένων σοι,
 λελύτρωταί σε ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου·
 κύριος βασιλεὺς ἐν μέσῳ σου· οὐκ ὄψει
 κακὰ οὐκέτι καὶ εἰρήνη ἐπὶ σοὶ εἰς τὸν
 αἰῶνα χρόνον.

Τοὺς οὖν τολμῶντας ἐτέρως φρο-
 νεῖν ἢ διδάσκειν ἢ κατὰ τοὺς ἐναγεῖς
 αἰρετικούς τὰς ἐκκλησιαστικὰς παρα-
 δόσεις ἀθετεῖν καὶ καινοτομίαν τινὰ
 ἐπινοεῖν ἢ ἀποβάλλεσθαι τι ἐκ τῶν

guntur ad primitiuorum earum me-
 moriam et desiderium et ad osculum
 et honoratoriam his adorationem tri-
 buendam, non tamen ad ueram latri-
 an quae secundum fidem est quaeque
 45 solam diuinam naturam decet, inper-
 tiendam, ita ut istis, sicuti figurae pre-
 tiosae ac uiuificae crucis et sanctis
 euangeliis et reliquis sacris monu-
 50 mentis, incensorum et luminum ob-
 latio ad harum honorem efficiendum
 exhibeatur, quemadmodum et anti-
 quis piae consuetudinis erat. *Imaginis
 enim honor ad primitium transit, et qui
 55 adorat imaginem, adorat in ea depicti
 subsistentiam.*

Sic enim robur obtinet sanctorum
 patrum nostrorum doctrina, id est
 traditio sanctae catholicae ecclesiae
 60 quae a finibus usque ad fines terrae
 suscepit euangelium. Sic Paulum qui
*in Christo locutus est, et omnem diui-
 num et apostolicum coetum et patri-
 am sanctitatem exsequimur tenentes
 65 traditiones quas accepimus. Sic trium-
 phales ecclesiae propheticæ canimus
 hymnos : Gaude satis, filia Sion, praedi-
 ca, filia Hierusalem, iocundare et laetare
 ex toto corde tuo : Abstulit Dominus in-
 iustitias aduersantium tibi, redemit te de
 70 manu inimicorum tuorum. Dominus rex
 in medio tui : non uidebis mala ultra, et
 pax in te in tempus aeternum.*

Eos ergo qui audent aliter sapere
 aut docere aut secundum scelestos
 haereticos ecclesiasticas traditiones
 spernere et nouitatem quamlibet ex-
 cogitare uel proicere aliquid ex his

emeltetnek fel az eredetiük emléke-
 zetéhez és óhajításához, és (ahhoz)
 hogy megcsókolják és tiszteletadó
 imádattal illessék ezeket, de ne az
 igaz latriával, amely a hit szerint
 egyedül az isteni természetet illeti
 meg. Hanem amint a becses és élet-
 adó kereszt alakját, a szent evangé-
 liumokat és a többi szent emlékeket,
 úgy ezek tiszteletére is ajánlanak fel
 tömjénezést és lámpások gyújtását,
 amiként az régi kegyes szokás is volt.
*A kép tisztelete ugyanis az eredetire
 megy át, és aki a képet imádja, az azon
 ábrázolt létezőt imádja.*

Így tartja fenn ugyanis erejét
 szent atyáink tanítása, azaz a hagyo-
 mánya a szent egyetemes egyháznak,
 amely a föld egyik végétől a másikig
 elfogadta az evangéliumot. Így kö-
 vetjük Pált, aki *Krisztusban szólt*, és
 minden isteni és apostoli gyűlést és
 ősi szentséget, *megtartván a hagyomá-
 nyokat, amelyeket kaptunk. Így éneke-
 lünk próféta módjára győzelmi him-
 nusokat az egyháznak: Örvendezzél
 nagyon, Sion leánya, ujjongj, Jeruzsálem
 leánya, örülj és vigadj teljes szívedből;
 elviszi az Úr az ellened szegülőlk igazság-
 talanságait, kivált téged ellenségeid kezé-
 ből. Az Úr a király a te körül; ezentúl
 nem fogsz rosszat látni, és béke lesz raj-
 tad örök időre.*

Azokat tehát, akik merészelnék
 másképpen vélekedni, vagy tanítani,
 vagy a bűnös eretnekek módjára az
 egyházi hagyományokat elutasítani
 és bármilyen újdonságot kigondolni,

51–53/53–54/53–54 Nagy Szent Vazul: *De Spiritu Sancto*, 18,45. || 53–54/54–55/54–55 Nagy (Alexandriai) Szent Atanáz: *Oratio III contra Arianos*, 5,5. || 61–62/62/62 II Cor 2,17 || 64–65/64–65/64–65 II Th 2,15 || 67–74/67–72/67–73 So 3,14–15

44–45 latriam M || 63–64 paternam M || 69 Dominus + ad te M

41–51/42–53/42–52 Anastasius (és nyomában a legtöbb modern fordítás) ennek a bekezdésnek a nyelvtani szerkezetét, úgy tűnik, felreértette. Az Uphus (i. m., 202–207, 322–326) által javasolt korrekciót követve a magyar fordítást a jelzett sorokban az alábbira kellene módosítani: És (úgy határozunk, hogy) aspasmusban és tiszteletadó proskynésisben részesítsék ezeket, de ne a hitünk szerinti igaz latreiaiban, amely csak az isteni természetnek jár, hanem azon a módon, ahogy a becses és életadó kereszt alakját és a szent evangéliumokat és a többi szent adományokat (részeseítik tiszteletben). És a tiszteletükre ajánlanak fel tömjénezést és lámpások gyújtását, amiként az régi kegyes szokás is volt.

ἀνατεθειμένων τῇ ἐκκλησίᾳ, εὐαγγέ-
λιον ἢ τύπον τοῦ σταυροῦ ἢ εἰκονικὴν
ἀναζωγράφησιν ἢ ἅγιον λείψανον
μάρτυρος, ἢ ἐπινοεῖν σκολιῶς καὶ πα-
νούργως πρὸς τὸ ἀνατρέψαι τι τῶν
ἐνθέσμων παραδόσεων τῆς καθολι-
κῆς ἐκκλησίας, ἔτι γε μὴν ὡς κοινοῖς
χρηῆσθαι τοῖς ἱεροῖς κειμηλίοις ἢ τοῖς
εὐαγέσι μοναστηρίοις, ἐπισκόπους
μὲν ὄντας ἢ κληρικοὺς καθαιρεῖσθαι
προστάσσομεν, μονάζοντας δὲ ἢ λαϊ-
κοὺς τῆς κοινωνίας ἀφορίζεσθαι.

quae sunt ecclesiae deputata, siue
euangelium, siue figuram crucis, siue
imaginalem picturam, siue sanctas
reliquias martyris, aut excogitare
85 prae et astute subuertendi quicquam 85
ex legitimis traditionibus ecclesiae
catholicae, uel etiam quasi communi-
bus uti sacris uasis aut uenerabilibus
monasteriis, si quidem episcopi uel
90 clerici fuerint, deponi praecipimus, 90
monachos autem uel laicos a commu-
nitione segregari.

vagy valamit elvetni azokból, ami az
egyházra van rábízva – akár az evan-
géliumot, akár a kereszt alakját, akár
a képi ábrázolást, akár a vértanúk
szent ereklyéit –; vagy gonoszul és
ravaszul kigondolni, hogyan dúljanak
szét valamit az egyetemes egyház
törvényes hagyományaiból; vagy pe-
dig közönséges dolog gyanánt hasz-
nálni a szent edényeket vagy a tisz-
teletet érdemlő kolostorokat – ha
mármost püspökök vagy klerikusok,
őket letenni parancsoljuk, a szerzete-
seket vagy a laikusokat pedig az (eu-
95 charisztikus) közösségből kizárni.

[Theodulfus Aurelianensis:] Opus Caroli regis contra synodum
[Orléans-i Teodulf (760 körül – 821):] Károly király műve a zsinat ellen, 790–793

SZÖVEGKIADÁSOK

B. *Carolini Magni imperatoris opera omnia*, kiad. MIGNE, Jacques-Paul (Patrologiae cursus completus, Series latina, 97–98), Paris 1862, II, 1087–1088 [M].

Libri Carolini, sive Caroli Magni capitulare de imaginibus, kiad. BASTGEN, Hubertus (Monumenta Germaniae Historica, Concilia, Suppl.), Hannover 1924.

* *Opus Caroli regis contra synodum*, kiad. FREEMAN, Ann (Monumenta Germaniae Historica, Concilia 2, Suppl. 1), Hannover 1998, 277–280; URL: <http://mdz11.bib-bvb.de/dmgh_new/app/web?action=loadBook&bookId=00000639>.

IRODALOM

Az addig megjelent irodalmat l. Ann Freeman idézett szövegkiadásában. Ennek a kiadásnak a bevezetője egyúttal a legjobb segítség az értelmezéshez. Az alábbiakban az azóta megjelent irodalomból idézek néhány tételt:

APPLEBY, David: „Instruction and Inspiration through Images in the Carolingian Period”, in: *Word, Image, Number. Communication in the Middle Ages*, szerk. CONTRENI, John J. – CASCIANI, Santa (Micrologus' Library, 8), [Firenze] 2002, 85–111.

JAMES, Liz: „Seeing is Believing but Words Tell no Lies: Captions versus Images in the Libri Carolini and Byzantine Iconoclasm”, in: *Negating the Image. Case Studies in Iconoclasm*, szerk. MCCLANAN, Anne – JOHNSON, Jeff, Aldershot 2005, 97–112.

MITALAITÉ, Kristina: „Le double controverse des »Libri Carolini« avec Rome et les Grecs”, in: *L'image dans la pensée et l'art au Moyen Âge*, szerk. LEMOINE, Michel (Rencontres médiévales européennes, 6), Turnhout 2006, 9–26.

MITALAITÉ, Kristina: *Philosophie et théologie de l'image dans les Libri Carolini* (Études Augustiniennes, Mûyen Âge et Tempes Modernes, 43), Paris 2007.

MORRISON, Karl F.: „Anthropology and the Use of Religious Images in the Opus Caroli Regis (Libri Carolini)”, in: *The Mind's Eye. Art and Theological Argument in the Middle Ages*, szerk. HAMBURGER, Jeffrey F. – BOUCHÉ, Anne-Marie, Princeton 2006, 32–45.

SANSTERRE, Jean-Marie: „Entre deux mondes? La vénération des images à Rome et en Italie d'après les textes des VIe–IXe siècles”, in: *Roma fra oriente e occidente* (Settimane di Studio del Centro Italiano di Studi sull'Alto Medio, 49), Spoleto 2002, 993–1052.

THÜMMEL, Hans Georg: „Die Stellung des Westens zum byzantinischen Bilderstreit des 8./9. Jahrhunderts”, in: *Crises de l'image religieuse: de Nicée II à Vatican II – Krisen religiöser Kunst. Vom 2. Nicaenum bis zum 2. Vatikanischen Konzil*, szerk. CHRISTIN, Olivier – GAMBONI, Dario, Paris 2000, 55–74.

4.
II,23.

Quod contra beati GREGORII, Romane urbis antestitis,
instituta sit imagines adorare seu frangere.

Imagines sane, quarum insolentissime adorationis amor
CONSTANTINO et matri eius HERENE nec non et THARASIO, Con-
stantinopolitano episcopo, exercende synodi causa extitit,
quorum discutiendus error presentis nobis disputationis
materiam prebuit, a beato GREGORIO, Romane urbis antestite,
et adorari prohibentur et frangi, qui non longe a causa u-
gantibus uerbis nullisque dubietatis ambagibus inuolutis
sermonibus, sed proprie ac pure, quid in hac parte obser-
uandum quidue tenendum sit, SERENO Massiliensi episcopo
suis mandauit apicibus. Nam dum isti prodecessores siue
parentes suos, qui eas fregere, execrabiliter damnare per-
hibeantur, ut illi istos, qui eas adoraturi erant, adominabi-
liter damnasse credantur, inter has diuersi erroris acies ad
unius socordiae biuium tendentes medium se prefatus inter-
ponit antestis et utriusque parti inter se mutuo confligenti
arma prebet, cum et istos, qui eas adorant, cum illis, qui eas
fregere, et illos, qui eas fregere cum istis, qui eas adorant,
pontificalis zeli cuspe ferit. Et istis hinc adorantibus, illis
inde frangentibus spretis, nostrae partis sibi ecclesiam ad-
siscit, quae mediocritatis callem recti itineris carpens et in
ornamentis ob memoriam habere concedit et istos hinc ado-
rantes, illos illinc frangentes dispiciendo postponit. Sic enim
prefatum SERENUM et laudasse, quia adorare prohibuerit, et
reprehendisse, quia fregerit, idem uenerabilis papa perhi-
betur : *Perlatum, inquit, ad nos fuerat, quod inconsiderato zelo
succensus sanctorum imagines sub hac quasi excusatione, ne ado-
rari debuissent, confringeres. Et quidem qui eas adorare uetuis-
omnino laudauimus, fregisse uero reprehendimus. Et post pauca :
Frangi ergo non debuit, quod non ad adorandum in ecclesiis, sed
ad instruendas solummodo mentes fuit nescientium conlocatum.
Et quia in locis uenerabilibus sanctorum depingi historias non sine
ratione uetustas admisit, si zelum discretione condisses, et ea que
intendebas salubriter obtinere et collectum gregem non dispergere,
sed potius poteras congregare. Putabat enim idem uenerabilis
presul in imaginum comminutione populares animos per-
turbatos et ideo pusillorum scandalum pertimescens haec*

Hogy a boldog GERGELYnek, Róma város előljárójának (kije-
lentésével) szemben a képek imádása vagy elpusztítása
rendeltetett volna el.

A képeket – amelyek imadásának vágya KONSTANTINOS és
anyja, EIRÉNÉ, nemkülönben THARASIOS konstantinápolyi püs-
pök számára igen különös módon azon zsinatok tartásának
oka volt, amelyek megvizsgálandó tévedése jelen értekezé-
sünk anyagát nyújtja – a boldog Gergely, Róma város előljá-
rója csakugyan megtiltotta mind imádni, mind elpusztítani;
ő nem a dologtól messze elkalandozó szavakkal és valami-
féle kétség talányosságaival, homályos beszéddel, hanem
megfelelően és tisztán közölte SERENUS marseille-i püspökkel
levelében, hogy mit kell efelől figyelembe venni vagy meg-
fogadni. Mert amíg ott az ő elődeiről avagy atyáiról azt
mondják, hogy elpusztították és módfelett elvetették ezeket
(a képeket), aközben amazok, akik ezeket imádni szándé-
koztak, úgy hírlík, förtelmesen megvetették (őket). A kü-
lönböző tévedéseknek az egyazon balgaság választútja felé
irányuló eme élei között közepén lép közbe az említett elől-
járó, és az egymással küzdő két féllal fegyvereket szegez
szembe, minthogy mind ezekre, akik imádják (a képeket) –
azokkal együtt, akik lerombolják őket –, és azokra, akik le-
rombolják (a képeket) – ezekkel együtt, akik imádják őket
– a főpapi buzgalom dárdájával támad. Mind eme imádókat,
mind ama rombolókat megvetvén, a mi részünk egyházát
fogadja magához, amely a mértéktartás helyes útjának ös-
vényét járván a díszítésben az emlékezet kedvéért megem-
gedi a (képek) birtoklását, és sem eme imádókról, sem ama
rombolókról nem vesz tudomást. Éspedig így tartják ugyan-
erről a tiszteletreméltó pápáról, hogy az említett SERENUST
dícsérte is, mert megtiltotta a (képek) imadását, és el is ma-
rasztalta, mert lerombolta (azokat): *Jelentették, úgymond,
nekünk, hogy meggondolatlan buzgalomtól feltüzelve elpusztítod
a szentek képeit, arra hivatkozva, hogy nem tartozunk nekik imá-
dattal. Azért, hogy megtiltodd az imádatukat, bizony dícsérünk,
az elpusztításukért ellenben megfeddünk. És kevéssel később:
Nem kell tehát elpusztítani azt, amit nem imádás, hanem egyedül
a tudatlanok elméjének eligazítása végett állítottak fel a templo-
mokban. És mivel a régiek nem ok nélkül engedték meg a tiszte-*

28–31/32–36 Nagy Szent Gergely második levele Serenusához (ld. fent: 1.2., 16–20. sor) || 32–37/37–44 Uo. (ld. fent: 1.2., 32–38. sor)

1 antestitis + sententiam M || 2 institutum M || 17 tenentes M || 18 antistes M || 21 zeli : teli M || 22–23 asciscit M

inferebat. Unde et in subsequentibus eum instruit, qualiter 40
eas et habere in ecclesiis quibuslibet permittat et adorare
modis omnibus deuitet. Ait enim: *Conuocandi sunt diuersi ec-*
clesiae filii, eisque Scripturae sacre est testimoniis ostendendum,
quia omne manufactum adorari non liceat, quoniam scriptum
est: 'Dominum Deum tuum adorabis et illi soli seruias'; ac deinde 45
subiugendum: Quia picturae imaginum, quae ad aedificationem
inperiti populi factae fuerant, ut nescientes litteras ipsam historiam
intendentes, quod dictum sit discerent, transisse in adorationem
uideas, idcirco conmotus es, ut eas imagines frangi preciperes.
Atque eis dicendum: Si ad hanc instructionem, ad quam imagines 50
antiquitus factae sunt, habere uultis in ecclesiis, eas modis omni-
bus et offerri et haberi permittas. Atque indica quod non tibi ipsa
uisio historiae, quae pictura teste pandebatur, displicuerit sed illa
adoratio, quae picturis fuerat incompetenter exhibita. Atque in his
uerbis eorum mentes demulcens eos ad concordiam tuam reuoca. 55
Et si quis imagines facere uoluerit, minime prohibe, adorare uero
imagines omnibus modis deuita. Ecce quo magisterio quoue
documento uenerandi pontificis inbuti imagines in ecclesiis
habere non rennuimus, sed earum adorationem prorsus ab-
dicamus; cuius institutis contraire se, quisquis eas uel fran-
git uel adorat, modis omnibus recognoscat.

40 *letre méltó helyeken a szentek történeteinek a megfestését, ha a*
különbségtételre alapoztad volna a buzgalmat, kétségtelenül cél-
ravezetően érhetted volna el azt is, amit szándékoztál, és nem az
összegyűjtött nyáját elszéleszteni, hanem az elszéledtet jobban egy-
beterelni lettél volna képes. Ugyanez a tiszteletre méltó elől-
járó a képek elpusztításában a nép lelkének zavarodottságát 45
látta, és ezért, aggódván a gyengék megkísértése miatt, fel-
lépett ez ellen. Ezért a továbbiakban eligazítja (Serenust),
hogyan engedje meg bárkinek a (képek) templomban való
birtoklását, és kerülje el minden módon az imádatukat. Így
szól ugyanis: Az egyház szétszóródott fiait össze kell hívni, és a 50
szentírás tanúságával meg kell nekik mutatni, hogy nem szabad
imádni semmilyen kézzel készített dolgot, mivelhogy írva van: 'Az
Urat, a te Istenedet imádd, és csak neki szolgálj'; és ehhez hozzá
kell fűzni, hogy mivel láttad, amint ama képek festményei, amelye-
ket a járatlan nép épülésére csináltak – hogy az írástudatlanok a
történetre irányítván figyelmüket, felfogják azt, ami mondatik –,
imádat tárgyává váltak, ezért indítatva vagy, hogy elrendeld e
képek elpusztítását. Azt is mondani kell nekik, hogy ha akarjátok
a templomokban a képeket eme útmutatáshoz, amelyhez azokat
régtől fogva készítik, azoknak a felajánlását és birtoklását minden 60
módon megengeded. És mond meg, hogy nem a történetnek, amely
a róla tanúskodó festmény révén megmutatkozik, a látványa ma-
ga van ellenedre, hanem az az imádat, amelyben a festményt az
meg nem illető módon részesítették. És ezekkel a szavakkal kedves-
kedvén elméjüknek vezesd vissza őket a veled való egyetértésbe. 65
És ha valaki képeket akar csinálni, semmiképpen ne tiltsd meg,
viszont a képek imádását mindenképpen kerüld el. Íme, a tiszte-
letre méltó főpapnak ezzel a tanításával avagy tanúbizony-
ságával eltelve a képek templomban való birtoklását nem
ellenezzük, de az imádatukat teljességgel elutasítjuk; min-
den módon kitűnik, hogy az ő utasításaival száll szembe 70
bárki, aki (a képeket) akár összetöri, akár imádjá.

Guillelmi Duranti Rationale diuinorum officiorum

Guillelmus Durandus (1235 körül – 1296): Az istentiszteletek megalapozása, 1286–1291

SZÖVEGKIADÁSOK

* *Guillelmi Duranti Rationale diuinorum officiorum*, kiad. DAVRIL, Anselme – THIBODEAU, Timothy – GUYOT, Bertrand Georges, 2 kötet (Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis, 140), Turnhout 1995–2000, I, 34–36.

MAGYAR FORDÍTÁS

A középkori művészet olvasókönyve. XI–XV. század, szerk. MAROSI Ernő, Budapest 1997, 201–203.

IRODALOM

DUGGAN, Lawrence G.: „Was Art Really the »Book of the Illiterate«?”, in: *Word & Image* 5 (1989), 230–232.

FAUPEL-DREVS, Kirstin: *Vom rechten Gebrauch der Bilder im liturgischen Raum. Mittelalterliche Funktionsbestimmungen bildender Kunst im Rationale diuinorum officiorum des Durandus von Mende (1230/1-1296)* (Studies in the History of Christian Thought, 89), Leiden – Boston – Köln 2000.

KESSLER, Herbert L.: „Gregory the Great and Image Theory in Northern Europe during the Twelfth and Thirteenth Centuries”, in: *A Companion to Medieval Art. Romanesque and Gothic in Northern Europe*, szerk. RUDOLPH, Conrad (Blackwell Companions to Art History, 2), Oxford 2006, 152.

KOLLWITZ, Johannes: „Bild und Bildertheologie im Mittelalter”, in: SCHÖNE, Wolfgang – KOLLWITZ, Johannes – CAMPENHAUSEN, Hans Frhr. von: *Das Gottesbild im Abendland* (Glaube und Forschung, 15), Witten – Berlin 1955, 121–125.

SCHMITT, Jean-Claude: „De Nicée à Thomas d’Aquin: l’émancipation de l’image religieuse en Occident” (1987), in: UŐ.: *Le corps des images. Essais sur la culture visuelle au Moyen Âge*, Paris 2002, 92–93.

A versekhez:

ARNULF, Arwed: *Versus ad picturas. Studien zur Titulusdichtung als Quellengattung der Kunstgeschichte von der Antike bis zum Hochmittelalter* (Kunstwissenschaftliche Studien, 72), München–Berlin 1997, 280–281.

BUGGE, Ragne: „Effigiem Christi, quem transit semper honora. Verses Condemning the Cult of Sacred Images in Art and Literature”, in: *Acta ad archaeologiam et artium historiam pertinentia* 6 (1975), 127–139.

De picturis et cortinis et ornamentis ecclesie

1. Picture et ornamenta in ecclesia sunt laicorum lectio et scripture, unde GREGORIUS : *Aliud est picturam adorare, aliud per picture ystoriam quid sit adorandum addiscere, nam quod legentibus scriptura hoc ydiosis cernentibus prestat pictura, quia in ipsa ignorantes uident quid sequi debeant, in ipsa legunt qui literas nesciunt. Sane Chaldei ignem adorant et cogunt alios idem facere alia ydola comburentes. Pagani uero ymagines seu yconias et ydola adorant quod Sarraceni non faciunt qui ymagines nec habere nec uidere uolunt, moti ex uerbo illo : Non facies tibi omnem similitudinem eorum que in celo uel in terra, uel in aquis, uel sub terra, Exo. xx c., et ex aliis auctoritatibus que statim secuntur, nos ualde super hoc increpantes. Sed nos illas non adoramus, nec deos appellamus, nec spem salutis in eis ponimus quia hoc esset ydolatrare, sed ad memoriam et recordationem rerum olim gestarum eas ueneramus, unde uersus:*

*Effigiem Christi qui transis pronus honora
Non tamen effigiem sed quem designat adora
Esse Deum ratione caret cui contulit esse
Materiale lapis effigiale manus.
Nec Deus est nec homo presens quam cernis ymago
Sed Deus est et homo quem sacra figurat ymago.*

2. Greci etiam utuntur ymaginibus pingentes illas, ut dicitur, solum ab umbilico supra et non inferius ut omnis stulte cogitationes occasio tollatur, nullam etiam faciunt sculptilem ymaginem pro eo quod legitur, Exo. xx c.: *Non facies sculptile neque ymagines. Item, Leuit. xxvi c.: Non facietis ydolum nec sculptile. Item Deut. iii c.: Ne forte decepti faciatu uobis sculptam similitudinem. Item: Non facietis uobis deos aureos et argenteos. Item Propheta: Simulacra gentium argentum et aurum opera manuum hominum. Similes illis fient qui faciunt ea et omnes qui confidunt in eis. Confundantur omnes qui adorant sculptilia et qui gloriantur in simulacris suis. Item Moyses ait populo Israel: Ne forte errore deceptus adores ea que creauit Domi-*

A templom festményeiről, függönyeiről és díszeiről

1. A festmények és díszek a templomban a laikusok olvasmánya és írásai, ezért (mondja) GERGELY: *Más a festmény imádni, és más a festmény története által megtanulni, hogy mit kell imádni, ugyanis amit az írás nyújt az olvasóknak, azt nyújtja a festmény az őt néző tudatlanoknak, hiszen a tudatlanok benne látják, amit követniük kell, benne olvasnak az írástudatlanok. A kaldeusok éppenséggel a tüzet imádják, és másokat ugyanerre kényszerítenek, más bálványokat elégetvén. A pogányok pedig képeket avagy ikonokat és bálványokat imádnak, amit nem tesznek a szaracénok, akik sem birtokolni sem látni nem akarják a képeket, ezen ige által vezetettve: Ne csinálj magadnak semmi hasonmást arról, ami az égben, vagy a földön, vagy a vizekben, vagy a föld alatt van, és más tekintélyek által is, amelyek mindjárt következnek, és efelől igen megerősítenek bennünket. De mi azokat nem imádjuk, isteneknek sem nevezzük, az üdvösség reményét sem helyezük beléjük, mivel az bálványimádás volna, hanem a valaha történt dolgok emlékezetére és felidézésére tiszteljük őket, ezért (mondja) a vers:*

*Krisztus képmását meghajolva tiszteld, ki itt elmész;
De ne a képmást: azt kit amaz ábrázol imádjad.
Oktalan, hogy Istenként (tekints) arra a kőre,
Melynek (emberi) kéz tette képmássá az anyagát.
Isten se, ember se a jelen lévő kép, amelyet látsz,
Isten és ember azonban az, kit ábrázol a szent kép.*

2. A görögök pedig, ahogy mondják, csak köldöktől felfelé szokták festeni a képeket, lefelé viszont nem, hogy megszüntessék az alkalmat minden balga gondolatra, és nem csinálnak faragott képet sem, azért, mert olvastatik: *Ne csinálj magadnak faragott dolgot, se képet. Továbbá: Ne csináljatok bálványt, se faragott képet. Továbbá: Ne vetemedjete arra, hogy faragott hasonmást csináljatok magatoknak. Továbbá: Ne csináljatok magatoknak arany és ezüst isteneket. Továbbá a Próféta: A pogányok képmásai arany és ezüst, emberi kéznek a művei. Ilyenek azok is, akik csinálták őket, és mindnyájan, akik bennük bíznak. Zavarodjanak meg mindazok, akik faragott dolgokat imádnak, és akik képmásaikkal dicsekednek. Továbbá Mózes mondja*

3-7/3-7 Nagy Szent Gergely második levele Serenuszhoz (ld. fent: 1.2., 25-29) || 11-12/13-14 Ex 20,4 || 18-19/21-22 Vö. WALTHER, Hans: *Initia carminum ac versuum medii aevi posterioris Latinorum*, Göttingen 1959, 874, no. 6982. || 20-21/23-24 Vö. Walther: *i. m.*, 908, no. 7223. || 22-23/25-26 Vö. ARNULF, Arwed: *Versus ad picturas. Studien zur Titulusdichtung als Quellengattung der Kunstgeschichte von der Antike bis zum Hochmittelalter (Kunstwissenschaftliche Studien, 72)*, München-Berlin 1997, 280-281. || 30-31/30-31 Ex 20,4 || 31-32/31-32 Lv 26,1 || 32-33/32-33 Dt 4,16 || 33-34/33-34 Ex 20,23 || 34-37/35-38 Ps 113,12.16 || 38-39/39-40 Dt 4,19

nus Deus tuus.

3. Hinc etiam est quod serpentem eneam quem Moyses exexerat, Ezechias rex confregit, quia populus illi, contra legis preceptum, thuris adolebat incensum.

4. Ex hiis itaque et similibus auctoritatibus reprobatur nimius ymaginum usus. Ait enim Apostolus, I Cor. : *Scimus quia ydolum nichil est in mundo et nullus Deus nisi unus*. Possent namque simplices et infirmi per nimium et indiscretum usum facile ad ydolatriam trahi. Vnde Sapiente xiiii c. : *Ydolis nationum non erit respectus quoniam creature Dei in odium facte sunt et in temptationem anime hominum et in muscipulam pedibus insipientium*. Moderate uero uti picturis ad representandum mala uitanda et bona imitanda reprehensibile non est. Vnde Dominus ad Ezechielem : *Ingredere et uide abominaciones pessimas quas isti faciunt. Et ingressus uidit omnem similitudinem reptilium et animalium abominationem et uniuersa ydola domus Israel depicta in pariete*. Nempe GREGORIUS hoc exponens in Pastoralis, l. ii c. xx, dicit : *Dum exteriorum rerum intrinsecus species attrahuntur, quasi in corde depingitur quicquid fictis ymaginibus deliberando cogitatur*. Rursus ad eundem Ezechielem dicitur : *Sume tibi laterem et pones eum coram te et describes in eo ciuitatem Ierusalem*.

Ei autem quod dictum est quod ymagines sunt laicorum littere obuiat illud euangelii: *Habent, inquit Moysen et prophetas, audiant eos*. De hoc etiam dicitur in quarta parte sub quarta particula canonis super uerbo 'seruitutis'. Concilium Agathense inhihet picturas in ecclesiis fieri, et quod colitur et adoratur in parietibus depingi, sed GREGORIUS dicit quod picturas non licet frangere ea occasione quod adorari non debent. Pictura namque plus uidetur mouere animum quam scriptura. Per picturam quidem res gesta ante oculos ponitur quasi in presenti generi uideatur, sed per scripturam res gesta quasi per auditum, qui minus animum mouet, ad memoriam reuocatur. Hinc etiam est quod in ecclesia non tantam reuerentiam exhibemus libris quantam ymaginibus et picturis.

Izrael népének: *Nehogy tévedésbe ess, és azt imádd, amit Urad Istened teremtett*.

3. Ezért volt az is, hogy a rézkígyót, amelyet Mózes állított fel, Ezekiás király összetörte, mivel annak a nép a törvény parancsolata ellenére tömjént áldozott.

4. Ezek és hasonló tekintélyek alapján elvetik a képek túlzott használatát. Azt mondja ugyanis az Apostol: *Tudjuk, hogy a bálvány semmi a világban, és nincs Isten, csak egy*. Mert az együgyűeket és az ingatagokat a túlzott és meggondolatlan használat könnyen bálványimádásra csábíthatja. Ezért: *És ítélet alá esnek az idegenek bálványai is, mert Isten teremtményei gyűlöletessé váltak, és kísértéssé az emberek lelkének és lepcévé a balgák lábának*. Viszont a festmények mértékletes használata a kerülendő rossz dolgok és az utánzandó jók ábrázolására nem kifogásolható. Ezért (szólt) az Úr Ezekiélhez: *Lépj be, és lásd azokat a szörnyűségeket, amiket ott művelnek. És belépvén csúszómászók és állatok mindenféle hasonmását látta, utálatos dolgokat és Izrael házának összes bálványát a falra festve*. GERGELY pedig ezt magyarázván a Lelkipásztorkodás (szabályában), azt mondja: *Miközben a külső dolgok belső alakját vonják magukhoz, szívükben mintegy lefestik mindazt, amit az (így) formált képekről elmélkedvén gondolnak*. Másfelől ugyanennek az Ezekiélnek azt mondja (az Úr): *Végy egy téglát, tedd magad elé, és rajzold rá Jeruzsálem városát*.

Annak pedig, hogy azt mondják, hogy a képek a laikusok írásai, ellentmond ez az evangéliumban: *Ott vannak, úgymond, Mózes és a próféták, hallgassák őket*. Erről szó van a negyedik részben, a misekánon negyedik szakaszával kapcsolatban, a 'szolgálat' címszó alatt. Az agdei zsinat korlátozza a festmények készítését a templomokban, s hogy azt, amit tisztelnek és imádnak, a falakra fessék, de GERGELY azt mondja, hogy a festményeket nem szabad elpusztítani amiatt, hogy nem tartozunk nekik imádatl. A festmény ugyanis, úgy látjuk, jobban megindítja a lelket, mint az írás. A festmény tudniillik megtörtént dolgokat állít a szemek elé, azokat mintegy a jelenben előállóként láttatja, az írás által azonban a megtörtént dolog mintegy hallás útján idéződik fel az emlékezetben, ami kevésbé indítja meg a lelket. Ezért van az is, hogy a templomban nem mutatunk akkora tiszteletet a könyvek, mint amekkorát a képek és festmények iránt.

Petri Lombardi Quattuor libri sententiarum

Petrus Lombardus (1095 körül – 1160): A szentenciák négy könyve, 1150–1158

SZÖVEGKIADÁS

* *Petrus Lombardus, Sententiae in IV libris distinctae*, kiad. Collegium S. Bonaventurae, Quaracchi 1971–1981, II, 68–71.

IRODALOM

BOUGEROL, Jacques-Guy: „The Church Fathers and the Sentences of Peter Lombard”, in: *The Reception of the Church Fathers in the West: From the Carolingians to the Maurists*, szerk. BACKUS, Irena, Leiden – New York – Köln 1997, 113–164.

COLISH, Marcia L.: *Peter Lombard*, 2 kötet (Brill’s Studies in Intellectual History, 41), Leiden – New York – Köln 1994.

Damaszkuszi Szent János nyugati recepciójához:

GHELLINCK, Joseph de: *Le mouvement théologique du XIIe siècle* (1914) (Museum Lessianum, Section historique, 10), Bruges – Bruxelles – Paris 1948², 335–346.

MINGES, Parthenius: „Zum Gebrauch der Schrift »De fide orthodoxa« des Joh. Damascenus in der Scholastik”, in: *Theologische Quartalschrift* 96 (1914), 225–247.

Krisztus emberi természetének imádásához:

LANDGRAF, Artur: „Der Kult der menschlichen Natur Christi nach der Lehre der Frühscholastik”, in: *Scholastik* 12 (1937), 361–377, 498–518.

Latria és dulia:

PASCHER, Joseph: „»Servitus religiosa« seit Augustinus”, in: *Festschrift Eduard Eichmann zum 70. Geburtstag*, szerk. GRABMANN, Martin – HOFMANN, Karl, Paderborn 1940, 335–352.

1. De adoratione humanitatis Christi : an eadem sit adoratio humanitati et deitati exhibenda. Praeterea inuestigari oportet utrum caro Christi et anima una eademque cum Uerbo debeant adoratione adorari, illa scilicet quae latria dicitur. Si enim animae uel carni Christi exhibetur latria, quae intelligitur seruitus siue cultus soli Creatori debitus, cum anima Christi uel caro creatura tantum sit, creaturae exhibetur quod soli Creatori debetur : quod facienti in idolatriam deputatur.

2. Quidam dicunt non illa adoratione adorandam esse. Ideo quibusdam uidetur non illa adoratione quae latria est carnem Christi uel animam esse adorandam, sed illa quae est dulia. — De speciebus duliae. Cuius duas species uel modos esse dicunt. Est enim cuiusdam modi dulia quae creaturae cuiuslibet exhiberi potest ; et est quaedam soli humanitati Christi exhibenda, non alii creaturae, quia Christi humanitas super omnem creaturam est ueneranda et diligenda ; non tamen adeo, ut cultus diuinitati debitus ei exhibeatur. Qui cultus in dilectione et sacrificii exhibitione atque reuerentia consistit : qui latine dicitur pietas, graece autem theosebia, id est Dei cultus ; uel eusebia, id est bonus cultus.

3. Aliorum sententia qui unam adorationem utrique exhibendam tradunt. Aliis autem placet Christi humanitatem una adoratione cum Uerbo esse adorandam : non propter se, sed propter illum cuius *scabellum* est, cui est unita ; nec ipsa humanitas sola uel nuda, sed cum Uerbo cui est unita : nec propter se, sed propter illum est adoranda. Nec qui hoc facit idolatriae reus iudicari potest, quia nec soli creaturae, nec propter ipsam, sed Creatori cum humanitate et in humanitate sua seruit.

4. IOANNES DAMASCENUS. De hoc IOANNES ita ait : *Duae sunt naturae Christi ratione et modo differentiae, unitae uero secundum hypostasim. Unus igitur Christus est, Deus perfectus et homo perfectus, quem adoramus cum Patre et Spiritu una adoratione cum incontaminata carne eius ; non inadabilem carnem dicentes :*

1. Krisztus emberi természetének imádásáról: ugyanabban az imádatban kell-e részesíteni az emberi és az isteni természetet? Ezen kívül meg kell vizsgálni, vajon Krisztus húsát és lelkét egy és ugyanazon imádatlaltartozunk-e imádni, mint az Igét, tudniillik azzal, amelyet latriának nevezünk. Ha ugyanis Krisztus lelkét vagy húsát latriában részesítjük, amit egyedül a Teremtőnek kijáró szolgálatként vagy kultuszként értünk, – mivel Krisztus lelke vagy teste csupán teremtmény – egy teremtménynek juttatik, ami egyedül a Teremtőt illeti meg, ez pedig bálványimádatnak tartatik.

2. Egyesek azt mondják, hogy nem azzal az imádatlaltartozunk-e imádatlaltartozunk-e. Ezért egyesek úgy látják, hogy Krisztus húsa vagy lelke nem azzal az imádatlaltartozunk-e imádatlaltartozunk-e, amely a latria, hanem azzal, amely a dulia. – A dulia fajtájáról. Ennek, úgy mondják, két fajtája vagy módja van. Van ugyanis olyan módja a duliának, amelyben bármilyen teremtményt lehet részesíteni; és van egy olyan, amely csak Krisztus emberi természetével szemben tanúsítható, mert Krisztus emberi természetét minden teremtmény fölött kell tisztelni és szeretni, azonban nem annyira, hogy az istenségnek járó kultuszban legyen része. Ez a kultusz szeretetben és áldozat bemutatásában, valamint tiszteletadásban áll; ezt hívják latinul pietasnak, görögül pedig theosebiának – azaz Isten kultuszának – vagy eusebiának, azaz jó kultusznak.

3. Mások szentenciája, akik szerint mindkettő egyazon imádatban részesítendő. Másoknak ellenben úgy tetszik, hogy Krisztus emberi természete ugyanazzal az imádatlaltartozunk-e imádatlaltartozunk-e, mint az Ige: nem önmagáért, hanem azért, aminek a *zámolya*, amivel egyesült; nem maga a pusztaság vagy csupasz emberi természet, hanem az Igével együtt, amellyel egyesült: nem önmagáért, hanem amazért imádatlaltartozunk-e. Aki ezt teszi, szintén nem lehet elítélni a bálványimádatlaltartozunk-e bűnében, mert nem pusztán a teremtménynek, hanem azért önmagáért szolgál, hanem a Teremtőnek, az ő emberi természetével együtt és az ő emberi természetében.

4. DAMASZKUSZI JÁNOS. Erről mármint JÁNOS ezt mondja: *Krisztusnak két természete van fogalmilag és a megkülönböztetés alapján, ezek azonban a hypostasis szerint egyesültek. Krisztus tehát egy, tökéletes Isten és tökéletes ember, akit az ő szeplőtlen testével együtt az Atyával és a Szentlélekkel egy imádatlaltartozunk-e imádatlaltartozunk-e*

adoratur enim in una Uerbi hypostasi, quae hypostasis generata est ; non creaturae uenerationem praebentes. Non enim ut nudam carnem adoramus, sed ut unitam deitati in unam hypostasim Dei Uerbi duabus reductis naturis. Timeo carbonem tangere propter ligno copulatum ignem. Adoro Christi mei simul utraque propter carni unitam deitatem. Non enim quartam appono personam in Trinitate, sed unam personam confiteor Uerbi et carnis eius. His verbis insinuari uidetur Christi humanitatem una adorati-
one cum Uerbo esse adorandam.

5. AUGUSTINUS. De hoc etiam AUGUSTINUS, ex sermone Domini ubi dicit : Non turbetur cor uestrum, ita dicit : Dicunt haeretici Filium non natura esse Deum, sed creatum. Quibus respondendum est quia si Filius non est Deus natura, sed creatura, nec colendus est omnino, nec ut Deus adorandus, dicente Apostolo : 'Coluerunt et seruierunt potius creaturae quam Creatori'. Sed illi ad hoc replicabunt et dicent : Quid est quod carnem eius, quam creaturam esse non negas, simul cum diuinitate adoras, et ei non minus quam diuinitati deseruis ? Ego dominicam carnem, immo perfectam in Christo humanitatem, ideo adoro, quod a diuinitate suscepta et deitati unita est : ut non alium et alium, sed unum eundemque Deum et hominem, Filium Dei esse confitear. Denique, si hominem separaueris a Deo, illi nunquam credo nec seruiro. Uelut si quis purpuram uel diadema regale iacens inueniat, numquid ea conabitur adorare ? Cum uero ea rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit si ea cum rege adorare quis contempserit. Ita etiam in Christo Domino humanitatem non solam uel nudam, sed diuinitati unitam, scilicet unum Filium, Deum uerum et hominem uerum, si quis adorare contempserit, aeternaliter morietur.

6. Idem super Psalmum 98, ubi dicitur : Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est : Sciendum quia in Christo terra est, id est caro ; quae sine impietate adoratur. Suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est, et de carne Mariae carnem accepit. Haec sine impietatem a Uerbo Dei assumpta, adoratur a nobis, quia nemo carnem eius manducat nisi prius adoret ; sed qui adorat, non terram intuetur, sed illum potius cuius scabellum est, propter quem adorat. — His auctoritatibus praemissae inuestigationis absolutio explicatur.

dunk, nem mondván a testet imádhatalannak – azt ugyanis az Ige egy hypostasisában imádjuk, amely hypostasis nemzés eredménye – és nem a teremtmény tiszteletét nyújtván neki. Hiszen nem mint csupasz testet imádjuk, hanem mint ami Isten két természetre visszavezetett Igéjének egy hypostasisában egyesült az isteni természettel. Félek szemet érinteni a fa miatt, amely tűzzel lépett kapcsolatba. Krisztusomban egyszerre imádom mindkettőt, a hússal egyesült isteni természet miatt. Hiszen ezzel nem egy negyedik személyt teszek hozzá a Háromsághoz, hanem az Igének és az ő húsának egy személyét vallom meg. E szavak által tanítva látjuk, hogy Krisztus emberi természete az Igével egy imádattal imádandó.

5. ÁGOSTON. Erről ÁGOSTON is az Úr szavából kiindulva, ahol ezt mondja: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek, így beszél: Az eretnekek azt mondják, hogy a Fiú természete szerint nem Isten, hanem teremtmény. Erre meg kell felelni, mivel ha a Fiú természete szerint nem Isten, hanem teremtmény, akkor egyáltalán nem részesítendő kultuszban, nem imádandó Istenként; az Apostollal szólván: 'a teremtményt inkább ünnepezték és szolgálták mint a Teremtőt'. De azok erre ezt válaszolják és mondják: Ki ő, hogy a húsát, amelyről nem tagadod, hogy teremtmény, az isteni természettel együtt imárod, annak az isteni természetnél nem kevésbé szolgálsz? Én az Úr húsát, sőt inkább a Krisztusban tökéletes emberi természetet azért imádom, mert az istenség magára vette és az isteni természettel egyesült: nem mást és mást, hanem egy és ugyanazon Istent és embert vallom Isten fiának. Szóval, ha az embert különválasztod Istentől, akkor azt sohasem hiszem és szolgálom. Így például ki ne törekedne, ha a királyi bibort és koronát fekvé találja, imádni azokat? Minthogy a király volt beléjük öltözve, halálos veszedelmet vállal, aki megveti, hogy a királlyal együtt imádják azokat. Így örökre elpusztul az is, aki az Úr Krisztusban megveti imádni nem a pusztá vagy csupasz, hanem az istenséggel egyesült emberi természetet, azaz az egy Fiút, az igaz Istent és az igaz embert.

6. Ugyanő a 98. zsoltárról, ahol mondatik: Imádjátok lábának számolyát, mert szent az: Tudnivaló, mert Krisztusban föld van, azaz hús, amit nem hitetlenség imádni. Hiszen földet vett magába a földből, és húst nyert Mária húsából. Ez, amit felvett Isten igéje, hitetlenség nélkül részesül imádatunkban, mert senki nem eszi az ő húsát, hacsak nem imádják előbb; de aki imádják, nem a földet figyeli, hanem inkább azt, akinek a számolya, akiért imádják. – Az előrebocsájtott vizsgálat eme tekintélyek révén nyer befejezést.

Philippi Cancellarii Summa de bono

Philippus Cancellarius (1160/85–1236): Summa a Jóról, 1225–1228 körül

SZÖVEGKIADÁS

* *Philippi Cancellarii Parisiensis Summa de bono*, kiad. WICKI, Nikolaus, Bern 1985, II, 972–976.

IRODALOM

Philippus Cancellarius filozófiájához általánosságban:

LOTTIN, Odon: „L'influence littéraire du Chancelier Philippe sur les théologiens préthomistes”, in: *Recherches de théologie ancienne et médiévale* 2 (1930), 311–326.

PICHÉ, David: „Le concept de vérité dans la »Summa de bono« (Q. I-III) de Philippe le Chancelier”, in: *Revue des sciences philosophiques et théologiques* 92 (2008), 3–31.

WICKI, Nikolaus: *Die Philosophie Philipps des Kanzlers. Ein philosophierender Theologe des frühen 13. Jahrhunderts* (Dokimion, 29), Fribourg 2005.

Az analógia és a „per prius et posterius” terminológiájához:

ASHWORTH, E. J.: „Analogy and Equivocation in Thirteenth-Century Logic: Aquinas in Context”, in: *Mediaeval Studies* 54 (1992), 94–135.

LIBERA, Alain de: „Les sources gréco-arabes de la théorie médiévale de l'analogie de l'être”, in: *Les études philosophiques* 1989, 319–345.

ROSIER, Irène: „Évolution des notions d'equivocatio et univocatio au XIIe siècle”, in: *L'ambiguïté: cinq études historiques*, szerk. ROSIER, Irène, Lille 1988, 103–166.

WOLFSON, Harry Austryn: „The Amphibolous Terms in Aristotle, Arabic Philosophy and Maimonides”, in: *Harvard Theological Review* 31 (1938), 151–173.

Szent Ágoston Szentháromság-tanához és annak középkori recepciójához:

BRACHTENDORF, Johannes: *Die Struktur des menschlichen Geistes nach Augustinus. Selbstreflexion und Erkenntnis Gottes in „De Trinitate”* (Paradeigmata, 19), Hamburg 2000.

Gott und sein Bild – Augustins De Trinitate im Spiegel gegenwärtiger Forschung, szerk. BRACHTENDORF, Johannes, Paderborn 2000.

OTTO, Stephan: *Die Funktion des Bildbegriffes in der Theologie des 12. Jahrhunderts* (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters, 40.1), Münster 1963.

De imaginibus

Secundum hoc autem queritur de sanctis imaginibus que adorantur, utrum hoc sit latrie uel duliae. Uidetur enim quod sit duliae, eo quod sit creature quantum ad materiam et opera manuum quantum ad artem.

Uidetur etiam quod imagines huiusmodi colere sit idolatriam reuocare.

Queritur etiam cum dicitur : *Adoramus te, Domine* et iterum : *Crucem tuam adoramus*, utrum uniuoce dicatur adorare ?

Ad quod respondebitur forsitan quod in imagine adoratur cuius est imago. Primum enim accipimus in sensu imaginem, deinde ducitur intellectus ad id cuius est imago et tandem reflectitur super imaginem, non ut adoret imaginem sed eum cuius est imago.

Sed secundum hoc queritur, cum expressissima sit imago Dei homo, quod potius adorandus sit quam ceterae imagines, cum dicat DAMASCENUS in titulo de sanctis imaginibus adorandis : *Sicut dicit magnus et deiformis Basilius, 'honor imaginis ad prototypum peruenit', est autem prototypum quod imaginatur illud a quo deriuatur*, et sic, cum homo sit imago Dei expressissima, in homine adorandus est Deus, maxime cum dicat idem DAMASCENUS : *Cuius rei gratia populus mosaicus tabernaculum adorabat in circuitu, gerens typum et imaginem supercelestium. Moysi enim dixit Dominus : 'uide et fac omnia secundum exemplar quod tibi monstrauero in monte'*. De qua etiam queritur quid accipiat per exemplar ostensum in monte. Uidetur enim tabernaculum referre imaginem mundi superioris pro parte, sicut templum pro toto, scilicet celi et angelorum ; unde et Cherubin describebantur in tabernaculo.

Sed secundum hoc obicitur quia uidetur quod tabernaculum non erat imago nisi rerum creaturarum et ad hec non pertinet latria.

Preterea, si dicatur quod erat imago Dei, contra hoc est quod dicit DAMASCENUS in eodem: *Dei inuisibilis et incorporei, incircumscribibilis et infigurabilis quis potest imaginem facere ?*

A képekről

Ez alapján az a kérdés is felmerül az imádatban részesülő képekkel kapcsolatban, hogy ez latriával vagy duliával történik-e. Látjuk pedig, hogy duliával, és benne, amennyiben teremtmény, annyiban az anyagot, amennyiben kezek műve, annyiban a művészetet (részesítjük duliában).

Látjuk azt is, hogy az ilyen képek kultuszban részesítése a bálványimádást hívja vissza.

Kérdezzük még, hogy amikor azt mondjuk: *Imádunk téged, Urunk*, majd pedig azt: *A te keresztedet imádjuk*, univok módon beszélünk-e imádásról?

Erre talán azt fogjuk válaszolni, hogy a képben azt imádják, aminek a képe. Először ugyanis érzékeinkkel befogadjuk a képet, ezután az értelem ahhoz vezetettük, akié a kép, és végül visszafordítatik a kép fölé, nem azért, hogy a képet, hanem hogy azt imádják, akié a kép.

Ennek alapján azonban azt kérdezhetjük, hogy – mivel az ember Istennek legtisztább képe – nem kell-e azt egyéb képeknél inkább imádni. Ahogy a DAMASZKUSZI mondja a szent képek imádásáról szóló titulusban: *Ahogy a nagy és Isten magában hordozó Vazul mondja: 'a képnek nyújtott tisztelet a prototypusig jut el', a prototypus azonban az, ami leképeztetik, amiből (a kép) származtatik*, és így, mivel az ember Istennek legtisztább képe, az emberben kell imádni Istent, különösen hogy ugyanez a DAMASZKUSZI ezt mondja: *Mivégre imádták körül Mózes népe a mennyen túli typust és képet hordozó tabernákulumot? Mózesnek ugyanis azt mondta az Úr: 'Figyelj és mindent ama minta szerint csinálj, amit a hegyen mutatok majd neked'*. Erről azt is kérdezhetjük, hogy mit kapott a hegyen mutatott mintával. Látnivaló ugyanis, hogy a tabernákulum részben – ahogy a templom egészben – felidézi a felső világ, azaz a menny és az angyalok képét, amiből a kerubokat is leírták a tabernákulumban.

Ennek alapján azonban ellenvetést tehetünk, mert látnivaló, hogy a tabernákulum nem kép, hacsak nem teremtett dolgoké, ezekre azonban nem vonatkozik a latria.

Továbbá ha mondják is, hogy Istennek volt képe, ez ellen szól, amit a DAMASZKUSZI mond ugyanott: *Hogyan tudsz képet csinálni a láthatatlan és testetlen, leírhatatlan és ábrázolha-*

9–10/9–10 Missale Romanum, Feria VI in Parasceve, in adoratione crucis || 20–22/20–23 Damaszkuszi Szent János: *Traditio certa orthodoxae fidei* 89,1 (ld. fent: 2., 12–17) || 20–21/21–22 Nagy Szent Vazul: *De Spiritu Sancto* 18,45 || 24–27/25–28 Damaszkuszi Szent János: *id. hely* (ld. fent: 2., 17–24) || 26–27/27–28 Ex 25,40 || 38–40/38–41 Damaszkuszi Szent János: *Traditio certa orthodoxae fidei* 89,3 (ld. fent: 2., 46–51)

Magne impietatis et insipientie est figurare quod diuinum est. Et ita uidetur quod Deus adorari non posset in imagine uel figura.

Item questio est, cum Deus adoretur in imagine, utrum adorandus sit in uestigio. Secundum hoc enim, cum in omni creatura sit uestigium Dei, uidetur adorandus esse in omni creatura, ut in lapide et huiusmodi.

Item queritur de imagine beate Uirginis, utrum adoranda sit dulia uel latria, et uidetur quod dulia, cum ipsa creatura sit, et ita imago eius non sit nisi creature.

Contra uidetur illud DAMASCENI : *Similiter imaginis beatissime Dei genitricis adoramus non materiam sed figuram. Honor autem qui eius est ad eum qui ex ea incarnatus est reducitur. Et ita uidetur quod in ipsa adoretur filius.*

Item de sanctorum imaginibus queritur similiter, de quibus subiungit : *Similiter et sanctorum certamina erigentia nos ad fortitudinem et imitationem ac zelum uirtutis eorum et gloriam Dei.*

Ad primum respondeo quod institutiones imaginum sanctorum in ecclesia non est reuocatio idolatrie, sed potius reuocatio ab idolatria. Sicut de sacrificiis legitur quod Dominus, ut reuocaret filios Israel a sacrificiis que idolis fiebant, uoluit sibi sacrificia fieri, eodem modo, cum imagines soleant fieri diis quos colebant, ut soli et lune huiusmodi, cum post Christi incarnationem multa facta sint digna memoria, expediebat imagines fieri in eorum rememorationem. Unde tres causas assignat DAMASCENUS quare fiunt imagines, quarum una est, ut iam dixi, propter habendam quorundam memoriam, secunda est propter imitationem, et hee due cause sunt communes omnibus, tertia propter rudium simplicitatem. Unde ita dicit DAMASCENUS quia *Deus 'propter uiscera misericordie sue' secundum ueritatem factus est homo propter nostram salutem, non ut Abrahe uisus est in specie hominis, non ut prophetis, sed secundum substantiam factus est homo, passus est, crucifixus est, surrexit, assumptus est et omnia secundum ueritatem facta sunt et uisa sunt ab hominibus, scripta autem sunt ad memoriam et doctrinam nostram. Quia non omnes noscunt litteras neque lectioni uacant, patres excogitauerunt uelud quosdam triumphos in imaginibus hec scribere ad memoriam uelocem, propter hoc quod multotiens, non secundum mentem habentes Domini passionem imaginis Christi crucifixionem uidentes et salutaris passionis in rememorationem uenientes, adoramus non materiam sed imaginem. Similiter et Dei genitricis imaginis non materiam,*

40 *tatlan Istenről? Nagy hitetlenség és oktalanság ábrázolni azt, ami isteni. És így láthatjuk, hogy Istent nem lehet képben vagy ábrázolásban imádni.*

Kérdés még, hogy Isten – ha képében részesül imádatban – imádandó-e nyomaiban. Eszerint ugyanis, mivel minden 45 teremtmény Isten nyoma, látnivaló, hogy (Isten) minden teremtményben imádandó, úgy mint a kőben és hasonlókban.

Kérdezhetjük még a boldogságos Szűz képéről, hogy du- 46 liával vagy latriával kell-e tisztelni, és látnivaló, hogy du- liával, mivel ő maga teremtmény, és így a képe nem másé, 50 mint egy teremtményé.

Ez ellen látjuk a DAMASZKUSZI ama (szentenciáját): *Hason- 47 lóképpen Isten boldogságos szülőanyja képének nem az anyagát, hanem alakját imádjuk. A tisztelet ugyanis, amely az övé, ahhoz vezetettik vissza, aki belőle testesült meg. És így látnivaló, hogy 55 benne a fiút imádjuk.*

Még hasonlóképpen kérdezhetünk a szentek képeiről, amelyekkel (János a következő érvet) köti össze: *Hasonlóképpen a szentek viszontagságai, buzdítása bennünket az ő erejükhez és erényük utánzásához és követéséhez és Isten dicsőségéhez (ve- 60 zetnek).*

Az elsőre azt válaszolom, hogy a szent képek bevezetése az egyházba nem a bálványimádás visszahívása, hanem inkább elszóltítás a bálványimádástól. Miként az áldozatokról olvassuk, hogy az Úr, hogy Izrael fiait elszóltítsa a bálványoknak tett áldozatoktól, maga akart áldozatot tenni, ugyanígy 65 mivel képeket szoktak csinálni az isteneknek, amelyeket kultusszal öveznek – mint a napnak, a holdnak és hasonlóknak –, és mivel Krisztus megtestesülése után számos emlékezetre méltó dolog történt, hasznos volt képeket csinálni 70 emezek emlékezetére. A DAMASZKUSZI három okot jelöl meg, amiért képeket csinálnak. Először – ahogy már mondtam – valamely dolgok emlékezete végett, másodsor az utánzás végett – és ez a két ok mindenki számára közös –, harmad- 75 szor a műveletlenek egyszerűsége miatt. Így mondja a DAMASZKUSZI, mert Isten 'az ő legbelsőbb irgalmasságából', a mi üdvösségünkért igazság szerint emberré lett, nem ahogy Ábrahám látta emberi külsőben, nem ahogy a prófétáknak, hanem lényege szerint lett emberré, szenvedett, feszítettet keresztre, támadt fel, emeltetett (mennybe), és mindez igazság szerint ment végbe, em- 80 berek látták, és írások vannak róla a mi emlékezetünkre és okulásunkra. Mivel nem mindenki ismeri a betűket és (nem mindenkinek) van ideje az olvasásra, az atyák kigondolták, hogy ezeket mint valami diadalokat képekre írják, hogy sebes legyen az emlékezet. Ennélfogva gyakran, amikor elménk nincs elfoglalva az Úr 85 szenvedésével, látjuk Krisztus képének keresztre feszítését és em-

sed figuram adoramus. Honor enim qui est ad ipsam ad eum qui ex ipsa incarnatus est reducitur. Similiter et sanctorum certamina erigentia nos ad fortitudinem et imitationem et zelum uirtutis eorum et gloriam Dei.

Ad id quod obicitur utrum adorare dicatur uniuoce, cum dicitur : adoramus te, Domine et : adoramus crucem tuam, respondendum est quod (non) dicitur uniuoce, sed secundum prius et posterius.

Ad id autem quod obicitur utrum, cum homo sit imago Dei, Deus sit adorandus in homine, respondet DAMASCENUS dicens : *A principio Deus hominem secundum propriam imaginem fecit. Cuius ergo gratia nos ad inuicem adoramus nisi quod secundum Dei imaginem facti sumus ? Ut enim ait deiformis et magnus in diuinis Basilius, 'imagine honor ad prototypum peruenit'. Prototypum autem est quod imaginatur illud ex quo deriuatur.*

Set attende quod in huiusmodi adoratione uno modo potest esse latria, alio modo dulia. Latria quotiens in adoratione Deus ipse est extremum, imago medium, et secundum hoc sensus est : adoro hominem imaginem Dei, id est adoro Deum in imagine sua que est homo. Et ad hoc potest pertinere quod dicitur : *Qui uos recipit me recipit et qui uos spernit me spernit.* Alio modo potest esse dulia, et secundum hoc homo qui est imago Dei est extremum, imago autem est in ratione cause, et tunc est sensus : adoro hominem qui est imago Dei eo quod est imago Dei.

Ad illud autem quod obicitur quomodo potest Deus adorari in imagine et non sit eius aliqua imago secundum DAMASCENUM, unde dicit : *Dei incorporei* etc. ut supra, respondendum est quod illud intelligendum est de imagine corporali siue materiali, que nulla est ipsius, sicut fingeant anthropomorphite.

Ad aliud autem quod obicitur de tabernaculo dicimus quod non est contrarium. Dupliciter enim attenditur imago, scilicet in essendo et in significando. Quod autem tabernaculum dicebatur gerens typum et imaginem supracelestium intelligendum est non essendo, cum esset quiddam materiale, sed in significando et cognoscendo, et supracelestia dicuntur ibi mundus archetypus. Est enim mundum tripliciter accipere, ut est in materia, scilicet mundum istum sensibilem, uel ut est in cognitione nostra siue angelorum, uel

lékezetünkbe idézzük üdvhozó szenvedését, (olyankor) nem az anyagot hanem a képet imádjuk. Hasonlóképpen Isten boldogságos szülőanya képének nem az anyagát, hanem alakját imádjuk. A tisztelet ugyanis, amely őt éri, ahhoz vezettedik vissza, aki belőle testesült meg. Hasonlóképpen a szentek viszontagságai, buzdítása bennünket az ő erejükhöz és erényük utánzásához és követéséhez, és Isten dicsőségéhez (vezetnek).

Arra pedig, hogy felvetik, vajon univok módon beszélünk-e imádról, amikor azt mondjuk: Imádunk téged, Urunk, és azt: Imádjuk a te keresztedet, azt kell válaszolni, hogy azt nem univok módon mondjuk, hanem az előbbi és az utóbbi szerint.

Arra pedig, hogy felvetik, vajon – mivel az ember Isten képe – Isten az emberben imádandó-e, a DAMASZKUSZI válaszol így szólván: *Isten kezdetben az embert saját képe szerint csinálta. Tehát mivégre imádjuk egymást, ha nem azért, mert Isten képe szerint vagyunk csinálva? Ahogy ugyanis az Istent magában hordozó és az isteni dolgokban nagy Basilius mondja, 'a kép tisztelete a prototypusig jut el'. A prototypus pedig az, ami leképeztetik, amiből amazt származtatják.*

De figyelmezz arra, hogy az efféle imádatban az egyik módon lehet latria, a másik módon dulia. Akárhányszor latria van az imádatban, maga Isten a végső (cél), a kép köztes, és eszerint érzékeltetik: imádom az embert, Isten képét, az az imádom Istent az ő képében, ami az ember. És ide tartozhat, hogy azt mondják: *Aki titeket befogad, az engem fogad be, és aki titeket eltaszít, az engem taszít el.* Másik módon (az imádás) dulia lehet, és eszerint a végső (cél) az ember, aki Isten képe, a kép pedig az ok fogalmában van, és ezután érzékeltetik: imádom az embert, aki Isten képe, azért, mert Isten képe.

Arra pedig, hogy felvetik, hogyan lehet Istent képben imádni, és hogy a DAMASZKUSZI szerint valamely kép ne lenne az övé: *A testetlen Istenről* stb., ahogy fent (írtuk), azt kell válaszolni, hogy az (Isten) testi vagy anyagi képből fogandó fel, amely – ahogy emberi alakra formáltak – semmiképpen sem az övé.

A másakra pedig, amit a tabernákulumról vetnek fel, azt mondjuk, hogy itt nincs ellentét. Ugyanis kétféleképpen figyelmezzünk a képre, tudniillik léteben és jelentésében. Az pedig, hogy a tabernákulumot a mennyen túliak típusát és képét hordozónak mondják, nem léteben (értendő), mivel ez valami anyagi, hanem jelentésében és felfogandóságában, és a mennyen túliakat akkor archetypus-világnak nevezik. A világot ugyanis háromféleképpen értjük: ahogy az anyagban van, azaz eme érzéki világként, vagy ahogy a mi

100–104/100–105 Damaszkuszi Szent János: *Traditio certa orthodoxae fidei* 89,1 (ld. fent: 2., 8–17/7–17) || 103/103–104 Nagy Szent Vazul: *De Spiritu Sancto* 18,45 || 111–112/111–112 Mt 10,40

ut est in cognitione Dei, et sic est mundus archetypus. Unde BOETHIUS multum pulcherrime dixit: *Mundum mente gerens similique imagine formans*. Secundum hoc in orando tabernaculo poterat esse latria uel dulia, latria secundum quod honor habitus in tabernaculo erat ipsius Dei, et sic Deus adorabatur in tabernaculo secundum quod honor imaginis ad prototypum dicitur peruenire, dulia secundum quod tabernaculum adorabatur, quia erat typus supracelestium et sanctificatum Domino.

Ad illud quod queritur utrum Deus adorandus sit in uestigio sicut in imagine respondendum est quod (cum) de homine dicitur quod factus est ad imaginem Dei non intelligitur secundum corpus, sed secundum animam que est spiritualis substantia et expressissima imago Dei quantum possibile est fieri in creaturis secundum memoriam, notitiam et amorem. Uestigium autem pertinet ad res corporales, et ideo in uestigio non adoratur Deus nisi in quantum significando et non essendo reducitur ad id quod Dei est, ut dictum est de tabernaculo. Unde oportet quod immediate ordinetur ad hoc per aliquam institutionem, ut factum est de tabernaculo. Similiter ex institutione est quod dicitur: crucem adoramus, scilicet Christi, et adorando crucem in ipsa tamquam in imagine adoramus Deum passum.

Ad illud quod obicitur de imagine beatissime Uirginis respondendum est quod tam imago eius quam ipsa adoranda est dulia. Et quod dicit DAMASCENUS quod honor eius reducitur ad eum qui de ipsa incarnatus est, non propter hoc dicitur quod in ipsa adoretur Deus, sed ipsa propter Deum, unde reducitur tamquam ad finem.

Tamen aliqui dicunt quod ipsa latria adoratur in Deo, et non sequitur: ergo latria adoratur, sicut non sequitur: fruar te in Deo, ergo fruar te.

Sed contra hoc queri potest. Si ipsa latria non adoratur et tamen latria honoratur in filio, quomodo adoratur non nisi dulia? Et ita idem est quod prius.

Preterea, quid adoratur ibi latria? Si dicatur quod Filius Dei, non potest esse, quia latria est cultus Deo debitus et exhibitus, ibi autem non exhibetur Deo nec in se nec in imagine. Similiter dicendum est quod sanctorum imagines quibus incitamus ad uirtutem latria adorantur.

felfogásunkban vagy az angyalokéban van, vagy ahogy Isten felfogásában van, és az így archetypus-világ. Ezért, ahogy BOETHIUS a legszebben mondta: *A világot elmédben hordozván és hasonló képben formálván*. Eszerint a tabernákulumhoz való imádkozásban lehet latria vagy dulia, latria aszerint, hogy a tabernákulumnak nyújtott tisztelet magáé Istené volt – és így Istent aszerint imádták a tabernákulumban, hogy, mint mondják, a képnek jutott tisztelet a prototypusig jut el –, dulia aszerint, hogy a tabernákulum részesült imádatban, mert a mennyen túliak típusa volt, amelyet az Úr szentesített.

Arra a kérdésre pedig, hogy Isten imádandó-e a nyomában, úgy mint a képében, azt kell válaszolni, hogy amikor az emberről azt mondják, hogy Isten képére készült, ezt nem a test szerint értjük, hanem a lélek szerint, ami egy szellemi létező, és a teremtményekben Isten legtisztább képe az emlékezet, az ismeret és a szeretet szerint vehető ki. A nyom ellenben a testi dolgokhoz tartozik, és ezért a nyomban nem imádjuk Istent, kivéve ha jelentésében – nem pedig létében – visszavezettetik ahhoz, ami Istené, ahogy a tabernákulumról mondtuk. Ezért kell, hogy valamilyen elrendelés közvetlenül határozza meg erre, ahogy a tabernákulummal történt. Hasonlóképpen elrendelésből van, hogy azt mondják: imádjuk a keresztet, azaz Krisztust, és a kereszt imádásakor abban mintegy képben imádjuk a szenvedő Istent.

Arra, amit a boldogságos Szűz képéről vetnek fel, azt kell válaszolni, hogy az ő képe, éppúgy mint ő maga duliával imádandó. És hogy a Damaszkuszi azt mondja, hogy az ő tisztelete ahhoz vezetettik vissza, aki belőle megtestesült – emiatt nem azt mondjuk, hogy benne magában imádjuk Istent, hanem őt magát imádjuk Isten miatt, ezért vezetettik vissza (Istenhez) mint célhoz.

Mindazonáltal egyesek azt mondják, hogy őt latriával imádjuk Istenben, és ebből nem következik, hogy tehát őt latriával imádjuk, amint így sem következtethetünk: örvendek neked Istenben, tehát örvendek neked.

De ez ellen fel lehet tenni egy kérdést. Ha őt magát latriával nem imádjuk, és mégis latriával tiszteljük a fiúban, hogyan imádjuk, ha nem duliával? És így ez ugyanaz, mint előbb.

Aztán kit imádjuk itt latriával? Ha azt mondjuk, hogy Isten Fiát, az nem lehet, mert a latria az Istennek járó és neki nyújtott kultusz, itt pedig nem Istennek nyújtjuk – sem önmagában, sem képében. Hasonlóképpen kell mondani azt is, hogy latriával imádjuk a szentek képeit, amelyek erényre buzdítanak bennünket.

Summa fratris Alexandri (Summa Halensis)

Hales-i Sándor (1185 körül – 1245) és mások: A teológia foglalata, 1235 után

SZÖVEGKIADÁS

* *Doctoris irrefragabilis Alexandri de Hales ordinis minorum Summa theologica seu sic ab origine dicta „Summa fratris Alexandri” ...*, kiad. Collegium S. Bonaventurae, Quaracchi 1924–1948, IV/1, 441–442 (8.1.), 455 (8.2.), 455–456 (8.3.), 457–458 (8.4.), 458–459 (8.5.).

IRODALOM

A „Summa Halensis” attribúciós kérdéseihöz:

AUER, Joh[annes]: „Hat Odo Rigaldi in seinen Quaestiones de gratia die gleichnamigen Quästionen des Johannes von Rupella benützt? Ein Beitrag zur Alexanderfrage”, in: *Franziskanische Studien* 26 (1939), 313–332.

HENQUINET, Franz M.: „Ist der Traktat De legibus et praeceptis in der Summa Alexanders von Hales von Johannes von Rupella?”, in: *Franziskanische Studien* 26 (1939), 1–22, 234–258.

LOTTIN, Odon: *Psychologie et morale aux XIIe et XIIIe siècles, II.1.*, Louvain–Gembloux 1948, 86–89.

A „Summa Halensis” teológiai és filozófiai kérdéseihöz:

FERTÉ, J.: „Rapports de la somme d’Alexandre de Hales dans son »De fide« avec Philipp le Chancelier, in: *Recherches de théologie ancienne et médiévale* 7 (1935), 381–402.

FUCHS, Johann: *Die Proprietäten des Seins bei Alexander von Hales*, München 1930.

GÖSSMANN, Elisabeth: *Metaphysik und Heilsgeschichte. Eine theologische Untersuchung der Summa Halensis (Alexander von Hales)*, München 1964.

MARCOLINO, Venício: *Das Alte Testament in der Heilsgeschichte. Untersuchungen zum dogmatischen Verständnis des alten Testaments als heilsgeschichtlicher Periode nach Alexander von Hales* (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters, Texte und Untersuchungen N.F. 2), Münster 1970.

SCHLENKER, Ernst: *Die Lehre von den göttlichen Namen in der Summe Alexanders von Hales. Ihre Prinzipien und ihre Methode* (Freiburger theologische Studien, 46), Freiburg i. Br. 1938.

SCHOLZ, Franz: *Die Lehre von der Einsetzung der Sakramente nach Alexander von Hales*, Breslau 1940.

WEBER, Hubert Philipp: *Sünde und Gnade bei Alexander von Hales. Ein Beitrag zur Entwicklung der theologischen Anthropologie im Mittelalter* (Innsbrucker theologische Studien 63), Innsbruck 2003.

Potentia, sapientia és bonitas Saint-Victor-i Hugónál:

KARFIKOVÁ, Lenka: „De esse ad pulchrum esse”. *Schönheit in der Theologie Hugos von St. Viktor* (Bibliotheca Victorina, 8), Turnhout 1998.

POIREL, Dominique: *Livre de la nature et débat trinitaire au XIIe siècle: le De tribus diebus de Hugues de Saint-Victor* (Bibliotheca Victorina, 14), Turnhout 2002.

8.1.

IV,288.

Utrum adoratio uniuoce dicatur de latria et dulia

Secundo quaeritur utrum adoratio uniuoce dicatur de latria et dulia.

Ad quod sic : 1. Latria dicitur cultus soli Deo trino et uni debitus, dulia uero dicitur cultus uel reuerentia debita rationali creaturae superiorem ordinem tenenti, sicut est praelatus et dominus et magister et huiusmodi. Sed eadem est adoratio, qua adoratur Deus et creatura superiorem ordinem tenens, ut praelatus et huiusmodi ; ergo adoratio uniuoce dicitur de latria et dulia. — Minor patet per simile. Uidemus enim quod eadem est dilectio uel amor quo diligitur Deus et proximus. Istud patet, quia dicendo *diligitur Deus, diligitur proximus*, idem est obiectum et idem finis : diligere enim proximum est uelle ei bonum summum ; ergo similiter adoratio eadem, quia adoratur Deus in proximo, in quantum est imago eius et similitudo : unde adoramus praelatos propter conformitatem ad Deum in potestate, doctores propter conformitatem in scientia uel sapientia, uiros sanctos propter conformitatem in bonitate. De primo habetur : *Diis non detrahes* ; et dictum est a Domina ad Moysen : *Posui te deum Pharaonis* ; de secundo : *Si illos deos dixit, ad quos sermo Dei factus est* ; de tertio habetur in Psalmo : *Ego dixi, dii estis*. Ergo adoratur proximus ratione conformitatis et participationis alicuius diuini ; ergo sicut eadem est dilectio et uniuoca, ita eadem adoratio Dei et proximi ; ergo uniuoce dicitur adoratio de Deo et de proximo.

Ad oppositum : a. Adoratio debita Deo singularis est et ei soli debita, et haec dicitur latria. Ergo sicut non est dicere de iis quae singulariter de Deo dicuntur quod per analogiam conueniant creaturae, nec etiam multo magis per uniuocationem, non erit similiter dicere quod adoratio dicatur uniuoce nec etiam analogice de latria, quae ad Deum pertinet, et de dulia, quae pertinet ad proximum.

Univok módon mondjuk-e imádatnak a latriát és a duliát?

Másodszor azt kérdezzük, hogy univok módon mondjuk-e imádatnak a latriát és a duliát.

Ahhoz, hogy igen: 1. Latriának az egyedül a hármás és egy Istennek járó kultuszt nevezzük, duliának pedig azt a kultuszt vagy tiszteletadást nevezzük, amely a felsőbb rendet elfoglaló racionális teremtményeknek jár, mint amilyen a főpap, az úr, a magiszter és hasonlók. De ugyanaz az imádat, amellyel imádjuk Istent és a magasabb rendet elfoglaló teremtményt, mint a főpapot és hasonlókat; tehát az imádatot univok módon mondjuk a latriáról és a duliáról. – Egy kisebb (érv) nyilvánvalóvá válik egy hasonlat által. Látjuk ugyanis, hogy azonos a szeretet vagy vonzalom, amellyel Istent és a felebarátot szeretjük. Ez nyilvánvaló, hiszen ha azt mondjuk, hogy *Istent szeretjük, felebarátunkat szeretjük*, azonos a tárgy és azonos a cél: felebarátunkat szeretni ugyanis annyi, mint a legfőbb jót kívánni neki; tehát hasonlóképpen azonos az imádat, mert Istent felebarátunkban imádjuk, amennyiben az neki képe és hasonmása: így a főpapokat Istenhez a hatalomban való hasonlóságuk miatt, a tanítókat a tudományban vagy bölcsességben való hasonlóságuk miatt, a szent férfiakat a jóságban való hasonlóságuk miatt. Az elsőről ez szól: *Az isteneket ne szidalmazd*; és amit az Úr mondott Mózesnek: *Istenné teszek a fáraó előtt*; a másodikról: *Ha isteneknek mondtam azokat, akikhez az Isten igéje szólt*; a harmadikról a Zsoltárban: *Azt mondtam, istenek vagytok*. Felebarátunkat tehát valami istenihez való hasonlóságának, abban való részesülésének értelmében imádjuk; tehát ahogy azonos és univok a szeretet, úgy azonos Isten és felebarátunk imádata; tehát univok módon mondunk imádatot Istenről és felebarátunkról.

Az ellenkezőhöz: a. Az Istennek járó imádat egyedülálló és csakis neki jár, és ezt nevezzük latriának. Tehát ahogy nem mondható azokról, amiket egyedül Istenről mondunk, hogy analógia – és még sokkal kevésbé, hogy univokáció – által illenek a teremtményre, hasonlóképpen nem lehet mondani, hogy az imádatot univok, vagy akár analóg módon mondjuk a latriáról, amely Istenhez tartozik, és a duliáról, amely a felebarátunkhoz tartozik.

Solutio : Super illud : *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli seruias*, dicit Glossa : *Graecae λατρεις, latine seruitus. Seruitus autem illa, quae communis est Deo et homini et cuiusque, graece δουλεια dicitur ; illa uero quae soli Deo debetur, latria. Et sumit Glossa illa dulia extenso nomine duliae, secundum scilicet quod accipitur pro seruitute. Dulia uero in propria ratione est reuerentia facta superiori creaturae, secundum quod dicit Glossa super illud Psalmi : *Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est*, et dicit : *Non illa, dico, adoratio quae latria est, quae soli Creatori debetur, sed illa quae dulia dignior est. Dulia enim adoratio est quae etiam creaturae exhibetur, quae duas habet species : unam, quae omnibus indifferenter; alteram, quae soli humanitatem Christi exhibetur. Proprie ergo sumpto uocabulo, latria est seruitus quae soli Deo debetur ; dulia uero dicitur seruitus et reuerentia quae ratione alicuius doni et dignitatis excellentis debetur rationali creaturae, propter quod etiam debetur ei adoratio. Dicendum ergo quod nec uniuoce nec aequiuoce dicitur adoratio latriae et duliae proprie sumptae, sed analogice, hoc est per prius et posterius. Unde propter hoc dicit Glossa illa quod λατρεις siue δουλεια extenso nomine est communis seruitus exhibita cuiusque ; non dicit uniuoca uel eadem, sed communis, scilicet per analogiam, hoc est per prius et posterius. Haec autem est ratio : Adoratio est ueneratio uel reuerentia exhibita ratione dignitatis superioris et excellentis, et hoc per prius et posterius conuenit duliae et latriae. Summa enim excellentia dignitatis est in Deo, et ratione illius debetur adoratio latriae ipsi Deo ; excellentia autem dignitatis, quae est in creatura rationali, non est summa, immo ab illa divina et sub illa et ad illam, et ratione istius dignitatis debetur creaturae adoratio duliae. Ex hoc enim quod summum est in Creatore, debet ei creatura summe, et ratione istius summi in Creatore debet adorationem latriae ; ratione uero dignitatis datae a Deo creaturae debetur ei dulia, non dignitatis quae summa sit, sed quae sub illa est ratione cuius adoratur Deus.**

(Ad obiecta) : Ad rationem in contrarium dicendum quod Deus est *A et Ω, principium et finis*. Adoratio ergo respi-

Megoldás: Arról, hogy *Az Urat, a te Istenedet imádd, és csak neki szolgálj*, ezt mondja a Glossza: Görögül *λατρεις*, latinul *seruitus*. Azt a szolgálatot pedig, amely közös az Istenben és az emberben és bármiben, görögül *δουλεια*-nak mondják; azt viszont, amelyik egyedül Istennek jár, *latriának*. És a Glossza a duliát a duliának azon a kiterjesztett nevéen veszi, amely szerint szolgálatként értik. Mindazonáltal a dulia sajátlagos értelemben a felsőbb teremtménynek nyújtott tiszteletadás; a Glossza a Zsoltárnak arról (a részéről, hogy) *Imádjátok lábának zsámolyát, mert szent az*, eszerint ezt mondja: *Azt mondom, hogy nem azzal az imádattal, amely a latria, amely egyedül a Teremtőnek jár, hanem azzal, amely az illőbb dulia*. A dulia ugyanis az az imádat, amelyben a teremtmények is részletnek, és amelynek két fajtája van: az egyik, amelyet különbség nélkül mindennel, és a másik, amelyet csak Krisztus emberi természetével szemben tanúsítunk. A sajátlagosan vett megnevezéssel tehát a latria az a szolgálat, amely egyedül Istennek jár; duliának pedig azt a szolgálatot vagy tiszteletadást nevezik, amely valamely kiváló adomány vagy méltóság okán jár a racionális teremtménynek, eszerint is jár neki adoratio. Azt kell tehát mondanunk, hogy a sajátlagosan vett duliáról és latriáról az imádatot nem univok és nem ekvivok, hanem analóg módon mondjuk, azaz az előbbi és utóbbi által. Így ezért mondja az a Glossza, hogy a *λατρεις* avagy a kiterjesztett néven vett *δουλεια* az a közös szolgálat, amiben bármit részesítünk; nem mondja, hogy univok vagy hogy ugyanaz, hanem hogy közös, tudniillik analógia által, azaz az előbbi és utóbbi által való. A meghatározás pedig ez: az imádat az a tisztelet vagy tiszteletadás, amelyet felsőbb és kiváló méltóság okán nyújtanak, és ez az előbbi és utóbbi által illik a duliára és a latriára. A méltóság legfőbb kiválósága ugyanis Istenben van, és ennek okán jár a latria imádata magának Istennek; a méltóságnak az a kiválósága pedig, amely a racionális teremtményben van, nem a legfőbb, hanem az isteniből és az isteni alatt és az isteni szerint (lehet meghatározni), és eme méltóság okán jár a teremtménynek a dulia imádata. Ugyanis emiatt, ami a legfőbb a Teremtőben, tartozik a teremtmény neki legfőbbnek – és pedig a Teremtőben lévő eme legfőbb okán – a latria imádatával; a teremtménynek Isten által adott méltóság okán pedig duliával tartozunk neki [a teremtménynek], nem azon méltóság okán, amely a legfőbb, hanem amely az alatt van, amelynek okán Istent imádjuk.

(Az ellenvetéshez): Az ellentétes érvehz azt kell mondani, hogy Isten az *Alfa és az Ómega, a kezdet és a vég*. Tehát az

40–41/40–41 Mt 4,10 || 41–43/41–44 Glossa ordinaria, glossza Mt 4,10-hez || 47–48/48–49 Ps 98,5 || 48–50/49–51 Petrus Lombardus: Glossa in Psalmos, glossza Ps 98,5-höz || 84 Apc 1,8

cit Deum in quantum est principium superius et excellens : unde adoratio est motus in principium, amor uero est motus in ipsum sicut in finem. Ratio autem finis non mutatur, cum dicitur quod diligitur Deus et quod diligitur proximus, scilicet diligere summum bonum ipsi proximo. Similiter nec debitum mutatur, immo eadem ratione debeo dilectionem Deo et proximo, quia in se ipso et in sua imagine debeo diligere summum bonum. Sed, cum adoratio sit motus in principium, uariatur ratio principii, qua adoratur Deus et proximus, et similiter ratio debiti, quia Deus est principium ad esse et conseruationem esse ipsius creaturae ; rationalis uero creatura est principium ratione doni excellentis ad bene esse alterius, sicut subditi, ratione cuius potest ipsum ducere in superiora, sicut praelatus per potestatem, doctor ratione sapientiae per cognitionem, sanctus uir per exemplum possunt alios ducere in superiora. Ratio ergo debiti similiter est differens, quia ratio debiti quo debeo Deo est ratio qua debeo ipsi principio ad esse et ad conseruationem ad esse et ad omnia reliqua ; ratio debiti, quo debeo reuerentiam proximo, est ratio qua debeo principio ad bene esse. Dignitas enim diuini esse per potentiam, et per participationem conuenit praelatis, dignitas sapientiae doctoribus, dignitas uero bonitatis sanctis, ratione quarum dignitatum sunt principium ad bene esse aliorum et ratione quarum debetur eis honor et reuerentia. Et sic non est uniuoca ratio debiti nec etiam aequiuoca, sed analogica, scilicet per prius et posterius uariata, et ideo debet uariari ipsa adoratio et radix ad utramque.

85 imádat úgy tekint Istenre, amennyiben az a felsőbb és kiváló princípium: ezért az imádat a princípiumba való mozgás, a szeretet viszont mozgás abba mint célba. A cél fogalma nem változik azt mondván, hogy szeretjük Istent és hogy szeretjük felebarátunkat, tudniillik felebarátként (mondjuk) szeretni a legfőbb jót. Hasonlóképpen nem változik a tartozás, hanem ugyanazon értelemben tartozom szeretettel Istennek és felebarátomnak, mert önnönmagában és képében tartozom szeretni a legfőbb jót. De mivel az imádat a princípiumba való mozgás, megváltozik a princípium fogalma, amely szerint imádjuk Istent és felebarátunkat, és hasonlóppen a tartozás fogalma is, mert Isten a létnek és a teremtmény léte fenntartásának tekintetében princípium; a racionális teremtmény viszont a másnak – úgymint az alávetettnek – a jó létéhez kapott kiváló adomány okán princípium, amelynek alapján (az adomány alapján a racionális teremtmény) képes azt (az alávetettet) feljebb vezetni, így a főpap hatalom révén, a tanító bölcsesség alapján, megismerés révén, a szent férfi példa révén tud másokat feljebb vezetni. Hasonlóképpen a tartozás fogalma is különböző, mert annak a tartozásnak a fogalma, amellyel Istennek tartozom, az a fogalom, amely szerint magának a lét, a lét fenntartása és minden más princípiumának tartozom; annak a tartozásnak a fogalma, amellyel a felebarátomnak tartozom tiszteletadással, az a fogalom, amely szerint a jó lét princípiumának tartozom. Ugyanis a hatalom szerinti isteniség méltósága részesülés által illik a főpapokra, a bölcsesség méltósága a tanítókra, a jóság méltósága pedig a szentekre (ugyanígy), amely méltóságok okán ők mások jó létének princípiumai, és amelyek okán tisztelet és tiszteletadás jár nekik. És így nem univok a tartozás fogalma, és nem is ekvívok, hanem analogikus, tudniillik az előbbi és utóbbi szerint változó, és ezért kell megváltoztatni az imádatot és mindkettőnek a forrását.

8.2.

IV,298.

Utrum homo adorandus sit latria.

I. Quantum ad primum obicitur sic : Dicit IOANNES DAMASCENUS quod honor, qui exhibetur imagini, refertur ad illum cuius est imago ; unde dicit *magnus Basilius* : '*Honor imaginis ad prototypon peruenit*', id est ad exemplar ; est enim prototypon prima forma siue forma exemplaris, ad quam facta est imago. Cum ergo homo sit expressissima imago Dei, poterit in homine adorari Deus latria, et ita per consequens homo potest adorari latria.

II. Iuxta hoc quaeritur de B. Uirgine. Nam dicit IOANNES DAMASCENUS quod honor, qui eius est, ad eum, qui de ea est incarnatus, refertur. Ergo ipsa potest adorari latria.

Solutio : I. Ad primum dicendum quod homo non potest adorari latria, tamen potest esse materia adorationis latriae, in quantum est imago ducens ad Deum, cuius est imago, et ideo adoratio duliae debetur ei, secundum quod dicit IOANNES DAMASCENUS, in IV libro: *A principio Deus hominem secundum propriam imaginem fecit. Cuius igitur gratia nos ad inuicem adoramus, nisi quod secundum imaginem Dei facti sumus ? Ut enim ait magnus in diuinis Basilius, 'honor imaginis ad prototypon peruenit', id est exemplar: prototypon autem est illud quod imago repraesentat.*

II. Ad secundum quod quaeritur de B. Uirgine, dicendum quod, quamuis honor, qui eius est, ad eum qui ex ea est incarnatus, reducatur, non sequitur propter hoc quod honor ille sit latria, sed sequitur quod honor ille refertur ad Christum. Honor tamen ille, qui B. Uirgini debetur, est cuiusdam praerogatiuae, scilicet duliae singularis et quasi immediate disponens ad latriam, non tamen est latria. Cum enim adoro Matrem Dei in quantum huiusmodi, non adoro ut causam mei conditricem, et ideo non adoro latria ; quia autem adoro ut Matrem Dei, honoro ut Matrem Creatoris, et hoc propter ipsum Creatorem. Unde ratio honoris est ipse honor Creatoris, ipse tamen honor exhibetur creaturae. Ex quo relinquitur quod honor ille est dulia praerogatiuae singularis disponens ad latriam, et cuius ratio latria est.

Latriával imádandó-e az ember?

I. Ami az elsőt illeti, felvetik, hogy igen: Azt mondja DAMASZKUSZI JÁNOS, hogy a tisztelet, amelyet a képnek adunk, arra vezetettik vissza, akié a kép; ezért mondja a nagy Basilius: '*a kép tisztelete a prototyponig, azaz a mintáig jut el*'; a prototypon pedig az első forma vagy mintaszerű forma, amelyre készült a kép. Mivel tehát az ember Isten legtisztább képe, az emberben lehet latriával imádni Istent, és így következőképpen az embert lehet latriával imádni.

II. Hasonlóképpen kérdeznak a Boldogságos Szűzről. Ugyanis azt mondja DAMASZKUSZI JÁNOS, hogy a tisztelet, amely az övé, ahhoz vezetettik vissza, aki belőle testesült meg. Tehát őt magát lehet latriával imádni.

Megoldás: I. Az elsőre azt kell mondani, hogy az embert nem lehet latriával imádni, de lehet a latria imádatának anyaga, amennyiben Istenhez – akinek a képe – vezető kép, és ezért a dulia imádata jár neki. Ezzel egyezően mondja DAMASZKUSZI JÁNOS a IV. könyvben: *Isten a kezdetkor saját képe szerint csinálta az embert. Tehát mívégre imádjuk egymást, ha nem azért, mert Isten képére vagyunk csinálva? Ahogy ugyanis az isteni dolgokban nagy Basilius mondja, 'a képnek nyújtott tisztelet a prototyponig, azaz a mintáig jut el'; a prototypon pedig az, amit a kép megjelenít.*

II. A másodikra, amelyet a Boldogságos Szűzről kérdeznak, azt kell mondani, hogy noha a tisztelet, amely az övé, ahhoz vezetettik vissza, aki belőle testesült meg, ebből nem következik, hogy az a tisztelet latria, hanem az következik, hogy az a tisztelet Krisztushoz vezetettik vissza. Az a tisztelet azonban, amely a Boldogságos Szűznek jár, az valamilyen elsőség, tudniillik a különleges dulia (tisztelete), és mintegy közvetlenül sorolódik a latria mellé, de nem latria. Ha ugyanis Isten anyját mint olyant imádom, akkor nem az én teremő okomként imádom, és ezért nem latriával imádom; és mivel Isten anyjaként imádom, a Teremtő anyjaként tisztelem, mégpedig magáért a Teremtőért. Ennélfogva a tisztelet oka a Teremtő tisztelete, maga a tisztelet mégis teremtménynek adatik. Ezután csak az marad, hogy az a tisztelet a különleges elsőség duliája, amely a latria mellé sorolódik, és amelynek oka a latria.

3-5/3-5 vö. Damaszkuszi Szent János: *Traditio certa orthodoxae fidei* 89,1 (ld. fent: 2., 12-15) || 4-5 Nagy Szent Vazul: *De Spiritu Sancto* 18,45 || 11-12/11-12 Damaszkuszi Szent János: *Traditio certa orthodoxae fidei* 89,3 (ld. fent: 2., 87-89/89-91) || 18-23/18-23 Damaszkuszi Szent János: *Traditio certa orthodoxae fidei* 89,1 (ld. fent: 2., 8-16)

8.3.

IV,299.

Utrum omnes homines aequaliter sint adorandi.

Consequenter quaeritur utrum omnes homines sint aequaliter adorandi.

Ad quod sic: 1. DAMASCENUS, in IV libro: *A principio Deus hominem secundum propriam imaginem fecit. Cuius igitur gratia nos ad inuicem adoramus, nisi quod secundum Dei imaginem facti sumus? Ex quo obicitur quod, si omnes homines aequaliter ad imaginem Dei facti sunt, ergo omnes homines aequaliter adorandi sunt.*

Contra: a. Adoratio est debitum ratione dignitatis excellentis; ergo, si est dignitas aliqua excellens in uno respectu alterius, non aequaliter debetur eis adoratio. Uel si dicas quod immo, quia non adorantur nisi ratione eius quod sunt ad imaginem Dei, tunc sequetur ex hoc quod unus non debet alium adorare, quia unus aequalis est alteri quantum ad imaginem.

b. Item, praelatus ratione naturae non debet adorare subditum, quia aequalis est ei quantum ad naturam, similiter habet dignitatem excellentem respectu illius; ergo non debet ipsum adorare ratione dignitatis, immo potius e converso; ergo non aequaliter debetur omnibus adoratio.

Solutio: Dicendum quod omnibus exhibendus est honor pro statu et tempore, quia omnes ad imaginem Dei facti sunt, ut dicit DAMASCENUS, et haec est ratio communis quare honor omnibus debet exhiberi loco et tempore.

Sed notandum quod in imagine, quae est homo, intelligitur quod est per naturam; intelligitur etiam in ea quod est per gratiam, quae reducit ipsam imaginem in plenam conformitatem Dei, quia gratia ipsa est deiformitas. Ex parte igitur naturae non est differentia adorationis: unde quantum ad hoc est aequalitas in omnibus; sed respiciendo possibilitatem ad gratiam uel actum qui est per gratiam, quae actu est in imagine, non est ita. Si enim in statu est gratiae et habet gratiam actu, habet bonum excellens in se, ratione cuius debetur ei honor: quilibet enim talis in aliquo uno excellit, licet non habeat omnia dona, et ratione illius unius cantatur de quolibet confessore: *Non est inventus similis illi.*

Minden ember egyenlően imádandó-e?

Következésképpen kérdezik, hogy minden ember egyenlően imádandó-e.

Ahhoz, hogy igen: 1. A DAMASZKUSZI a IV. könyvben: *Isten a kezdetkor saját képe szerint csinálta az embert. Tehát mívégre imádjuk egymást, ha nem azért, mert Isten képe szerint vagyunk csinálva? Ez alapján felvetik, hogy ha minden ember egyenlően Isten képére van csinálva, akkor tehát minden ember egyenlően imádandó.*

Ez ellen: a. Az imádat egy kiváló méltóság alapján jár; tehát ha valamely kiváló méltóság megvan az egyikben a másikhoz képest, nem egyenlően jár neki az imádat. Vagy ha azt mondod: ellenkezőleg, mert csakis annak alapján imádunk, hogy (az ember) Isten képére (teremtett), akkor ebből az következik, hogy az egyik nem tartozik a másikat imádni, mert az egyik egyenlő a másikkal kép-volta szerint.

b. Aztán, a főpap a természet alapján nem tartozik imádni az alattvalót, mert egyenlő vele a természet szerint, hasonlóképpen kiváló méltósággal rendelkezik ahhoz képest; tehát nem tartozik imádni azt a méltóság alapján, annál inkább így van ez fordítva; tehát nem egyenlően jár mindenkinek az imádat.

Megoldás: Azt kell mondani, hogy mindenkinek nyújtandó a tisztelet rang és idő szerint, mert mindenki Isten képére készült, ahogy a DAMASZKUSZI mondja, és ez az a közös ok, amiért mindenkinek jár a tiszteletadás hely és idő szerint.

De meg kell jegyezni, hogy a képben, ami az ember, felfogjuk azt, ami az természet által; de felfogjuk benne azt is, ami az kegyelem által, amely kegyelem magát a képet az Istennel való teljes egyalakúságba vezeti vissza, mert a kegyelem maga az istenalakúság. A természet részéről tehát nincsen különbség az imádatban: ezért ennyiben egyenlőség van mindenkiben; de ha a kegyelemre vagy a kegyelem általi cselekvésre való lehetőséget tekintjük – amikor a kegyelem a cselekvés által van a képben – akkor ez nincs így. Ha ugyanis (az ember) a kegyelem állapotában van és a cselekvés által birtokolja a kegyelmet, akkor egy kiváló erény van meg benne, amelynek alapján jár neki a tisztelet:

Et sic respiciendo actum gratiae in habente, ratione cuius semper excellit, adorandus est homo et unus magis alio. Similiter respiciendo possibilitatem ad gratiam in homine, licet actu sit extra gratiam, tamen adhuc possibilis ad tantam gratiam et ad maiorem quam aliquis alius habens gratiam actu ; et respiciendo possibilitatem hanc in imagine in maiori excellentia, ita etiam respiciendo hoc, maior honor potest impendi uni quam alii.

ha bárki egyvalamiben kitűnik, habár nem bírja az összes adományt, ama egy (dolog) alapján éneklük bármely hitvallóról: *Nem találtak hozzá hasonlót.* És így tekintve a kegyelem cselekvésének birtoklása miatt – amelynek okán mindig kitűnik – imádandó az ember, és az egyik jobban mint a másik. Hasonlóképpen ha az emberben a kegyelemre való képességet tekintjük, még ha cselekvésével a kegyelmen kívül van is, de különben képes arra, hogy cselekvésében másnál nagyobb kegyelmet birtokoljon; ha a nagyobb kiválóságban lévő képben ezt a lehetőséget tekintjük, nagyobb tisztelet lehet fordítandó az egyik ember felé mint a másik felé.

8.4.

IV,303.

An maior veneratio debeatur cruci Christi quam homini.

Quantum ad primum sic obicitur: 1. Exod. 20 prohibetur quod *non fiat sculptile neque ulla similitudo*. Si ergo figuramus Deum in cruce, contra praeceptum facimus ; non est ergo crux magis adoranda quam rationalis creatura.

2. Item, adoratio siue ueneratio respicit dignitatem ; sed maioris est dignitatis rationalis creatura, quae est homo, quam ipsa crux, quia homo ad imaginem Dei factus est et creatus est ad beatitudinem et ut sit particeps diuinae ueritatis et bonitatis per cognitionem et amorem ; crux autem non ita, cum sit irrationalis creatura ; ergo maior ueneratio debetur homini quam cruci.

Contra : a. Crux a maximis adoratur, etiam Petrus, qui iam beatus est, crucem adoraret, non tamen hominem ; ergo maior ueneratio debetur cruci quam homini.

Solutio : Dicendum quod est dignitas realis, quae debetur rei ; et est dignitas imaginis, et haec non est ex parte imaginis, sed ex parte rei quam imaginat. Unde DAMASCENUS : *Honor imaginis ad prototypum, id est exemplar, refertur*. Sed notandum quod est imago per participationem, et haec est rationalis creatura ; et est imago ut signum, scilicet alicuius beneficii Dei, sicut humanationis eius et passionis et huiusmodi. Ubi ergo est imago ut signum, totus honor refertur ad prototypum, id est exemplar. Unde dicit DAMASCENUS de cruce quod adorando crucem, adoramus passionem Christi siue Christum passum, sub iis uerbis : *Adoramus typum pretiosae crucis ; et si ex alia materia est facta, non materiam adorantes, absit, sed typon ut Christi symbolum, id est notam. Dixit enim discipulis : 'Tunc apparebit signum Filii hominis in caelo'*. Sed ubi est imago per participationem, ut homo, est adoratio duliae, et ita non est haec adoratio crucis maior nisi quia refertur ad signatum ; dulia autem debetur homini, eo quod est in participatione diuinae dignitatis, sicut potentiae uel sapientiae uel bonitatis, quod non convenit cruci. Ille ergo maior honor qui exhibetur cruci refertur ad rem significatam cuius est signum, non ad ipsam crucem in se.

Nagyobb tisztelettel tartozunk-e Krisztus keresztségének, mint az embernek?

Ami az elsőt illeti, felvetik, hogy igen: 1. Kív. 20-ban van a tiltás, hogy *ne legyen faragott kép, sem semmilyen hasonmás*. Ha tehát Istent a kereszten ábrázoljuk, a parancsolat ellen teszünk; tehát a keresztt nem jobban imádandó, mint a racionális teremtmény.

2. Aztán az imádat vagy a tisztelet tekintettel van a méltóságra; de a racionális teremtmény – ami az ember – nagyobb méltóságú a keresztnél, mert az ember Isten képére készült, és üdvözültségre van teremtve, és arra, hogy a megismerés és a szeretet által részesévé váljon az isteni igazságnak és jósnak; a kereszttel azonban nem így van, mivel az irracionális teremtmény; tehát nagyobb tisztelet jár az embernek, mint a keresztnak.

Ez ellen: a. A keresztet a legnagyobbak imádják, Péter is, aki már üdvözült, imádta a keresztet, az embert ellenben nem; tehát nagyobb tisztelet jár a keresztnak, mint az embernek.

Megoldás: Azt kell mondani, hogy van dologi méltóság, amely a dolgot illeti; és van a kép méltósága, és ez nem a kép részéről van, hanem a leképezett dolog részéről. Ezért mondja a DAMASZKUSZI: *A képek nyújtott tiszteletet a prototiposra, azaz a mintára vezetetik vissza*. De meg kell jegyezni, hogy van részesülés általi kép, és ez a racionális teremtmény; és van kép mint jel, tudniillik mint Isten valamely jótéteményének – úgymint emberréválásának és szenvedésének és efféléknek – a jele. Amikor tehát jelként van szó képről, a teljes tisztelet a prototiposra, azaz a mintára vezetetik vissza. Ezért mondja a DAMASZKUSZI a keresztről, hogy a keresztet imádvá Krisztus szenvedését vagy a szenvedő Krisztust imádjuk; ezekkel a szavakkal: *A drága kereszt típusát imádjuk; és ha más anyagból készült, nem az anyagot imádjuk, dehogyan, hanem a typos mint Krisztus szimbólumát, azaz jelzését. Hiszen azt mondta a tanítványoknak: 'Akkor feltűnik az Emberfiának jele az égen'*. De amikor részesülés által van szó képről, mint az ember (esetében), akkor dulia az imádat, és így ez az imádat nem nagyobb a keresztnél, hacsak nem azért, mert a jelöltre vezetetik vissza; de dulia jár az embernek azért, mert részesül az isteni méltóságban – úgymint a ha-

4/4 Ex 20,4 || 23/23–24 Damaszkuszi Szent János: Traditio certa orthodoxae fidei 89,1 (ld. fent: 2., 14–15); vö. Nagy Szent Vazul: De Spiritu Sancto 18,45 || 30–33/32–36 Damaszkuszi Szent János: Traditio certa orthodoxae fidei 84,5 || 33/35–36 Mt 24,30

[Ad obiecta]: 1. Ad illud quod obicitur: *Non facies tibi sculptile*, dicendum, secundum DAMASCENUM, quod, antequam Deus esset humanatus, facere imaginem Deo erat impietatis, quia secundum diuinam naturam non est figurabilis ; sed, postquam uisibilis et sensibilis factus est per assumptionem carnis, non est hoc impietatis, sed potius pietatis est ipsum figurare, et hoc propter doctrinam et instructionem nostram et propter recordationem passionis Christi, ut praesens sit nostrae memoriae, et per hoc instruimur et allicimur ad bonum. Hac etiam de causa fiunt imagines Sanctorum. Unde DAMASCENUS dicit: *Inuisibilis et incorporei et incircumscriptibilis et infigurabilis Dei quis potest facere imaginem ? Insuperbiae igitur summae est et impietatis figurare quod diuinum est. Hinc in Ueteri Testamento non erat assuetus imaginum usus. Quia uero Deus ‘propter uiscera misericordiae suae’ secundum ueritatem factus est homo propter nostram salutem, non ut Abrahae uisus est in specie hominis, non ut Prophetis, sed secundum substantiam factus est homo et perambulauit terram et ‘cum hominibus conuersatus est’, miracula fecit, passus est, crucifixus est, resurrexit, assumptus est, et omnia secundum ueritatem facta sunt et uisa sunt ab hominibus : scripta quidem sunt ad memoriam et doctrinam nostram. Quia autem non omnes noscunt litteras nec lectioni uacant, patres excogitauerunt uelut quosdam triumphos in imaginibus describere ad uelocem memoriam. Quapropter multotiens non secundum mentem habentes Domini passiones, imaginem Christi crucifixionis uidentes et salutaris passionis in memoriam uenientes, procidentem adoramus, non materiam, sed imaginatum. Similiter et Dei Genitricis imaginis non materiam, sed figuram adoramus : honor enim qui est ad ipsam, ad ipsam, qui ex ipsa est incarnatus, reducitur. Similiter autem et sanctorum certamina, erigentia nos ad fortitudinem et imitationem et zelum uirtutis eorum et gloriam Dei, sicut diximus : etenim ‘imagine honor ad prototypum, id est exemplar, peruenit’. — Et per hoc solentur omnia obiecta.*

talomban vagy a bölcsességben vagy a jóságban –, ami nem igaz a keresztre. Tehát az a nagyobb tisztelet, amelyet a keresztnek nyújtunk, a jelölt dologhoz – aminek a jele – vezetnek vissza, nem magához a kereszthez önmagában véve.

[Az ellenvetésekhez]: 1. Arra, hogy felvetik: Ne csinálj magadnak faragott képet, a Damaszkuszival együtt azt kell mondani, hogy mielőtt Isten emberré vált, elvetemültség volt Istenről képet csinálni; de miután a hús felvételével láthatóvá és érzékelhetővé lett, ez nem elvetemültség, hanem inkább jámborság őt ábrázolni, mégpedig tanításunk és útmutatásunk végett és a Krisztus szenvedésére való emlékezés végett, hogy jelen legyen az emlékezetünkben, hogy ezáltal útmutatást nyerjünk és a jóra csábítsunk. Éppen ezért készülnek a szentek képei. Ennélfogva mondja a DAMASZKUSZI: *Ki képes elkészíteni a láthatatlan, testetlen, leírhatatlan és elképzelhetetlen Isten képét? Mert a legnagyobb oktalanság és elvetemültség alakot adni annak, ami isteni. Ezért az Ószövetségben nem volt szokásban a képek használata. Mivel azonban Isten ‘az ő legbelsőbb irgalmasságából’, a mi üdvösségünkért igazság szerint emberré lett, nem ahogy Ábrahám látta emberi külsőben, nem ahogy a prófétáknak, hanem lényege szerint lett emberre, és járta be a földet, és ‘élt együtt az emberekkel’, tett csodákat, szenvedett, feszítettet keresztre, támadta fel, emeltetett (mennyebe), és mindez igazság szerint ment végbe, emberek látták, így hát írások vannak róla a mi emlékezetünkre és okulásunkra. Mivel pedig nem mindenki ismeri a betűket és (nem mindenkinek) van ideje az olvasásra, az atyák kigondolták, hogy ezeket mint valami diadalokat képeken írják le, hogy sebes legyen az emlékezet. Ennélfogva gyakran, amikor elménk nincs elfoglalva az úr szenvedésével, látván Krisztus keresztre feszítésének képét és emlékezetünkbe idézván üdvhozó szenvedését, leborulunk, és nem az anyagot, hanem a képen ábrázoltat imádjuk. Hasonlóképpen az Istenszülő képének sem az anyagát, hanem az alakját imádjuk. A tisztelet ugyanis, amely őt éri, ahhoz vezetnek vissza, aki belőle testesült meg. Hasonlóképpen a szentek viszontagságai, buzdítása bennünket az ő erejükhöz és az ő erényük utánzásához és követéséhez, és Isten dicsőségéhez (vezetnek), eképpen mondjuk, hogy ‘a kép iránti tisztelet a prototypushoz, azaz a mintához jut el’. – És ezzel megoldatik minden ellenvetés.*

8.5.

IV,304.

Utrum Deus possit adorari latria in uestigio sicut
in imagine.

Secundo quaeritur utrum Deus possit adorari latria in uestigio sicut in imagine.

1. Quia si sic, cum in omni creatura sit uestigium Dei, erit adorandus latria in omni creatura, ut in lapide. Quod autem ita sit, patet, quia Gen. 28 dicitur de Iacob, quod *surgens mane, tulit lapidem, quem supposuerat capiti, et erexit in titulum, fundens oleum desuper*. Cum ergo latria consistat in sacrificio oblatione, ipsum autem oleum obtulit pro sacrificio, ergo ipse exhibuit latriam lapidi.

2. Item, cum Deus sit ubique praesentialiter, potentialiter, essentialiter, ergo potest in omni re adorari; ergo secundum hunc modum potest cuilibet creaturae exhiberi latria.

Solutio: Cum quaeritur an Deus adorandus sit in uestigio, dicendum quod non, nisi in quantum uestigium efficitur signum per institutionem, quemadmodum tabernaculum, et lapis, quem unxit Iacob, erat signum et figura ipsius Christi, et secundum hoc signatum adoratur latria. Si uero consideratur ipsum uestigium in se, non potest esse materia latriae: uestigium enim non immediate ducit in Deum quemadmodum imago. Uestigium enim determinatur in creatura irrationali secundum unitatem, ueritatem, bonitatem, quae referuntur ad imaginem, quae in creatura rationali determinatur secundum memoriam, intelligentiam et uoluntatem, quae quidem immediate referuntur ad Trinitatem. Quia ergo illud solum quod immediate ducit in Deum potest esse materia latriae, uestigium autem non ducit in Deum immediate, patet quod non potest esse materia latriae in quantum huiusmodi, sed imago; hinc est etiam quod Deus potest adorari in imagine, non in uestigio in quantum est res.

⟨Ad obiecta⟩: 1. Ad illud uero quod obicitur de Iacob, dicendum quod ipse non impendit honorem lapidi, sed signato per lapidem, quod erat Christus.

2. Ad ultimum dicendum quod, quamuis Deus sit in omni creatura, prout dicitur, praesentialiter, potentialiter, essentialiter, non tamen, sicut dicit B. AUGUSTINUS, Ad DARDANUM,

Lehet-e Isten latriával imádni a nyomban, úgy mint a képben?

Másodjára azt kérdezik, hogy lehet-e Istent latriával imádni a nyomban, úgy mint a képben.

1. Mert ha igen – mivel minden teremtményben megvan Isten nyoma –, akkor a latria lesz imádandó minden teremtményben, még a kőben is. Márpedig nyilvánvaló, hogy így van, mert Ter. 28 azt mondja Jákobról, hogy *felkelvén vette a követ, amelyen a fejét nyugtatta, felállította emlékköül, és olajat öntött rá*. Mivel a latria áldozat felajánlásában áll, és azt az olajat áldozatként ajánlotta fel, ⟨Jákok⟩ tehát latriában részesítette a követ.

2. Aztán, mivel Isten mindenhol ott van jelenlétével, hatalmával, lényegével, így mindenben lehet imádni; tehát ezen mód szerint bármely teremtménynek lehet latriát nyújtani.

Megoldás: Ha azt kérdezik, hogy Isten imádandó-e a nyomban, azt kell mondani, hogy nem, kivéve ha a nyom egy elrendelés által jelet tesz ki, ahogy a tabernákulum és a kő, amelyet Jákok megkent, magának Krisztusnak a jelei és figurái, és eszerint a jelölt részesül a latria imádatában. Ha pedig magát a nyomot önmagában tekintjük, az nem lehet a latria anyaga: a nyom ugyanis nem közvetlenül vezet Istenbe, ahogy a kép. Mert a nyomot az irracionális teremtményben az egység, az igazság, a jóság szerint határozzuk meg, amelyek visszavezettetnek a képhez, amelyet a racionális teremtményben az emlékezet, az értelem és az akarat szerint határozunk meg, amelyek pedig közvetlenül visszavezettetnek a Szentháromsághoz. Mivel tehát egyedül az lehet a latria anyaga, ami közvetlenül vezet Istenbe, a nyom pedig nem közvetlenül vezet Istenbe, nyilvánvaló, hogy nem mint ilyen, hanem mint kép lehet a latria anyaga; ebből következik, hogy Istent a képben lehet imádni, nem a nyomban mint dologban.

⟨Az ellenvetésekhez⟩: 1. A Jákobról szóló felvetésre pedig azt kell mondani, hogy a tiszteletet nem a kőre irányította, hanem a kő által jelöltre, ami Krisztus volt.

2. Az utolsóira azt kell mondani, hogy habár Isten ott van minden teremtményben, ahogy mondják jelenlétével, hatalmával, lényegével, azonban – miként ÁGOSTON mondja

omnem creaturam inhabitat : solum enim habitat in illis in quibus est per gratiam, qui scilicet sunt templum eius, sicut dicit Apostolus : *Templum Dei sanctum est, quod estis uos.* Templum autem solum dicitur creatura rationalis, in qua Deus inhabitat per gratiam et cognitionem et amorem. Quia ergo creatura irrationalis non est possibilis ut sit templum, nec erit in ea adoratio prout res est, nisi secundum quod est signum, sicut dictum est. Reliqua quae pertinet ad istam materiam inueniuntur in Quaestione de latria, quando de uirtutibus inquiretur. Et sic patet responsio.

DARDANUSHOZ (írt levelében) – nem lakozik minden teremtményben: egyedül azokban lakozik, amelyekben kegyelem által van, azaz amelyek az ő templomai, ahogy az Apostol mondja: *Isten temploma szent, és ez a templom ti vagytok.* Templomnak pedig egyedül a racionális teremtményt nevezik, amelyben Isten kegyelem és megismerés és szeretet által lakozik. Mivel tehát az irracionális teremtmény nem képes arra, hogy templom legyen, nem lesz benne imádat az alapján, hogy dolog, hanem csak aszerint, hogy jel, miként mondtuk. A többi, ami ehhez az anyaghoz tartozik, megtalálható a latriáról szóló kérdésben, az erények vizsgálatánál. És így nyilvánvaló a válasz.

S. Bonaventurae Commentaria in quattuor libros Sententiarum

Szent Bonaventura (1217–1274): *Kommentárok a Szentenciák négy könyvéhez, 1248 után*

SZÖVEGKIADÁS

* *Doctoris Seraphici S. Bonaventurae S. R. E. episcopi cardinalis opera omnia ...*, kiad. Collegium a S. Bonaventura, Quaracchi 1882–1902, III, 202–205.

IRODALOM

A képkérdés tárgyalása Szent Bonaventuránál:

DUGGAN, Lawrence G.: „Was Art Really the »Book of Illiterate«?” in: *Word & Image* 5 (1989), 232.

FELD, Helmut: *Der Ikonoklasmus des Westens* (Studies in the History of Christian Thought, 41), Leiden 1990, 66–68.

KOLLWITZ, Johannes: „Bild und Bildertheologie im Mittelalter”, in: SCHÖNE, Wolfgang – KOLLWITZ, Johannes – CAMPENHAUSEN, Hans Frhr. von: *Das Gottesbild im Abendland* (Glaube und Forschung, 15), Witten – Berlin 1955, 126–128.

Az ágostoni Szentháromság-tan recepciója:

HÖDL, Ludwig: „Die Zeichen-Gegenwart Gottes und das Gott-Ebenbild-Sein des Menschen in des Hl. Bonaventura »Itinerarium mentis in Deum« c. 1–3”, in: *Der Begriff der repraesentatio im Mittelalter. Stellvertretung, Symbol, Zeichen, Bild*, szerk.

ZIMMERMANN, Albert (Miscellanea Mediaevalia, 8), Berlin – New York 1971, 94–112.

Utrum cultus latriae exhiberi debeat imagini Christi.

Secundo quaeritur, utrum cultus latriae exhiberi debeat imagini Christi. Et quod sic, uidetur :

1. Primo per DAMASCENUM, quarto libro : *Honor imaginis refertur ad prototypum* : ergo idem est adorare imaginem et eum cuius est imago : ergo si Christus colendus est cultu latriae, uidetur quod eius imago similiter.

2. Item Abraham adorauit tres uiros, et in his adorauit sanctam Trinitatem, secundum quod Glossae exponunt : si igitur illi tres uiri non erant Trinitas summa, sed eam significabant ; ergo latriae cultus non solum debetur rei significatae, sed etiam signo. Cum ergo imago Christi sit eius signum, uidetur quod ei sit cultus latriae exhibendus.

3. Item homo loquitur ad imaginem in suis petitionibus, ergo loquitur ad imaginem, sicut ad personam rationalis creaturae, igitur sic loquitur ad imaginem Christi, sicut ad Christum ; et sicut loquitur, sic colit et adorat : ergo debet adorare imaginem Christi, sicut Christum.

4. Item eandem reuerentiam exhibemus et exhibere debemus imagini beatae Uirginis quam ipsi Uirgini, et sic de aliis Sanctis : ergo et eadem reuerentia exhibenda est imagini Christi, sicut ipsi Christo ; sed Christo exhibetur cultus, siue honor latriae : ergo debet exhiberi imagini suae.

Sed contra: 1. Exodi uigesimo, in primo mandato : *Non facies tibi imaginem neque sculptam similitudinem* : si ergo prohibitum est, imaginem fieri, multo magis et adorari.

2. Item DAMASCENUS, capitulo de Imaginibus : *Magnae impietatis et insipientiae est figurari quod diuinitatis est* : ergo maioris impietatis est adorare iam figuratum.

3. Item melior est creatura uiuens quam non uiuens, quia similior est summae uitae : si ergo huiusmodi imagines non sunt uiuentes, minus sunt dignae honore quam talpae et uespertiones. Si ergo impium est adorare uespertiones et talpas, multo magis huiusmodi imagines.

4. Item nobilior et melior est imago diuinitus impressa

A latria kultuszát tartozunk-e nyújtani Krisztus képének?

Másodszor azt kérdezzük, hogy a latria kultuszát tartozunk-e nyújtani Krisztus képének. És hogy igen, azt (a következőkből) látjuk:

1. Először a DAMASZKUSZIVAL, a negyedik könyv alapján (mondjuk): *A kép tisztelete a prototypushoz vezetetik vissza*; tehát ugyanaz imádni a képet és azt, akié a kép; tehát ha Krisztus a latria kultuszával tisztelendő, akkor látnivaló, hogy az ő képe hasonlóképpen.

2. Aztán, Ábrahám imádta a három férfit, és bennük a Szentháromságot imádta, aminek alapján a Glosszák így fejtegetnek: ha az a három férfi nem volt a Szentháromság teljessége, hanem azt jelölték; akkor tehát a latria kultusza nemcsak a jelölt dolognak jár, hanem a jelnek is. Mivel tehát Krisztus képe az ő jele, látnivaló, hogy azt a latria kultuszában kell részesíteni.

3. Aztán, az ember a könyörgéseiben a képhez beszél, azaz úgy beszél a képhez, ahogy a racionális teremtmény személyéhez, tehát úgy beszél Krisztus képéhez, ahogy Krisztushoz; és ahogy beszél, úgy tisztel és imád: tehát úgy kell imádni Krisztus képét, ahogy Krisztust.

4. Aztán, ugyanazt a tiszteletadást tanúsítjuk és tartozunk tanúsítani a boldogságos Szűz képének, mint magának a Szűznek, és így van más szentekkel is: tehát ugyanaz a tiszteletadás tanúsítandó Krisztus képének, mint magának Krisztusnak; de Krisztusnak a latria kultuszát avagy tiszteletét tanúsítjuk: tehát ezt kell tanúsítani a képének is.

De ezzel szemben: 1. A Kivonulás huszadik (fejezetében), az első parancsolatban: *Ne csinálj magadnak képet, sem faragott hasonmást*: ha tehát meg van tiltva a képek készítése, akkor még sokkal inkább az imádása.

2. Aztán, a DAMASZKUSZI a képekről szóló fejezetben: *Nagy elvetemültség és oktalanság alakot adni annak, ami isteni*: tehát még nagyobb hitelenség imádni az ábrázoltat.

3. Aztán, jobb az élő teremtmény, mint a nem élő, mert hasonlóbb a legfőbb élethez: ha tehát az efféle képek nem élők, kevésbé méltók a tiszteletre, mint a vakondok és a denevérek. Ha tehát istentelen imádni a denevéreket és a vakondokat, sokkal inkább az az efféle képeket.

4. Aztán, nemesebb és jobb az Isten által benyomott kép,

5–6/6 Damaszkuszi Szent János: *Traditio certa orthodoxae fidei* 89,1 (ld. fent: 2., 14–15); vö. Nagy Szent Vazul: *De Spiritu Sancto* 18,45 || 11–13/12–13 vö. *Glossa ordinaria*, marginális glossza Gn 18,2-höz || 28–29/29–30 Ex 20,4 || 32–33/32–33 Damaszkuszi Szent János: *Traditio certa orthodoxae fidei* 89,3 (ld. fent: 2., 49–51)

quam ab hominibus sculpta ; sed si quis adoraret diabolum uel hominem peccatorem, in quo est imago Domini impressa, peccaret : ergo multo magis qui adorat huiusmodi imagines.

5. Item fortius fugiendus est ritus idololatriae quam legales caeremoniae ; sed Ecclesia fugit ritum caeremoniae legalis, ne uideatur iudaizare : pari ergo ratione debet fugere ritum idololatriae, ne uideatur idololatrare. Ergo si cultus idololatriae consistebat in ueneratione imaginum et picturarum, uidetur quod talia non sunt adoranda.

6. Item cum huiusmodi imagines nec per nouum, nec per uetus Testamentum approbentur, uidetur quod earum introductio fuerit nouitatis praesumptio : si igitur talia sunt extirpanda, uidetur quod talia non sunt colenda.

Conclusio : Imagini Christi debet cultus latriae exhiberi.

Respondeo : Dicendum quod imaginum introductio in Ecclesia non fuit absque rationabili causa. Introductae enim fuerunt propter triplicem causam, uidelicet propter simplicium ruditatem, propter affectuum tarditatem et propter memoriae labilitatem. — Propter simplicium ruditatem inuentae sunt, ut simplices, qui non possunt scripturas legere, in huiusmodi sculpturis et picturis tanquam in scripturis apertius possint sacramenta nostrae fidei legere. — Propter affectus tarditatem similiter introductae sunt, uidelicet ut homines, qui non excitantur ad deuotionem in his quae pro nobis Christus gessit, dum illa aure percipiunt, saltem excitentur, dum eadem in figuris et picturis tanquam praesentia oculis corporeis cernunt. Plus enim excitatur affectus noster per ea quae uidet, quam per ea quae audit. Unde HORATIUS :

*Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quae sunt oculis subiecta fidelibus, et quae
Ipse sibi tradit spectator.*

Propter memoriae labilitatem, quia ea quae audiuntur solum, facilius traduntur obliuioni, quam ea quae uidentur. Frequenter enim uerificatur in multis illud quod consuevit dici : uerbum intrat per unam aurem et exit per aliam. Praeterea, non semper est praesto qui beneficia nobis praestita ad memoriam reducat per uerba. Ideo dispensatione Dei factum est, ut imagines fierent praecipue in ecclesiis, ut uidentes eas recordemur de beneficiis nobis impensis et Sanctorum operibus uirtuosis.

mint az ember által faragott; de ha bűnt követ el, aki imádja az ördögöt vagy a bűnös embert, amelybe az Úr képe van belenyomva: akkor sokkal inkább [bűnt követ el], aki imádja az efféle képeket.

5. Aztán, erősebben elkerülendő a bálványimádás rítusa, mint a törvényes szertartásé; de az egyház elkerüli a törvényes szertartás rítusát, nehogy judaizálni láttassék: tehát kevés ok kell hozzá, hogy elkerüljük a bálványimádás rítusát, nehogy bálványt imádni láttassunk. Ha tehát a bálványimádás kultusza a képek és festmények tiszteletében áll, látjuk, hogy azok nem imádandók.

6. Aztán, mivel az efféle képeket sem az Új-, sem az Ószövetség nem hagyja jóvá, látjuk, hogy a bevezetésük az újdonságra való merészkedés volt: ha tehát ezek kiirtandók, látjuk, hogy nem tisztelendők.

Következtetés: Krisztus képének a latria kultuszát kell nyújtani.

Válaszolok: Azt kell mondani, hogy a képek bevezetése az egyházba nem értelmes ok nélkül volt. Ugyanis hármasként ok szerint lettek bevezetve, tudniillik az egyszerűek műveltségének hiánya miatt, a kedélytörekvések lomhasága miatt és az emlékezet mulékonysága miatt. — Az egyszerűek műveltségének hiánya miatt találták ki őket, hogy az egyszerűek, akik nem tudják olvasni az írásokat, az efféle szobrokban és festményekben mintegy írásokban világosabban olvashassák a hitünk szakramentumait. — Hasonlóképpen a kedélytörekvés lomhasága miatt vezették be őket, tudniillik hogy az emberek, akik nem buzdíthatnak jámborságra az iránt, amit Krisztus értünk vitt véghez, ha azt csak a fülükkel érzékelik, legalább akkor buzdíttassanak, amikor ábrázolásokon és festményeken, mintegy a testi szemek számára való jelenlétben látják meg. Ugyanis jobban buzdíttatik a kedélytörekvésünk azáltal, amit lát, mint azáltal, amit hall. Ezért (mondja) HORATIUS:

75 *Minket a történet, csak hallva, nem üt szíven úgy, mint
akkor, hogyha szemünk is látja, tanúk lehetünk rá.*

Az emlékezet mulékonysága miatt, mert azokat, amiket csak hallunk, könnyebben átadjuk a feledésnek, mint azokat, amiket látunk. Ugyanis sok dologban gyakran beigazolódik, amit mondani szoktak: a szó bemegy az egyik fülön, és kimegy a másikon. Emellett nem mindig van jelen, aki a nekünk nyújtott jótéteményeket szavakkal visszavezesse az emlékezetbe. Ezért Isten rendeléséből van, hogy képeket csináltak különösen a templomokba, hogy látván azokat visszahívjuk az emlékezetünkbe a ránk fordított jótétem-

Quoniam igitur imago Christi introducta est ad repraesentandum eum qui pro nobis crucifixus est, nec offert se nobis pro se, sed pro illo ; ideo omnis reuerentia, quae ei offertur, exhibetur Christo. Et propterea imagini Christi debet cultus latriae exhiberi. Et hoc est quod dicit AUGUSTINUS in libro tertio de Doctrina Christiana: *Qui ueneratur tale signum diuinitus institutum, cuius uim significationemque intelligit, non hoc ueneratur, quod uidetur et transit, sed illud potius, quo talia cuncta referenda sunt.* — Concedendae sunt igitur rationes, quae hoc ostendunt.

1. 2. Ad illud ergo quod obiicitur in contrarium, quod prohibitum est, ne quis faciat sibi imaginem ; dicendum, quod pro eo tempore prohibitum est, in quo Deus humanam naturam nondum assumerat. Tunc enim, cum Deus omnino spiritus esset, infigurabilis erat ; et ideo ipsum figurare erat error et impietas. Et pro illo tempore loquitur DAMASCENUS, cum dicit, quod *insipientiae et impietatis est figurare quod diuinitatis est ; uerum est, secundum quod diuinitatis est, quia est incircumscripibilis et infigurabilis ; sed non est sic quantum ad humanam naturam. Unde subiungit, quod Deus 'propter uiscera misericordiae suae' factus est homo et 'cum hominibus conuersatus est', miracula fecit, passus est, crucifixus est ; haec ad memoriam hominum scripta sunt et ad doctrinam nostram. Quia uero non omnes noscunt litteras neque lectioni uacant, Patres decreuerunt uelut quosdam triumphos imaginibus describere ad uelocem memoriam.*

3. Ad illud quod obiicitur, quod creatura uiuens nobilior est non uiuente ; dicendum, quod uerum est de nobilitate reali, sed non oportet, quod hoc sit uerum de nobilitate significationis, quia res parui ualoris rem nobilem significari potest. Cum ergo adoratur imago, non adoratur ratione nobilitatis, quam habet in se, sed ratione nobilitatis significatae in se. Et si obiiciat, quod lapides et ligna ducunt in Deum ; dicendum, quod non ducunt sic nec sunt principaliter instituta ad hoc, sicut imagines et picturae.

4. Ad illud quod obiicitur de imagine diuinitus impressa, iam patet responsio : quia, cum talis homo sit creatura nobilis, offert se magis per modum rei quam per modum signi ; et ideo honor, qui ei defertur, non omnino refertur ad primum exemplar, sicut honor, qui defertur imagini pictae uel sculptae. — Si autem aliquis coleret ipsam figuram tanquam rem, magis erraret, quam qui coleret creaturam rati-

nyeket és a szentek erényes műveit.

Mivel tehát Krisztus képe azért lett bevezetve, hogy megjelenítse azt, aki értünk lett keresztre feszítve, és nem magáért, hanem amazért mutatkozik meg előttünk; ezért minden tiszteletadás, amit neki [a képnek] ajánlunk fel, Krisztusnak nyújtatik. És ezért Krisztus képének a latria kultuszát tartozunk nyújtani. És ez az, amit ÁGOSTON a Keresztény Tanításról írt harmadik könyvben mond: *Aki egy ilyen Isten által elrendelt jelet tisztel, amelynek megérti az erejét és a jelentését, nem azt tiszteli, amit lát, és ami elmúlik, hanem inkább azt, amelyre az összes ilyen visszavezetendő.* – Helyet kell tehát adni az okoknak, amelyek ezt mutatják.

1. 2. Ahhoz tehát, hogy ennek ellene vetik, hogy meg van tiltva, hogy bárki képet csináljon magának; azt kell mondani, hogy arra az időre nézve van megtiltva, amikor Isten még nem vette fel az emberi természetet. Akkor ugyanis Isten, teljesen szellem lévén, ábrázolhatatlan volt; és ezért ábrázolni őt hiba és istentelenség volt. És erről az időről beszél a DAMASZKUSZI, amikor azt mondja, hogy *oktalanság és elvetemültség alakot adni annak, ami isteni; igaz ez aszerint, ami isteni. mert az leírhatatlan és ábrázolhatatlan; de nem így van, amennyiben az emberi természetre (értjük). Ezért fűzi hozzá, hogy Isten az 'ő legfelsőbb irgalmasságából' emberré lett, és 'együtt élt az emberekkel', csodákat tett, szenvedett, keresztre feszítettett; ezeket leírták az emberek emlékezetére és a mi okulásunkra. Mivel nem mindenki ismeri a betűket és (nem mindenkinek) van ideje az olvasásra, az atyák elhatározták, hogy ezeket mint valami diadalokat, képekkel írják le, hogy sebes legyen az emlékezet.*

3. Ahhoz, hogy felvetik, hogy az élő teremtmény nemesebb, mint a nem élő; azt kell mondani, hogy ez igaz a dologi nemességre, de nem kell hogy igaz legyen a jelentés nemességére, mert a csekély értékű dolog nemes dolgot képes jelölni. Amikor tehát a képet imádják, nem annak a nemességnek az okán imádják, amelyet önmagában birtokol, hanem a jelölt önmagában való nemességének okán. És ha (valaki) felveti, hogy a kövek és a fák Istenbe vezetnek; arra azt kell mondani, hogy nem így vezetnek, és nincsenek elsődlegesen erre rendelve, ahogy a képek és a festmények.

4. Ahhoz, amit az Isten által benyomott képről vetnek fel, mármost nyilvánvaló a válasz: ugyanis, mivel az efféle ember nemes teremtmény, inkább dolog módjára, mintsem jel módjára mutatkozik meg; és ezért a tisztelet, amit neki nyújtanak, nem teljesen az első mintához vezetettik vissza, ahogy a tisztelet, amit a festett vagy faragott képnek nyújtanak. – Ha pedig valaki magát az ábrázolást úgy mint dol-

93–96/94–97 Szent Ágoston: *De doctrina christiana* 3,9,13 || 105–106/105–106 Damaszkuszi Szent János: *id. hely (ld. fent: 2., 49–51)* || 109–114/109–115 uo. (ld. fent: 2., 53–73) || 109/109 Lc 1,78 || 110/110 Bar 3,38

onalem. Unde AUGUSTINUS, de Doctrina Christiana : *Fateor, altius esse demersos qui opera hominum pro Deo colunt, quam qui opera Dei, ut statuam quam stellam.*

5. Ad illud quod obiicitur, quod illud uidetur esse idololatrare ; dicendum, quod uerum est, si adorarentur ratione sui, ita quod crederetur, aliquid diinum ibi esse ; nunc autem non est sic, immo omnino aliter mentes fidelium uenerantur ; et ideo non seruant idololatriae ritum. Et si tu obiicias, quod sunt occasio erroris ; dicendum quod etsi litterae sacrae fuerunt et sunt usque in hodiernum diem, et etiam aliae creaturae quandoque occasio erroris ; non tamen propter hoc sunt litterae delendae, et creaturae destruendae, quia hoc diuini iudicii est, ut *bonis sint in bonum, malis autem in mala conuertantur.* Sic et in imaginibus est intelligendum.

6. Ad illud uero quod obiicitur, quod illud non habet auctoritatem in Scripturis ; dicendum, quod multa apostoli tradiderunt, quae tamen non sunt scripta. Unde Apostolus laudabat eos qui tenebant suas traditiones, et Ecclesia seruauit fideliter quae ab Apostolis accepit. Narrat tamen DAMASCENUS duo, quae sunt ad imaginis confirmationem. Unum est, quod *quaedam historia refert, quod Dominus Abgaro regi, qui pictorem miserat, imaginem Dei similiter picturare et figurare, nequeunte pictore propter coruscantes a facie claritates, ipse uestimentum propriae faciei diuinae superimponens, in uestimento illo sui ipsius imaginem expressisset, et ita cupienti Abgaro misisset.* Et iterum : *Accepimus Lucam euangelistam depinxisse Dominum et Matrem eius.* Et sic patet, quod non sunt adinuentiones in huiusmodi imaginibus, sed diuinae traditiones et apostolicae sanctiones.

got tiszteli, nagyobbat hibázik, mint aki a racionális teremtményt tiszteli. Ezért (mondja) ÁGOSTON a Keresztény Tanításban: *Elismerem, hogy mélyebbre süllyednek azok, akik az emberek műveit – így a szobrot –, mint azok, akik Isten műveit – így a csillagot – Istenként tisztelik.*

5. Ahhoz, hogy felvetik, hogy bálványt imádni láttatik; azt kell mondani, hogy ez igaz, amikor (a képet) önmaga okán imádták, úgy hogy azt hitték, hogy valami isteni van benne; most azonban nincs így, sőt a hívők elméi egészen másképp tisztelnek; és ezért nem tartják fenn a bálványimádás rítusát. És ha felveted, hogy (a képek) tévelygésre adnak alkalmat; akkor azt kell mondani, hogy noha a szent betűk és más teremtmények is olykor tévelygésre adtak és adnak mind a mai napig alkalmat, azonban ezért még nem törlendők el a betűk, és nem pusztítandók el a teremtmények, mert az isteni ítéletre tartozik, hogy *a jóknak javára, a rosszaknak ártalmára váljanak.* Így kell ezt érteni a képekről is.

6. Ahhoz pedig, hogy felvetik, hogy annak (a képnek) nincs tekintélye az Írásokban; azt kell mondani, hogy az apostolok sok dolgot hagyományoztak, ami azonban nincs leírva. Ezért dicsérte az Apostol azokat, akik megtartották az ő hagyományait, és az Egyház hűen fenntartja mindazt, amit az apostoloktól kapott. A DAMASZKUSZI pedig elmond két dolgot, amelyek megerősítik a képeket. Az egyik, hogy *valamely történet felidézi, hogy az Úr Abgarus király számára – aki egy festőt küldött, hogy fesse le és készítse el Isten képét (annak) hasonlatosságára, a festő képtelen lévén erre arcának ragyogó fénye miatt – maga terített saját isteni arcára egy ruhadarabot, ama ruhadarabba önnön képét beletörölte, és így küldte el az epekedő Abgarusnak.* És másodjára: *Úgy hírlik, hogy Lukács evangélista lefestette az Urat és az ő anyját.* És így nyilvánvaló, hogy nincsenek koholmányok az efféle képekben (nem koholmány a használatuk) de vannak bennük isteni hagyományok és apostoli rendeletek.

133–135/135–137 Szent Ágoston: *De doctrina christiana* 3,7,11 || 147–148/148–149 vö. *Sir* 39,32 || 156–161/157–162 Damaszkuszi Szent János: *Traditio certa orthodoxae fidei* 89,4 (ld. fent: 2., 105–115) || 161–162/162–163 Damaszkuszi Szent János: *Traditio certa orthodoxae fidei* 89,6 (ld. fent: 2., 127–129)

S. Thomae Aquinatis Summa theologiae
Aquinói Szent Tamás (1224/1225–1274): A teológia foglalat, 1266 után

SZÖVEGKIADÁS

* Sancti Thomae Aquinatis Doctoris Angelici opera omnia iussu impensaue Leonis XIII P. M. edita, Romae 1882 skk., XI, 278–279.

IRODALOM

- DUGGAN, Lawrence G.: „Was Art Really the »Book of Illiterate«?”, in: *Word & Image* 5 (1989), 232.
- FELD, Helmut: *Der Ikonoklasmus des Westens* (Studies in the History of Christian Thought, 41), Leiden 1990, 63–65.
- KESSLER, Herbert L.: „Gregory the Great and Image Theory in Northern Europe during the Twelfth and Thirteenth Centuries”, in: *A Companion to Medieval Art. Romanesque and Gothic in Northern Europe*, szerk. RUDOLPH, Conrad (Blackwell Companions to Art History, 2), Oxford 2006, 153.
- KOLLWITZ, Johannes: „Bild und Bildertheologie im Mittelalter”, in: SCHÖNE, Wolfgang – KOLLWITZ, Johannes – CAMPENHAUSEN, Hans Frhr. von: *Das Gottesbild im Abendland* (Glaube und Forschung, 15), Witten – Berlin 1955, 125–126.
- SCHMITT, Jean-Claude: „De Nicée à Thomas d’Aquin: l’émancipation de l’image religieuse en Occident” (1987), in: UŐ.: *Le corps des images. Essais sur la culture visuelle au Moyen Âge*, Paris 2002, 92.
- STOCK, A[lex]: „Die Ehre der Bilder. Thomas von Aquin – Johannes von Damaskus”, in: *Streit um das Bild. Das zweite Konzil von Nizäa (787) in ökumenischer Perspektive*, szerk. WOHLMUTH, Josef (Studium Universale, 9), Bonn 1989, 67–78.
- WIRTH, Jean: „Structure et fonctions de l’image chez saint Thomas d’Aquin”, in: *L’image. Fonctions et usages des images dans l’Occident médiéval*, szerk. BASCHET, Jérôme – SCHMITT, Jean-Claude (Cahiers du Léopard d’Or, 5), Paris 1996, 39–57.
- WIRTH, Jean: „La critique scolastique de la théorie thomiste de l’image”, in: *Crises de l’image religieuse: de Nicée II à Vatican II – Krisen religiöser Kunst. Vom 2. Nicaenum bis zum 2. Vatikanischen Konzil*, szerk. CHRISTIN, Olivier – GAMBONI, Dario, Paris 2000, 93–109.

10.

Lib. III, q. 25, art. 3.

Utrum imago Christi sit adoranda adoratione latriae

1. Ad tertium sic proceditur. Uidetur quod imago Christi non sit adoranda adoratione latriae. Dicitur enim Exod. XX : *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem. Sed nulla adoratio est facienda contra Dei praeceptum. Ergo imago Christi non est adoranda adoratione latriae.*

2. Praeterea, *operibus gentilium non debemus communicare* : ut Apostolus dicit, Ephes. V. Sed gentiles de hoc praecipue inculpanitur, quia *commutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis* : ut dicitur Rom. I. Ergo imago Christi non est adoranda adoratione latriae.

3. Praeterea, Christo debetur adoratio latriae ratione diuinitatis, non ratione humanitatis. Sed imagini diuinitatis eius, quae animae rationali est impressa, non debetur adoratio latriae. Ergo multo minus imagini corporali, quae praesentat humanitatem ipsius Christi.

4. Praeterea, nihil uidetur in cultu diuino faciendum nisi quod est a Deo institutum : unde et Apostolus, I Cor. XI, traditurus doctrinam de sacrificio Ecclesiae, dicit : *Ego accepi a Domino quod et tradidi uobis.* Sed nulla traditio in Scriptura inuenitur de adorandis imaginibus. Ergo imago Christi non est adoratio latriae adoranda.

Sed contra est quod DAMASCENUS inducit BASILIUM dicentem : *Imaginis honor ad prototypum peruenit, idest exemplar.* Sed ipsum exemplar, scilicet Christus, est adorandus adoratione latriae. Ergo et eius imago.

Respondeo dicendum quod, sicut Philosophus dicit, in libro de Mem. et Remin., duplex est motus animae in imaginem : unus quidem in imaginem ipsam secundum quod est res quaedam ; alio modo, in imaginem in quantum est imago alterius. Et inter hos motus est haec differentia, quia primus motus, quo quis mouetur in imaginem prout est res quaedam, est alius a motu qui est in rem : secundus autem motus, qui est in imaginem in quantum est imago, est unus et idem cum illo qui est in rem. Sic igitur dicendum est quod imagini Christi in quantum est res quaedam, puta

A latria imádata nyújtandó-e Krisztus képének?

1. A harmadikhoz lépünk tovább. Látnivaló, hogy Krisztus képe nem imádandó a latria imádatával. Az mondatik ugyanis Kiv. 20-ban: *ne csinálj magadnak faragott képet, sem semmilyen hasonmást.* Márpedig semmilyen imádat nem nyújtandó Isten parancsolatának ellenében. Tehát Krisztus képe nem imádandó a latria imádatával.

2. Továbbá, a pogányok *műveivel* nem kell közösködnünk, ahogy az Apostol mondja Ef. 5-ben. De a pogányokat ezzel különösképpen vádolják, mert *a múlthatlan Isten dicsőségét felcserélték a mulandó ember képével*, ahogy Róm. 1-ben mondatik. Tehát Krisztus képe nem imádandó a latria imádatával.

3. Továbbá, Krisztusnak a latria imádata az isteni természet okán jár, nem az emberi természet okán. De az isteni természete képének, amely a racionális lélekbe van bele-nyomva, nem tartozunk a latria imádatával. Tehát sokkal kevésbé (tartozunk latriával) a testi képnek, amely Krisztus emberi természetét ábrázolja.

4. Továbbá látnivaló, hogy az istentiszteletben semmi nem teendő, amit nem Isten rendelt el, ezért mondja az Apostol is 1Kor. 11-ben, közölvén az Egyháznak az áldozatról szóló tanítását: *én az Úrtól kaptam, amit veletek is közlök.* De az írásban nem található semmilyen közlés a képek imádásáról. Tehát Krisztus képe nem imádandó a latria imádatával.

De ez ellen van, amivel a Damaszkuszi Vazult hozza fel, mondván: a képnek nyújtott tisztelet a prototypusig, azaz a mintáig jut el. De maga a minta, tudniillik Krisztus a latria imádatával imádandó. Tehát az ő képe is.

A válaszhoz azt kell mondani, hogy, miként a Filozófus mondja az Emlékezetéről és Visszaemlékezéséről szóló könyvben, kettős a lélek mozgása a képbe, az egyik pedig magába a képbe (vezet) aszerint, hogy az valamilyen dolog; a másik módon a képbe (vezet), amennyiben az másnak a képe. És ezen mozgások között ez a különbség van, mert az első mozgás, amellyel valaki aszerint mozgattatik a képbe, hogy az valamilyen dolog, más mint a mozgás, amely a dologba tart, a második mozgás pedig, amely annyiban tart a képbe, amennyiben az kép, egy és azonos azzal, amely a dologba

lignum sculptum uel pictum, nulla reuerentia exhibetur : quia reuerentia debetur non nisi rationali naturae. Relinquitur ergo quod exhibetur ei reuerentia solum in quantum est imago. Et sic sequitur quod eadem reuerentia exhibetur imagini Christi et ipsi Christo. Cum igitur Christus adoratur adoratione latriae, consequens est quod eius imago sit adoratione latriae adoranda.

Ad primum ergo dicendum quod non prohibetur illo praecepto facere quamcumque sculpturam uel similitudinem, sed facere ad adorandum : unde subdit : *Non adorabis ea neque coles*. Et quia, sicut dictum est, idem est motus in imaginem et in rem, eo modo prohibetur adoratio quo prohibetur adoratio rei cuius est imago. Unde ibi intelligitur prohiberi adoratio imaginum quas gentiles faciebant in uenerationem deorum suorum, idest daemonum : ideoque praemittitur *Non habebis deos alienos coram me*. Ipsi autem Deo uero, cum sit incorporeus, nulla imago corporalis poterat poni : quia, ut DAMASCENUS dicit, *insipientiae summae est impietatis figurare quod est diuinum*. Sed quia in nouo Testamento Deus factus est homo, potest in sua imagine corporali adorari.

Ad secundum dicendum quod Apostolus prohibet *communicare operibus infructuosis gentilium* : communicare autem eorum utilibus operibus Apostolus non prohibet. Adoratio autem imaginum est inter infructuosa opera computanda quantum ad duo. Primo quidem, quantum ad hoc quod quidam eorum adorabant ipsas imagines ut res quasdam, credentes in eis aliquid numinis esse, propter responsa quae daemones in eis dabant, et alios mirabiles huiusmodi effectus. Secundo, propter res quarum erant imagines : statuabant enim imagines aliquibus creaturis, quas in eis ueneratione latriae uenerabantur. Nos autem adoramus adoratione latriae imaginem Christi, qui est uerus Deus, non propter ipsam imaginem, sed propter rem cuius imago est, ut dictum est.

Ad tertium dicendum quod creaturae rationali debetur reuerentia propter seipsam. Et ideo, si creaturae rationali, in qua est imago, exhiberetur adoratio latriae, posset esse erroris occasio : ut scilicet motus adorantis in homine sisteret in quantum est res quaedam, et non ferretur in Deum, cuius est imago. Quod non potest contingere de imagine sculpta uel picta in materia insensibili.

tart. Így tehát azt kell mondani, hogy Krisztus képének, amennyiben az valamilyen dolog, például faragott vagy festett fa, semmi tiszteletadás nem nyújtatik, mert a tiszteletadás csak a racionális természetnek jár. Az marad tehát, hogy csak annyiban nyújtatik neki tiszteletadás, amennyiben kép. És így következik, hogy ugyanaz a tiszteletadás nyújtatik Krisztus képének és magának Krisztusnak. Mivel tehát Krisztus a latria imádatával imádatik, ebből az következik, hogy a képe a latria imádatával legyen imádatandó.

Az elsőhöz tehát azt kell mondani, hogy azzal a parancsolattal nem bármilyen szobor vagy hasonmás készítése, hanem az imádatra való készítése tiltatik meg, ezért mondatik úgy is: *ne imádd és ne tiszteld azokat*. És mivel, ahogy mondtuk, azonos a mozgás a képbe és a dologba, azon módon tiltatik meg az imádat, amelyen annak a dolognak az imádata tiltatik meg, akié a kép. Ezért így értendő azoknak a képeknek a megtiltása, amelyeket a pogányok csináltak az ő isteneik, azaz a démonok tiszteletére, és ezért bocsátatik előre, hogy *ne legyenek idegen isteneid rajtam kívül*. Magának az igaz Istennek pedig, mivel testetlen, nem lehet testi képet állítani, merthogy, miként a DAMASZKUSZI mondja, *a legfőbb oktalanság és elvetemültség alakot adni annak, ami isteni*. De mivel az Újszövetségben Isten emberré lett, lehet az ő testi képében imádni.

A másodikhoz azt kell mondani, hogy az Apostol a pogányok *terméketlen műveivel való közösködést* tiltja meg, az ő hasznos műveikkel való közösködést viszont az Apostol nem tiltja meg. A képek imádata pedig kétféleképpen számítandó a terméketlen művek közé. Először annyiban, hogy egyesek közülük magukat a képeket imádták, mint valamilyen dolgot, azt hívén, hogy valami istenség van bennük, a démonok által bennük adott válaszok és más efféle csodálatos hatások alapján. Másodsor a dolog alapján, amelyé a kép volt, ugyanis valamely teremtményeknek állítottak képeket, amelyekben ezeket a latria tiszteletével tisztelték. Mi azonban a latria imádatával Krisztus képét imádjuk, aki az igaz Isten, és nem maga a kép miatt, hanem a dolog miatt, amelyé a kép, ahogy mondtuk.

A harmadikhoz azt kell mondani, hogy a racionális teremtménynek önmaga miatt jár a tiszteletadás. És ezért ha a racionális teremtménynek, amelyben megvan a kép, a latria imádata nyújtatik, ez alkalom lehet a tévelygésre, hogy tudniillik az imádó mozgása megálljon az emberben, amennyiben az valamilyen dolog, és ne vitessen Istenbe, akié a kép. Ami nem történhet meg az érzéketlen anyagban faragott vagy festett képpel.

Ad quartum dicendum quod apostoli, familiari instinctu Spiritus Sancti, quaedam ecclesiis tradiderunt seruanda quae non reliquerunt in scriptis, sed in obseruatione Ecclesiae per successionem fidelium sunt ordinata. Unde ipse dicit, II Thess. II : *State, et tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, scilicet ab ore prolatum, siue per epistolam, scilicet scripto transmissam.* Et inter huiusmodi traditiones est imaginum Christi adoratio. Unde et beatus Lucas dicitur depinxisse imaginem Christi, quae Romae habetur.

A negyedikhez azt kell mondani, hogy az apostolok a Szentlélek bizalmas ösztönzésétől (vezettetve) bizonyos megtartandó dolgokat közöltek az egyházakkal, amelyek nem az írásokban maradtak fenn, hanem az Egyház felügyelete alatt, a hívők közti öröklés által vannak elrendelve. Ezért mondja (az Apostol) 2Tessz. 2-ben: *legyetek állhatatosak, és tartsátok meg a hagyományokat, amelyeket tanultatok, vagy beszédből, tudniillik szájjal tartottból, vagy levélből, tudniillik írásban elküldöttből.* És az efféle hagyományok között van Krisztus képeinek imádata. Ezért mondják a boldog Lukácsról is, hogy lefestette Krisztus képét, amely Rómában van.